

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ HABERLER

Mayıs 2005, Sayı: 20

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
Ali Ertan İplikçi – Ayla Savaş Bakır, Klazomenai Zeytinyağı İşliği	1
Kitap Tanıtımları	
Belli, O., 2004, <i>Anadolu'da Kalay ve Bronz'un Tarihçesi</i> , Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi: 3, İstanbul (Avcı, C.)	6
Rhodes P.J.-Osborne R.(ed.), <i>Greek Historical Inscriptions</i> , Oxford University, Oxford, 2004 (Ergin, G.)	7
Hellenkemper, H.; Hild, F., <i>Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien</i> , Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004 (Özdizbay, A.)	8
Casabonne, O., <i>La Cilicie à l'époque achéménide</i> , De Boccard, Paris, 2004 (Tekin, O.)	9
Bilgi, Ö. (Ed.), <i>Anadolu Dökümün Beşiği/Anatolia Cradle of Castings</i> , İstanbul, 2004 (Yurtsever, A.)	10
Bumke, H., <i>Statuarische Gruppen in der frühen griechischen Kunst. Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts</i> , 32. Ergänzungsheft, Berlin, 2004 (Zeyrek, H.T.)	11
Arkeoloji Dünyasından	
Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi 2004-2005 Kış Dönemi Yıllık Konferansları (Doğan, B. – A. Akkaya)	12
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı-5 (Ergin, G.)	15
Arkeolojide Yerleşim Çalışmaları: "Yerleşim Çalışmalarında Arkeolojik Materyal Kullanımı Workshop"ı (Hürmüzlü, B.)	17
Klasik Filoloji Seminerleri 2005 (Öyken, E.)	18
Rei Cretariae Romanae Fautores'in (RCRF) 24. Uluslararası Toplantısı (Zoroğlu, L.)	19
Hellenistik Seramik Kongresi (4-9 Nisan 2005) (Zoroğlu, L.)	19
Anadolu'nun En Büyük İnsan Biçimli Taş Heykeli Oltu'da Bulundu (Belli, O.)	19
Soloi Pompeiopolis Heykelleri 2000-2004 Yılı Çalışmaları (Tulunay, E.T.)	21
Kazı – Araştırma	
Karul, N. – Ö. Özeren, Aktopraklık (Akçalar Sırtı) Çalışmaları-2004	23
Posamentir, R. (Çev. A. Akkaya), Anazarbos Kazıları-2004	24
Endoğru, M. – S. Atasoy – Ş. Dönmez, Baruthane Tümülüsleri Kazısı-2004	24
Özsait, M., Burdur İli Yüzey Araştırmaları-2004	26
Sayar, M. H., Doğu Trakya Yüzey Araştırmaları-2004	28
Gülçur, S., Güvercinkayası Kazıları 1996-2004	29
Zoroğlu, L., Kelenderis Kazıları-2004	30
Sayar, M. H., Kilikya Yüzey Araştırmaları-2004	30
Efe, T., Küllüoba Höyüğü Kazıları-2004	32
Tulunay, E. T., Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: Yüzey Araştırması-2004	33
Abbasoğlu, H., Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları-2004	35
Özfirat, A. – C. Marro, Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları-2004	37
Belli, O., Van-Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazısı-2004	38
Enstitüden	
Enstitü Kütüphanesinden Haberler (Alparslan, M.)	39

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı:20 (Mayıs 2005)

Editör
Meltem Doğan-Alparslan

Sayfa Düzenlemesi ve Baskı
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.

Ocak ve Mayıs aylarında yayımlanır.

Ücretsizdir.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Ekrem Tür Sokak, No.4
34435 Beyoğlu-İSTANBUL

Tel: 0090-212-292 09 63

Faks: 0090-212-514 03 97

E-mail:

meltemalpdogan@hotmail.com

mdoganalparslan@gmail.com

doganmel@istanbul.edu.tr

www.tebe.org

Editörden

Elinizdeki 20. sayı, on yıllık bir geçmiş demek... Bu geçmiş Enstitümüzün on dört yıldır aldığı yolda önemli bir rol ve zaman dilimi demek...

Geride kalan olaylar, kişiler, ilkler ve sonlar arasında Enstitümüzün bilime hizmette yerine getirdiği son görev, 20-21 Mayıs 2005 tarihlerinde İstanbul'da Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ile gerçekleştirdiği *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia* Uluslararası Workshop'ı oldu. Alman Arkeoloji Enstitüsü işbirliğinde organize edilen bu Atölye Çalışması'nın Avrupa ve Amerika ile İzmir, Antalya ve İstanbul'daki Üniversitelerden katılımcıları vardı. Enstitü Başkanı Ali Dinçol ile üyelerimizden İnci Delemen, Oğuz Tekin, Şehrazat Karagöz ile Societas Anatolica Genel Sekreteri Olivier Casabonne'un öncülüğünde yapılan Atölye Çalışması, Anadolu'da Akhaimenid etkisine dikkati çekmiş, bu çerçevede yapılan son araştırmaları, geniş bir dinleyici kitlesine bir arada sunma/tanıtma imkânı sağlamıştır. Atölyede sunulan bildirilerin, önümüzdeki dönemde bir kitapta toplanacağı haberini de burada verebiliriz.

Enstitümüzün son dönemlerde gerçekleştirdiği bir diğer önemli girişim, *Corpus Vasorum Antiquorum*'un Türkiye ciltlerinin, bünyesinde hazırlanması ve basılmasına karar verilmesidir. Batı müzelerindeki antik vazolar corpusu, yıllardan beri bu başlık altında yayımlanmaktadır. Türkiye müzeleri için ilk defa gerçekleşecek olan bu girişime, Enstitümüzün ön ayak olması, ülkemiz arkeolojisine büyük bir prestij kazandıracaktır.

Destekleriniz ile Eskiçağ Bilimleri'ni anlatma ve geniş kitlelere ulaştırma, bu bilme olan merakı giderme misyonunu üstlenen dergimiz, bize ulaşan tüm haberlere yer vermeyi amaçlamakta ve her sayıda, sayfa sayısını daha da arttırarak devam etmektedir. *Başyazı*'mızda Prof. Dr. Güven Bakır'ın başkanlığında kazısı yürütülen Klazomenai'de, uzun bir emeğin ürünü olan Zeytinyağı İşliği'nin ayağa kaldırılma çalışmasının öyküsünü ilgi ile okuyacağımızı sanıyorum. Ayrıca *Arkeoloji Dünyasından* bölümünde yer alan iki çalışmaya; Soloi Pompeiopolis Heykelleri ve Oltu'da bulunan insan biçimli heykel ile ilgili haberlere de dikkatinizi çekmek isterim. Yapılan yeni araştırma ve kazılar ile daha da zenginleşen *Kazı-Araştırma* bölümü, yeni haberleriyle okuyucusuyla buluşmayı bekliyor.

Tüm ekiplere verimli ve bilim dolu bir kazı ve araştırma sezonu diliyorum...

Meltem Doğan-Alparslan

Klazomenai Zeytinyağı İşliği

Ali Ertan İplikçi

Ayla Savaş Bakır

Klazomenai Zeytinyağı işliği, Urla İlçesinin İskele Mahallesi'nde, "HBT Sektörü" olarak tanımlanan Hamdi Balaban Tarlası'nda, 1992-2004 yılları arasındaki kazı çalışmaları sonucunda, depoları ve yakınındaki iki kuyu ile birlikte açığa çıkarılmıştır.

Tesisin ışık bölümü, ana kaya yüzeyinin, düzeltmek amacıyla oyulması ile oluşturulmuştur. İçeriye, batı kenarından, kayaya oyulmuş bir basamakla inilerek girilir. İşliğin tabanında, çeşitli derinlik ve şekillerde, farklı işlevlere sahip onaltı çukur saptanmıştır. Bunların incelemesi ile burada; bir değirmenin, üç kuyulu bir yağ ayırıştırma düzeneğinin (polima), bir bocurgatın ve iki ayrı baskı tablasının varlığı belirlenmiştir. Bir zeytinyağı işliğinde tek olması gereken baskı tablasından, Klazomenai örneğinde iki tane olması, iki ayrı sistemin var olduğu izlenimini uyandırmıştır. Bu izlenimden yola çıkılarak, çukurların doldurulmasında kullanılan malzemenin niteliğiyle, içerdiği seramik gibi küçük buluntular incelenmiş ve çukurların tümünün aynı anda doldurulmadığı ortaya çıkmıştır. Böylece burada, iki kullanım evresinin varlığı saptanmış ve işlikte, iki ayrı baskı tablasına ait alt yapının varlığının nedeni anlaşılmıştır.

İşliğin ilk kullanım evresi M.Ö. 580-550, ikinci kullanım evresi de M.Ö. 530-500 yılları arasındadır. Verilere göre, birinci evre, Persler'in Lydia ile birlikte İon Kentlerini ele geçirdikleri dönemde son bulmuştur. İkinci evrede işlik, yeni düzenlemelerle yeniden kullanılmıştır. Bu evre, tüm yerleşmede de izlenebildiği gibi, İonia Ayaklanması sırasında sona ermiş ve işlik daha sonra kullanılmamıştır. M.Ö. 4. yy'da işliğin bulunduğu alan üzerine inşa edilen büyük bir yapı için gerekli düzeltme çalışmaları sırasında tesisin içi doldurulmuş, üzeri örtülmüş ve kayaya oyulmuş alt yapısı bu şekilde günümüze kadar korunup gelmiştir.

Tesisin sınırlı üretim kapasitesine sahip birinci evresinde, üretim kentin ve yakın çevresinin gereksinimini karşılamaya yönelik iken, ikinci evrede deniz aşırı ülkelere ihracat önem kazanmıştır:

- Birinci ve ikinci kullanım evresinde, olasılıkla aynı değirmen kullanılmıştır. Günümüzde bunun aksini gösteren bir veri ele geçmemiştir.
- İlk evrede; işliğin içinde, güneydeki dar kenara paralel olarak yerleştirilen bocurgatsız, sınırlı üretim kapasiteli, küçük bir baskı düzeneği kullanılırken, ikinci evrede; ilk evrede kullanılan baskı düzeneği kaldırılmış, onun yerine, doğu kenara paralel yerleştirilen, ağır yapılı, geniş tablalı, uzun kollu bir baskı düzeneği kullanılmıştır.

Klazomenai Zeytinyağı İşliği'nin kazıdan sonraki görünümü

- Birinci evrede, içinde yağın ayrıştırıldığı polima, Filistin, Girit ve Kıbrıs'daki çağdaş merkezlerin zeytinyağı işliklerinde görüldüğü gibi, baskı tablası oluşunun altına yerleştirilmiş bir kap olmalıdır. Bu kap, ana kayaya oyulmuş baskı tablası yuvalarının bitişiğine oyulmuş çukurun içinde duruyor olmalıydı. İkinci evrede, işlik içinde, ilk evredeki basit yağ ayrıştırma düzeneği yerine, kuzey-güney doğrultusunda ana kayaya oyulmuş, yan yana üç kuyudan oluşan yeni bir yağ ayrıştırma düzeneği (polima) kullanılmıştır. Bu üç kuyudan, ortadaki ile kuzeydeki kuyu, dibe yakın bir delikle birbirine bağlanmıştır. Güneydeki kuyunun diğerleriyle ya da başka bir unsurla bağlantısı yoktur. Bu sistem, bileşik kaplar esasına dayanan ileri ve yeni bir tekniktir. Buna göre; baskıdan gelen yağ ile karasu karışımı sıvı, önceden deliğin üst seviyesini aşacak şekilde su ile doldurulmuş kuyulardan ortadakine akıtılmaktadır. Sudan hafif olan zeytinyağı, orta kuyuda suyun üstüne çıkmaktadır. Ağır olan kara su ve tortu dibe çökmekte, kuyu doldukça da, dipteki delikten bitişikteki kuyuya geçmektedir. Orta kuyudaki suyun yüzeyinde biriken zeytinyağı, yayvan bir kepe ile güneydeki bağlantısız üçüncü kuyuya aktarılmakta ve burada dinlenmeye bırakılmaktadır. Bileşik kaplar esasına göre işleyen bu yeni yağ ayrıştırma sistemi, yapılan işleme ara vermeden kesintisiz çalışma olanağı yaratmıştır.
- İşliğin ikinci evresinde, arttırılan üretim kapasitesi karşısında yapının dışında, kuzey kenara bitişik, ana kayaya oyulmuş ve günümüzde içinde bir pithosun açığa çıkarıldığı depo yetersiz kalınca, işliğin batısında, ana kayanın bir bodrum katı derinliğinde oyulması ile dikdörtgen şekilli ve büyük bir depo daha yapılmıştır. İçine güneyden ana kayaya oyulmuş bir merdivenle inilen bu depoda, merdivenin

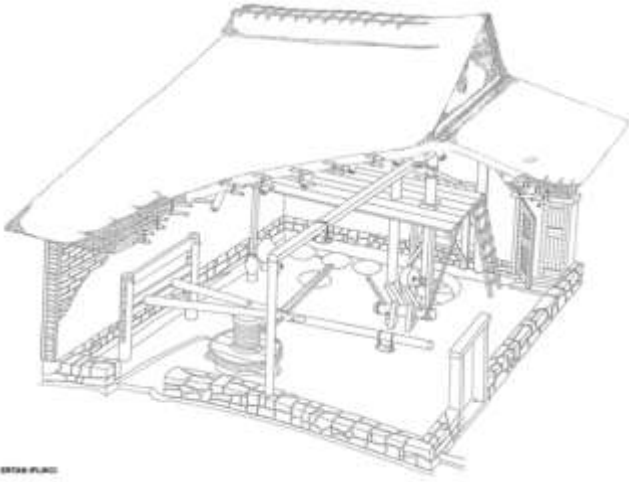
batı tarafına bitişik, dar girişi olan bir mekânın subasman duvarları açığa çıkarılmıştır. Bu, deponun yazıhanesidir. Deponun kaya içindeki derinliği göz önünde bulundurulursa, bu depo iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katın ısısı değişmeyen, serin ve karanlık bir yer olduğu düşünülürse, burada şarap; üst katta da zeytinyağı depolanmış olmalıdır.

- Klazomenai ve diğer İonia Kolonilerinde yürütülen kazılarda açığa çıkarılan ve içleri şarap ya da zeytinyağı ile doldurulmuş Klazomenai amphoralarının bazılarının, bu depodan yola çıkmış olma olasılığı yüksektir.

İkinci evrede görülen yenilikler, üretim kapasitesinin önemli ölçüde arttırılmış olduğunu ve bunun bileşik kaplar prensibine göre çalışan polima ile süreklilik kazandığını gösterir. Gününün şartları içinde düşünülürse, bu gelişmiş yağ üretim yöntemi ve sürekli üretim, işliğe fabrika niteliği kazandırmıştır. Yeryüzünde bugüne dek açığa çıkarılmış olan zeytinyağı işlikleri arasında, Klazomenai zeytinyağı işliği, üç gözlü kesintisiz yağ ayrıştırma teknolojisini kullanan en eski işliktir. Burada uygulanan teknoloji, doğanın yoğun gözlemlenmesi sonucu elde edilen bilgi birikimini ve hidrolik bilimin ulaştığı düzeyi de yansıtmaktadır.

Teknolojik açıdan, getirdiği yeniliklerle, dünya zeytinyağı tarihinde önemli ve daha sonraları ancak Roma Dönemi'nde İspanya'da tekrar görülen bir yenilenme adımının temsil edildiği bu evrede, zeytinyağı şu şekilde elde edilmiştir:

Zeytinler önce zeytin değirmeninde ezilip hamur haline getirilmiştir. Daha sonra buradan alınıp keçi kılından örülmüş yuvarlak torbalara doldurulmuştur. Torbalar, üst üste konularak baskı tablasına yerleştirildikten sonra, ayar mekanizması ile bunların sayısına

Klazomenai Zeytinyağı İşliği'nin restitüsyonu

Klazomenai Zeytinyağı İşliği, deposu ve kuyuların batıdan görünümü

göre yükseltilen baskı kolu, bağlanan bir ağırlık ve bocurgat mekanizması yardımıyla aşağıya indirilmiştir. Torbaların içindeki zeytin hamurundan dışarı süzülen zeytinyağı ve karasu karışımından oluşan sıvı, baskı tablası çanağında toplanmış ve çoğaldıkça bir oluktan, bileşik kaplar esasına göre çalışan üç gözlü yağ ayırıştırma düzeneğine (polima) akarak, burada karasuyundan ayrılmış, dinlendirilmiş ve son olarak Klazomenai kentine özgü amphoralara doldurularak depolara taşınmıştır.

İşlikle ilgili olarak elde edilen tüm bu veriler, 1995-2004 yılları arasında, kazı ekibinin yaptığı araştırmalar ile belirlenmiştir: Eskiçağ zeytinyağı işliklerine yönelik araştırmalar ve günümüzde halen ilkel yöntemlerle çalışan işliklerde yapılan gözlemler sonucu elde edilen bilgiler göz önünde bulundurularak, tesisin ne tür makinelere sahip olduğu, hangisinin hangi çukurda durduğu, buralara nasıl bağlanmış oldukları, ayrıntıları ile belirlenmiştir. Bütün bunların üzerine, çukurların içine makinelerinin de yerleştirildiği 2500 yıllık tesisin bir restitüsyon çizimi yapılmıştır. Bu çizimin yapılması sırasında, yapıların ve makinelerin ne tür malzemelerle oluşturulmuş olduğu da araştırılmıştır. Daha sonra bu çizimin üç boyutlu bir hale getirilmesine karar verilmiş ve işliğin batıdaki deposuyla birlikte, 1/20 ölçekli bir maketi, sadece doğadan toplanan malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir. İşlik maketi, saz örtülü bir kırma çatı ile kapatılmıştır. Maketin, saz çatısının biçimi ve eğimleri için Klazomenai'de bulunmuş ev şekilli bir lahitin, saz çatıya öykünen kapağı model alınmıştır.

İşlik maketinin deposuyla birlikte yapımının ardından bu maketin yirmi kat büyüğünün orijinal yerinde inşa edilmesi düşünülmeye başlanmıştır. Bunun iki nedeni vardır. Birinci neden, kazı alanına gelen ziyaretçilere tesise ait çukurların işlevleri, içinde yer alan makine-

ler ve tesisin nasıl işlediği anlatıldığında, çoğu zaman bunu anlamaları ve onu kuşatan yapısıyla birlikte tesisin üç boyutlu halini hayal etmeleri mümkün olmamıştır. Bu hem ziyaretçi için, hem de konuyu anlatan için, işin heyecanını kaçıran bir durum haline dönüşmüş ve gelen ziyaretçi, çoğu zaman aklı daha da karışmış bir biçimde kazı alanından ayrılmıştır. Bu durumun, yapı gerçek boyutlarıyla ayağa kaldırıldığında, büyük olasılıkla ortadan kalkacağı, işliğin çalışma sisteminin daha anlaşılır hale geleceği düşünülmüştür. İkincisi; tasarlanan bu tesisin ve makinelerinin bu şekilleri ile işleyip işleyemeyeceği, işlerse ne kadar işleyeceği, teorik olarak varsayılan sistemin uygulamada nasıl olacağı, denenmek istenmiştir. Bu istekler, deneysel arkeoloji boyutlarına ulaşmış, buradan hareketle de, makinelerin gerçek boyutlardaki durumları, en ince ayrıntılarını da gösterir biçimde ölçekli olarak tasarlanmaya başlanmıştır. Tüm ayrıntısıyla, her bir makine, parçalarına ayırılmış durumlarıyla, ayrı ayrı paftalar üzerinde gösterilerek, makine parçaları katalogları tarzında bir çizim kitapçığı hazırlanmıştır. Bu çalışmalar sürerken bir basın açıklamasında, kazı başkanlığınca, tesisin ayağa kaldırılmak istenmesi yönündeki dilekler ifade edilmiş, ardından, Kültür Bakanlığı, Ege Üniversitesi ve Komili Zeytinyağları'nın desteğiyle, proje uygulama aşamasına geçmiştir. Ayrıca ayağa kaldırma çalışmaları başlayınca kadar, zeytinyağı tesisinin 2004 yılı kazı sezonunun ortalarına kadar devam eden kazıları da desteklenmiştir. Aynı kazı sezonu içinde, kazısı tamamlanan zeytinyağı tesisinin ayağa kaldırılması çalışmalarına, proje sorumlusu Güven Bakır'ın başkanlığında, tesisin tüm çizimlerini, tasarımlarını ve maketini yapan ve projenin danışmanlığını da üstlenen Grafiker Ertan İplikçi ile Komili Zeytinyağları'nın görevlendirdiği mimar tarafından başlanmıştır.

Klazomenai Zeytinyağı İşliğinde, ilk deneme sırasında değirmen dönüyor

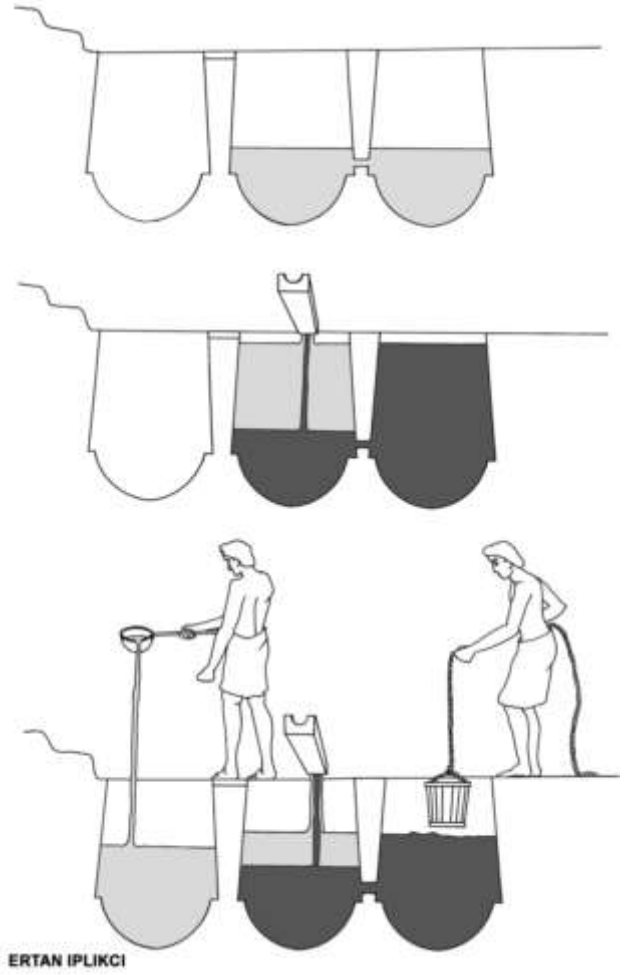
Kazısından sonra Klazomenai Zeytinyağı İşliğinin bileşik kaplar yöntemi ile yağ ayrıştırılan poliması

İşlik, depo ve kuyular ile işlik içerisinde yer alan makinelerin inşasında tamamen doğal, mümkün olduğunca da yöreye ait malzemeler kullanılmıştır. Önce, fabrikanın ve depo binasının içinde yer aldığı kazı alanı ile güneydeki üzüm bağı bir destek duvarı inşa edilerek birbirinden ayrılmıştır. Böylece, bağın bulunduğu taraftan işlik ve depo binalarına doğru akan toprak ve su engellenmiştir. Bu destek duvarı inşa edilirken, Hasan Ünal stanın, köyünde edinmiş olduğu deneyiminden ve bilgilerinden faydalanılarak işlik ve deponun inşasında kullanılacak kerpiçler üretilmeye başlanmıştır. Yeni üretilen kerpiçler için, Klazomenai Kazısı'nda açığa çıkarılan kerpiçlerin boyutları esas alınmıştır. Ayağa kaldırma çalışmaları için, üç tip kerpiç üretilmiştir. Birinci tip kerpiçler 40x40 cm boyutlarında, ikinci tiptekiler birinci tipin yarısı, üçüncü tiptekiler ise, birinci tipin üçte biri boyutlarında üretilmiştir. Üç kerpiç tipi de 12 cm kalınlığındadır. Kerpiç üretimi devam ederken, depo binasının inşasına başlanmıştır. Önce, deponun çatısını taşıyacak ahşap sütunlar ve ana giriş yerleştirilmiştir. Ardından, Urla'

nın beyaz renkli marn taşı ile binanın ve yazıhane kısmının duvarlarına ait taş subasman duvarı örülmeye başlanmıştır. Bu kısım için Abdülkadir Gülşen Usta'nın bilgi ve deneyiminden faydalanılmıştır. Taş subasman kısmının inşasının ardından, üzerinde kerpiç duvar örgüsünün yükseleceği, ahşap hatıllar döşenmiştir. Binanın köşelerine denk gelen kısımlarından yukarıya dik olarak, kerpiç duvar yüksekliğinde ahşap dikmeler yerleştirilmiştir. Kerpiç duvar örgüsü tamamlandıktan sonra köşelerden dik çıkan ahşap dikmelerle bağlanan ahşap hatıllar duvarların üst yüzeylerine döşenmiştir. Daha sonra çatının taşıyıcı sütunları ve ana girişi üzerine yatay çatı kirişleri yerleştirilmiş ve onların üzerlerine de ahşap tomruklar yatay olarak dizilerek çatı kapatılmıştır. Ahşap kısımlar Cevat Öneş Usta tarafından üretilmiş ve yerlerine konulmuştur. Ahşap çatı örtüsünün üzerine toprak, kil, çorak gibi doğal yalıtım malzemeleri serilerek, loğ taşı ile sıkıştırılmıştır. Bu işlemler de Hasan ve Abdülkadir Ustalar ile onların ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Depo kısmının duvarlarının inşası sürerken, Cevat Usta tarafından, Ertan İplikçi'nin gözetiminde, zeytinyağı işliğinin ahşap makineleri imal edilmeye başlanmıştır. Önce baskı kolu, sonra baskı kolunu uç kısımlarından sabitleyecek olan dikey ahşap dikmeler, bocurgat ve baskı tablası oluğu üretilmiştir. Son olarak bocurgat makaraları Oğuz T. Öncü, baskı tablası da Ahmet Kuşcan Usta tarafından Urla'daki tersanesinde yapılmıştır. Ahşap makineleri sağlamaştıran demir aksamlar ise, Urlalı sıcak demirci, yetmiş beş yaşındaki Ekrem Birgül Usta ve oğlu Abdurrahman Birgül Usta tarafından imal edilmiştir. Depo kısmının inşaatı ve işlik makinelerinin imalatı sürerken, kırma bir çatı ile kapatılan ve kuyu kovasının bağlanacağı ahşap çıkırık sistemini de içine alan kuyu bilezikleri örülmüştür. Cevat Usta'nın ahşap makine parçalarını imal ettiği sırada, zeytinyağı fabrikasının değirmen taşları, değirmen taşlarının üzerinde döndüğü çok parçalı, yuvarlak değirmen tabanı ve onun merkezinde yer alan mil yuvası, çalışan son değirmen taşı ustası, yetmiş altı

Kazısından sonra Klazomenai Zeytinyağı İşliğinin bileşik kaplar yöntemi ile yağ ayrıştırılan polimasi

Klazomenai Zeytinyağı İşliği'nde üç gözlü yağ ayrıştırma düzeneğinin çalışma biçimi

yaşındaki Ömer Engindeniz Usta ve ona yardımcı olan oğlu Veysel Usta tarafından yontulmuştur. Urla'daki Akpınar Zeytinyağı Fabrikası'nın sahibi Zeki Akpınar'ın Klazomenai Zeytinyağı Fabrikası'na hediye ettiği ve Ömer Usta tarafından yeni yerlerine göre yeniden yontulup biçimlendirilen değirmen tamburları ve değirmen tabanı taşları, hazırlanan ahşap kızakların üzerinde kaydırılarak, her zaman özveri ile çalışan arkadaşlarımız Ferdi Çetin ve Oktay Balım'ın da yardımıyla yerlerine yerleştirilmiştir. Tüm bunların ardından fabrika binasının inşasına başlanmıştır. Önce tesisin sınırları boyunca, birbirlerine ahşap hatıllarla bağlanan taşıyıcı dikmeler yerleştirilmiştir. Daha sonra, Urla'nın beyaz renkli marn taşı ile subasman örülmüştür. Subasman duvarı örülürken yapının ahşap karkası tamamlanmış, kerpiç kullanılarak kırma çatının ahşap karkasının başladığı yerde biten duvarlar örülmüş ve dışarıdan, ahşap karkas sistemi de gösterilerek sıvanmıştır. Yapının inşaatı sürerken, işlik makinelerinin, anakaya içindeki oyuklarına yerleştirilmesi ve birbirleri ile ilişkilendirilmesi tamamlanmıştır. Hemen ardından da zeytinyağı sıkım denemeleri yapılmış ve bu ilk denemeler başarı ile sonuçlanmıştır. Yapının ahşap çatı karkasının Cevat Usta ve ekibi

tarafından inşa edilmesinin ardından, çatının saz ile örtülmesine geçilmiştir. Mersin'den balyalar halinde getirilen saz demetleri, hayatında hiç saz çatı görmemiş olan Mevlüt Pirçek Usta ve ekibi tarafından ahşap çatı karkasının üzerine kaplanmaya çalışılmıştır.

Yapının ayağa kaldırması çalışmaları henüz sona ermemiştir. 2005 yılının kış aylarında karşılaşılan hava şartları nedeniyle bir süre tatile giren çalışmalara devam etmek için yağışsız yaz mevsiminin gelmesi beklenmektedir.

Devam eden Klazomenai Zeytinyağı İşliği'nin ayağa kaldırma çalışması ile yan yana yürütülmek istenen iki proje daha vardır. Bunların gerçekleştirilebilmesi için de maddi desteğe gereksinim duyulmaktadır. Bu projelerden birinde; Urla'nın Zeytineli Köyü'nde yer alan, yüz yıl önce kurulmuş, günümüzün motorlu yağ ayrıştırma sistemlerinin öncesine ait ve çökmekte olan zeytinyağı tesisinin, yerinden sökülüp Klazomenai zeytinyağı işliğinin bulunduğu alana, onun yanı başına taşınması, işler hale getirilerek, zeytin sıkım zamanlarında çalıştırılması planlanmaktadır. Böylece hem etnografik değeri olan bu tesisin yok olmasının önüne

geçilmiş ve ona eğitsel bir işlev verilmiş olacak, hem de aralarında aşağı yukarı iki bin dört yüz yıllık zaman farkı olan bu iki zeytinyağı fabrikasının teknolojik açıdan birbirlerine ne kadar benzediklerini görmek mümkün olacaktır. Diğer proje ise, çocukların boyutlarına göre tasarlanmış, küçük, ama gerçek, üretim yapabilen bir zeytinyağı işliğidir. Çocukların işliği için, Üçüncü Murad dönemindeki düğün şenliklerini gösteren Surname-i Muradiye'deki bir minyatüre konu olan altı tekerlekli bir araba üzerine yerleştirilmiş zeytin değirmeni, model alınacaktır. Çocuklar bu tesise, zeytinyağı üretim dönemlerinde, bahçelerinden topladığı

zeytinlerle gelecek, zeytinlerini değirmenlerinde hamur haline getirecek ve preslerinde sıkıp çift musluklu cam kaplarda yağı ayırıştıracaklar, sonra da elde ettikleri ürünü şişeleyip, üzerlerine kendilerinin tasarladıkları markaları belirten etiketleri yapıştıracaklar, daha sonra da şişeleyip yakındaki pazar yerinde sergileyip ürünlerini pazarlayacaklardır. Böylece zeytinin yapısı, doğanın kutsal ölmez ağacının bu ürününden yağ elde etme teknolojisi ve bunun mantığı, yağ elde etme sırasında verilen emek, bu emek sayesinde ortaya çıkan sağlık verici nitelikteki ürünün kıymeti konularında bilgi sahibi olacaklardır.

Kitap Tanıtımları

Belli, O., *Anadolu'da Kalay ve Bronz'un Tarihçesi, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi: 3, İstanbul, 2004. 248 sayfa, 97 renkli resim, 14 siyah-beyaz resim, 16 harita, 5 çizim, 2 minyatür, 1 gravür, 4 çizelge.*

Dokuz bölümden oluşan eserin içeriği ve yapılan çalışmanın önemi Sunuş kısmında; çok güzel ve öz bir biçimde ifade edilmektedir.

I- Giriş Bölümü'nde; çalışmanın temel amacı, yaklaşık 4000 yıllık bir zaman dilimi içinde Eskiçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ kaynaklarına göre, Anadolu'da kalay yataklarının olup olmadığını araştırmak ve hangi ülkelerden nasıl, kimler tarafından ve ne gibi ticari koşullarda satın alındığını ortaya koymak şeklinde ifade edilmiştir. Kalayın da, tıpkı altın ve gümüş ticaretinde olduğu gibi deniz aşırı ülkelerden Anadolu'ya getirilen metallerin başında geldiğinin altı, özellikle çizilmektedir. Kalayın Eskiçağ'da başlayan serüvenini izlerken karşımıza çıkan ilk harita Anadolu'da doğal bakır, arsen ve kalay katkılı bronz eşya ve silahların bulunduğu yerleşim merkezlerini göstermektedir.

II. bölüm, Eskiçağ ana başlığı altında değerlendirilmiştir. Eskiçağ Bölümü içerisinde 3 ana başlık yer almaktadır. A) M.Ö. III. Binyılı başlığı altında; M.Ö. III. binyılın ikinci yarısında Anadolu'da arsen katkılı bronzun yanı sıra, kalay katkılı bronzun da kullanıldığı ele alınmış ve 1- Troia ve Kalay Ticareti ile 2- Göltepe/Kestel kalay Üretimi Sorunu, konuları detaylı ele alınmıştır.

Eskiçağ Bölümü'nün ikinci ana başlığı; B) M.Ö. II. Binyılı'dır. Bu bölümde; 1- Anadolu'da Kalay Ticaret Merkezi: Kaneş/Kültepe başlığı altında; Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'ya gelen kalayın öyküsü ve buna bağlı olarak, M.Ö. 1920-1750 yılları arasında Anadolu'nun kalay gereksiniminin karşılanması konu edinilmiştir. Ayrıca 2- Hitit Krallığı, 3- Ulu Burun ve Gelidonya Deniz Batıklarından Çıkarılan Kalay Külçeleri ve 4- Tell Al Rimah Yazıtı başlıkları altında, Anadolu'da kalay kullanımı ele alınırken, M.Ö. 13. yüzyılın başlarına tarihlenen Tell Rimah yazıtının bu dönemde, Asur İmparatorluğu'na gelen kalayın kökeni konuları yorumlanmıştır. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde kalayın kullanıldığı yerler değerlendirme kapsamına alınmıştır.

C) M.Ö. I. Binyılı, on iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bölümdeki başlıkları incelediğimizde M.Ö. I. Binyılı Anadolu'sunda kalayın kullanımda ve ticarete kat ettiği aşamalara tanık olmaktayız. 1- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden, Yeni Assur Krallığı'na Kalayın Haraç Olarak Ödenmesi ve özellikle, 2- Urartu Krallığı başlıkları altında; Yeni Asur Krallığı'nın kalay ticaretinde oluşturduğu tekele karşılık, en önemli ve gelişmiş Urartu işliklerinin nerelerde ve kimlerin denetiminde olduğuna açıklık getirilmiştir. 3- Missyonik Pirinci başlığı altında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde oturan Missyonikler'in kalay yerine çinko kullanarak yaptıkları bronzun sırrı anlatılmaktadır. 4- Phryg, Tabal ve Lydia Krallıkları başlığı altında ise Phryg madenciliğinin Urartu ve Tabal ile Batı Anadolu ve Ege Dünyası arasında bir köprü görevi gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca, Lydialı kuyumcuların ürettikleri eserlerin, bölgeye özgü köklü metal işleme geleneğinin seçkin örnekleri olduğundan ve olağanüstü bir sanat zevkini yansıttığından bahsediliyor. 5- Fenikeliler Tarafından Kalay Adaları'ndan Akdeniz Ülkeleri'ne Kalayın Gemilerle Taşınması, başlığı altında, yüzlerce yıl Fenikeliler'in tekelinde olan Kalay Adaları'nın neresi olduğu ve bu Kalay Adaları'nın, Romalılar'ın eline ne zaman geçtiğinin cevapları aranmaktadır. 6- Kaynaklara Göre Kassiteros (Kalay) Adaları'ndan Akdeniz Ülkeleri'ne Kalayın Getirilişi başlığı altında ise Antikçağ Kaynakları'na dayanılarak Kalay Adaları hakkında açıklamalar yapılmıştır. 7- Kaynaklara Göre İber Yarımadası'ndaki Kalay Madeni ve Üretimi'ne değinilmiş ve 8- Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kalayın Batıdan Doğu Ülkelerine İhraç Edilmesi başlığı altında ise; Roma İmparatorluğu'nun, Britanya Adalarına giden Kalay Yolunu bulması, kalayın külçeler halinde Akdeniz, Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya gemilerle taşınması konuları ele alınmıştır. 9- Kalayın Ayna Yapımı, Bakır Kapların Kalaylanması ve Lehim İşleminde Kullanılması ve 10- Erken Dönem Bizans Devleti Döneminde Uzakdoğu Ülkeleriyle Yapılan Ticaret başlıkları altında, dünyanın en büyük ticaretine sahne olan Konstantinopolis pazarlarına kalayın nereden getirilmiş olduğunun cevabı aranmaktadır. 11- Erken Bizans Devleti Dönemi'nde Maden İhraç Yasakları ve 12- Anazarba Gümrük Tarifesi başlıklı bölümlerde madenlere uygulanan kısıtlamalar ve maden ticaretindeki gümrük uygulamaları ele alınmıştır.

III- Ortaçağ Bölümü'nde genel olarak, kalayın Ortaçağ'da kullanım alanının genişlemesi konusu iki ana başlık altında incelenmiştir. A) İngiltere ve Malezya'dan Akdeniz ve Ortadoğu Ülkeleri'ne Kalayın Getirilişi bölümünde, Ortaçağ Dünyası'nın kalay madenine bakış açısı on alt başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar sırasıyla; 1-Bizans Devleti Döneminde İngiltere'den Akdeniz Ülkelerine Kalayın Gemilerle Getirilişi, 2-Malezya'da Yapılan Kalay Üretimi ve Ortadoğu Ülkelerine İhracı, 3- İran'daki Kalay Yatakları, 4- Afganistan'daki Kalay Yatakları ve Ticareti, 5- Madencilik Uzmanı El Hamdani'ye Göre Kalayın Altın ve Gümüşle Olan İlişkisi ve Lehim İşleminde Kullanılması, 6- Bilim Adamı El Biruni'ye Göre Kalay Madeni ve Özellikleri, 7- Astronomi Bilgini Nasireddin Tusi'ye Göre Dünyadaki Kalay Yatakları, Çeşitleri ve Özellikleri, 8- Madencilik Uzmanı Ebul-Kasım Kaşani'ye Göre Dünyadaki Kalay Yatakları, Üretimi ve Bu Madenin Özellikleri, 9- Coğrafyacı Hamdullah Müstevfi El Kazvini'ye Göre Dünyadaki Kalay Yatakları, 10- Madencilik Uzmanı Mehmed Bin Mansur'a Göre Dünyadaki Kalay Yatakları ve Bu Madenin Özellikleri başlıkları altında, kalay madeninin Ortaçağ Dünyası'ndaki yerinin önemine dikkat çekilmektedir.

B) Anadolu'da Kalay Ticareti ve Tüketimi ana başlığı, yedi alt başlık altında değerlendirilmiştir. 1- Konstantinopolis İşliklerinde Kalayın Bronz Yapımında Kullanılması, bölüm içerisinde önemli bir yer tutarken özellikle, 2- Anadolu'nun Çeşitli Kentleri'nde Üretim Yapan Önemli Bronz ve Pirinç İşlikleri başlığı altında, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan madenci işliklerinde çok gelişmiş döküm ve işleme tekniklerinin uygulandığından bahsedilmektedir. 3- Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde Anadolu'da Kalay Ticareti başlığı altında, Anadolu dışında Girit, Kıbrıs, Mısır ve İran'ın da kalay gereksinmesini karşılayan Venedikli ve Cenevizli tacirlerin ticari faaliyetlerine değinilmektedir. 4- Erken Dönem Osmanlı Kaynakları'na Göre Anadolu'da Kalay Yatakları Sorunu, 5- Osmanlı Devleti'nin Erken Dönemi'nde Kalayın Sosyal Yaşamda Kullanılması, 6- Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Kalayın Bronz Top Dökümünde Kullanılması başlıkları altında, kalayın Osmanlı'nın erken dönemlerindeki kullanım sahaları açıklanmaya çalışılmış ve özellikle 7- Uzun Hasan Kanunları'na Göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde Metal Ticaretinden Alınan Vergiler bölümünde, metal ticareti ile ilgili kanunların ilgili metalin adıyla anıldığından ve bu metallere uygulanan sınırlandırmalardan bahsedilmiştir. Bu kanunlar ilgili sayfalarda tek tek incelenmiş ve aşağıdaki biçimde bölümlendirilmiştir. a- Kalay Ticaretinden Alınan Vergiler, b-Pirinç Ticaretinden Alınan Vergiler, c- Bronz Ticaretinden Alınan Vergiler.

IV.Yeniçağ Bölümü'nde, Osmanlı Devleti'ne ait arşiv belgeleri ışığında Osmanlı Devleti'nde askeri ve sosyal yaşamda çok önemli bir sanayi kolu olan bronz üretimi ve bu üretimin Osmanlı günlük yaşamına etki eden sosyo-ekonomik ve hukuki izdüşümleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bölüm dokuz ana başlık altında değerlendirilmiştir; 1- 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Kalay Ticaretinden Alınan Vergiler, 2- Osmanlı Devleti'nde Kalay İhraç Yasakları, 3- Osmanlı-İngiliz Ticaret İlişkilerinin Başlaması ve Kalayın İngiliz Tacirler Tarafından Osmanlı Devleti'ne Gemilerle Taşınması, 4- Kalayın Bolluk Dönemi, 5- Macaristan Kalayı, 6- Kalayın Bronz Top Dökümünde Kullanılması, 7- Kalayın Sosyal Yaşamda Kullanımı ve İstanbul'daki Ünlü Bronz

İşlikleri, 8- İstanbul ve İzmir Limanlarına Kalayın Gemilerle Taşınması, 9- Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Anadolu'da Kalay Madeni Sorunu.

V-Modern Araştırma Sonuçlarına Göre Anadolu'da Kalay Yatakları Bölümü'nde özellikle Osmanlı Dönemi'nde izin verilen kalay araştırmalarının neticeleri MTA'nın yaptığı modern araştırmalar ile karşılaştırılmış ve Anadolu'da kalay madeninin olup olmadığı değerlendirilmiştir.

VI-Sonuç kısmında, ilk bölümden bu yana anlatılanlar tek solukta okunacak denli özenli ve akıcı bir şekilde özetlenmiş ve okuyucuya bu bölüm ile adeta bir ayrıcalık tanınarak, tüm kitabın tadı bu bölüme taşınmıştır.

VII-The History of Tin and Bronze in Anatolia (Summary): Kitabın İngilizce özetinin yer aldığı bu bölüm, elbette ki bilimin evrenselliği adına bir eksiği gideriyor, ama gönül isterdi ki tüm eser –en azından– İngilizceye çevrilmiş olsun.

VIII-Dizin; oldukça büyük emeklerle hazırlanmış ve uzun yıllar süren bir çalışmanın ürünü olan eserin Dizin bölümü de, yine aynı özenle kendi içerisinde bölümlendirilmiş ve Genel, Kişi, Ulus Adları, Yer Adları, şeklinde üç başlık altında sunulmuştur.

IX-Kaynakça ise, dört alt başlık altında bölümlendirilmiştir: A. Kaynak ve Seyahatnameler, B. Osmanlı Arşiv Kaynakları, C. Modern Araştırmalar ve D. Kısaltmalar.

Eseri elinize alacağınız andan itibaren gerek kapak da dahil olmak üzere sade grafik tasarımı ve gerekse kaliteli baskısı dikkatinizi çekecektir. Eserin içeriği uzun süren çalışmalar neticesinde kaleme alınmış ve bilimsellikten ödün vermeden bir tarzda okuyucuya ulaşmıştır. Şimdiye kadar benzer bir çalışmanın yapılmamış olması çalışmaya, bilimsel açıdan önemli bir ayrıcalık katmaktadır. İngilizce özet yerine bütünüyle birkaç yabancı dile çevrilmesi mümkün görünen eserin, yabancı dillerde hazırlanmış baskılarını en kısa zamanda raflarda görmek bilim insanlarını daha da mutlu edecektir.

Can Avcı

Rhodes P.J.-Osborne R. (ed.), *Greek Historical Inscriptions*, Oxford University, Oxford, 2004.

M.Ö. 4. yüzyıl tarihi hakkında bildiklerimiz, yüzyılın öncesi ve Hellenistik Dönem ile kıyaslandığında nispeten sınırlıdır. Bu dönem için ana kaynaklarımız Diodoros Sicilus ve Ksenophon'dur. Fakat özellikle Ksenophon'un karşılaştırılmalı okunması zorunludur. Rhodes ve Osborne'un hazırladığı bu kitap, M.Ö. 404-323 yılları arasındaki önemli tarihî yazıtları derleyerek, bu yüzyıl hakkındaki bilgilerimizi tamamlamaya yardımcı olmaktadır.

Bu konudaki ilk çaba E. L. Hicks ve G. F. Hill'in 1933'te yayımladığı *Selection of Greek Historical Inscriptions* ile başlamış, daha sonra M.N. Tod çalışmayı genişletmiştir. R. Meiggs ve D. Lewis 1969'da, Tod'un ilk cildini daha kapsamlı olarak yayımlamıştır. Bu yeni kitap ise, Tod'un ölümüyle yarım kalan projenin devamı niteliğindedir.

Kitapta, adından da anlaşılacağı üzere genel tarihsel olayları aydınlatan yazıtlara yer verilmiş, mezar yazıtları gibi daha kişisel örnekler dışarıda bırakılmıştır. Bununla birlikte,

dinî ve ekonomik içerikli yazıtlar dahil edilmiştir. Giriş bölümünün ilk kısmında antik çağda yazıtların kullanım alanları ve boyutları hakkında bilgiler verilmektedir. Atina ile ilgili yazıtlar ağırlıkta olduğundan, Atina'daki yönetim organlarının işleyiş mekanizmalarına yer ayrılmıştır. Böylece bu yazıtların dikilmesindeki süreci daha iyi anlama fırsatı buluyoruz. İkinci kısımda bir yazıtta bulunan başlıca unsurlar maddeler hâlinde açıklanmıştır (alınlık, bazılarında antlaşma yapan tarafları temsil eden tanrıların betimleri, tanrılara sesleniş, yazıtın dikildiği yıl görevde bulunan arkhon ve ilgili memurlar vb.). Ayrıca antik takvim sistemi ve para birimleri hakkında kısa ve kullanışlı bilgiler de eklenmiştir. Girişin üçüncü kısmı antik çağda yazıt geleneğinden bahsetmekte, daha farklı ve geniş kaynaklardan yararlanmak isteyenler için diğer yazıt corpusları ve derlemeleri içermektedir. Bunlara ilâveten, kitaptaki üç harita (Yunan Dünyası, Yunanistan ve Ege, Attika) yazıtların geldiği yerleri, bir dördüncü harita da Kyrene'den tahıl alan kişi ve şehirleri (96 no.lu yazıt tahıl kıtlığı sırasında Kyrene'nin gönderdiği yardım ile ilgilidir) göstermektedir. Kitabın sonunda M.Ö. 403/2-323/2 arasında görev yapan Atina arkhonlarının bir listesi yer alır. Bazı yazıtlara ait resimler de kitaba eklenmiştir.

Derlemede toplam 102 adet yazıt bulunmaktadır. Bunlar genel olarak kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir. Her yazıtın orijinal Grekçe'si ve ardından İngilizce çevirisi verilmiştir. Bunları metin hakkındaki yorumlar izler. Bu yorumlar hem metni kendi dönemi içindeki olaylar çerçevesinde değerlendirmekte hem de metindeki gramer özelliklerini tartışmaktadır. Sayfa düzeni ve izlenen anlatım yöntemi, kitabı uzmanlar dışında, bu alana uzak bilim adamları hatta meraklılar için de oldukça kullanışlı ve anlaşılabilir kılmaktadır.

Yukarıda da değindiğimiz üzere, yazıtların seçiminde sadece siyasî değil ekonomik ve dinî örneklere de yer verilmiştir: Korinthos Savaşı'nda Atina'nın kayıpları, Piraeus surlarının yeniden inşası, Makedonia Kralı Amyntas ile Khalkidike'liler arasındaki antlaşma, Miletos ve Myus arasında çıkan anlaşmazlık, İkinci Attika-Delos Birliği'nin ilânı, Satraplar Ayaklanması'na karşı Yunanlıların aldığı karar, Büyük İskender ve Priene ile ilgili bir yazıt, Karia satrabı Mausollos'a düzenlenen komplolar, gümüş sikke kontrolörleri ile ilgili Atina yasası, Kos'tan dinî takvim yazıtı gibi...

Antik çağ tarihinin çalkantılı bir dönemi hakkında, birinci elden kaynakların yararlı açıklamalar ve eklerle verildiği bu çalışma çok kullanışlı bir el kitabı niteliğindedir.

Gürkan Ergin

Hellenkemper, H.; Hild, F., *Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004. 3 Cilt, 1008 sayfa metin, 452 resim, 3 tablo, 3 tematik özel harita, 1:800.000 ölçeğinde harita.

Tabula Imperii Romani'nin devamı olarak planlanmış ve uzun yıllar ön hazırlıkları yapılmış olan Tabula Imperii Byzantini (*Kısaca TIB*)'nin bilimsel komisyonu, Philosophisch-Historische Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften bünyesinde 1966 yılında kurulmuştur.

Bizans İmparatorluğu'nun tam bir atlasını hazırlama amaçlı projenin kapsamında, İmparatorluk eyaletlerinin 1:800.000 ölçeğinde ayrıntılı haritalarını hazırlamak ve bu haritaları geniş kapsamlı bir metin kısmı ile destekleyip, yayınlamak yer alır. Söz konusu metin kısımlarında alfabetik sırayla yerleşim adları ve altında açıklamaları ile ele alınan bölge/bölgelerin sınırları, tarihi, kiliseleri, ekonomisi, halkı, ulaşımı gibi bir tarihi-coğrafya araştırmasının sınırları içine girebilecek tüm konular incelenir. TIB'in kapsadığı tarih sınırı asıl olarak Byzantion/Konstantinoupolis/İstanbul'un M.S. 4. yy'da Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmasından 15. yy'ın ortalarına kadar olan zamanı kapsamaktadır. Daha önceden İmparatorluğun Küçük Asia sınırları içinde kalan kısımlarından Kappadokia (TIB 2, 1982), Galatia ve Lykaonia (TIB 4, 1984), Kilikia ve Isauria (TIB 5, 1990), Phrygia ve Pisidia (TIB 7, 1990), Paphlagonia ve Honorias (TIB 9, 1996), Aigaion Pelagos (Kuzey Ege TIB 10, 1998) ise yayınlanmış bulunmaktadır.

Üç ciltten oluşan TIB 8'in Lykia ve Pamphylia kitabının 1. cildi *Önsöz, Okuyucular için İpuçları, Kısaltma Listesi, Kaynakça ve Yayın Kısaltmaları* ile başlamaktadır. Metin kısmının asıl bölümünü oluşturan *Giriş* ise kendi içinde birçok kısma ayrılmıştır. *A. Tanım ve Sınırlama, A.I. Çalışılan Bölgelerin Sınırları, A.II. Terminoloji* kısımlarında Pamphylia ve Lykia'nın Bizans İmparatorluğu Dönemi'ndeki sınırları ile söz konusu bölgelerin kendi içlerindeki daha küçük bölümlerinin tanımı verilmektedir. Ayrıca, her iki bölgenin de kuzey batıda Miletos, kuzeyde Sagalassos ve doğuda da Anemourion'a kadar uzanan Kibyrraioton Theması içinde bulunduğu belirtilmektedir. *B. Coğrafi Toplubakış, B.I. Orografi*'de Lykia ve Pamphylia'nın büyük kısmının Batı ve Orta Toroslar'da yer aldığı belirtildikten sonra, söz konusu dağ sıralarının kısaca tektonik yapılarından bahsedilerek, her iki bölge içerisinde bu dağ sıralarının küçük ve özel bölümleri ayrıntılı olarak tanımlanmaktadır. *B.II. Hidrografi* 'de ise, etraflı olarak her iki bölgede bulunan göller, baraj gölleri; nehirler başlığı altında karstik nehirler, Askania Limne (Burdur Gölü)'ye ve Lykia-Pamphylia kıyılarına dökülen nehirler doğdukları kaynaklardan başlanarak, izledikleri güzergâhlar ve döküldükleri yerlere kadar anlatılmaktadır. *B.III. İklim* kapsamında, günümüzde bu bölgelerde hüküm süren iklimin özellikleri, sıcaklık ortalamaları ile çağlar boyunca görülen genel iklim değişimleri ve bunun yol açtığı sonuçlar sunulmaktadır. *C. Tarihi ve Yönetimsel Gelişime Dair Özet* başlığı altında *C.I. Diokletianus-Constantinus'un Devlet Reformuna Kadar Lykia ve Pamphylia*, *C.II. M.S. 4. yy.'dan M.S. 11. yy.'daki Türk Fetihlerine kadar Lykia ve Pamphylia*, *C.III. M.S. 11. yy.'daki Türk Fetihlerinden Attaleia (Antalya)'nın 1207'de Selçuklular tarafından Fethine kadar Lykia ve Pamphylia*, *C.IV. 1207'den Osmanlıların Fethine kadar Lykia ve Pamphylia* alt başlıklarıyla Klasik Çağ'dan başlayarak söz konusu bölgelerle ilgili antik ve modern kaynakların dengeli biçimde harmanlanmasıyla, oldukça uzun bir dönemi kapsayan tarihi süreç gayet anlaşılır şekilde özetlenmekte ve her iki bölge için toplu bir tarih okuyucunun istifadesine sunulmaktadır. Bu yapılırken, TIB'in asıl hedefine bağlı olarak Geç Antik Çağ'da Pamphylia ve Lykia'daki eyaletlerin oluşum ve yönetimlerine, ayrıca M.S. 7. yy ortalarında yoğunlaşan Arap akınları sonucu

Bizans İmparatorluğu'nda kurulan Thema organizasyonu bağlamında Pamphylia ve Lykia'nın da dahil olduğu Kibyrraioton Theması üzerinde ayrıntılı olarak durulur. I. Cildin *D. Kilise* ayrımında ise *C.I. Genel Kilise Tarihi, C.II. Keşişlik ve Manastırlar* alt başlıklarıyla, öncelikle Pamphylia ve Lykia'daki Yahudi toplulukları hakkında genel bilgiler verilir, ardından Havari Paulos'un buralardaki şehirlere yaptığı ziyaret ve tebliğlerinden bahsedilir. Daha sonra ise ilk Hristiyan toplulukları ve kilise teşkilatının kuruluşu özetlenir. Notitia Episcopatum kaynak alınarak kilise bölgelerinin dökümü, kristolojik ihtilaflar ve ikonoklazma dönemlerinin bu bölgelerdeki yansımaları ve son olarak Türk fetihleriyle kilise organizasyonunda meydana gelen değişiklikler anlatılır. Ayrıca Pamphylia ve Lykia'da keşişlik kurumu ve kurulan manastırlardan da bu başlık altında bahsedilmiştir. *E. Ekonomi*'de *E.I. Çiftçilik ve Ormanlık, E.II. Yer Altı Kaynakları, E.III. El İşleri ve Zanaat, E.IV. Ticaret ve Ulaştırma* alt başlıklarında tüm yönleriyle eyaletlerin ekonomik durumları ve şehirlerin özel durumları vurgulanmak suretiyle anlatılır. *F. Yerleşim ve Mimari* başlığında, *F.I. Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Yerleşim Gelişimi* kapsamında, polis arazileri, küçük yerleşimler ve bunların daha büyük şehirlerin territoriumları ile bütünleşmeleri ele alınmıştır. Bununla beraber, şehirlerin sütunlu caddeler, taklar, hamamlar nymphaionlar, Roma ve Erken Bizans Dönemi'nde konut mimarisi ve nekropoller gibi karakteristik parçaları kısaca sunulur. *F.II. Erken Bizans Dönemi Yerleşim Tanımı, F.III. Orta Bizans Dönemi Yerleşim Tanımı, F.IV. Selçuklular Devri Yerleşim Tanımı* altbaşlıklarıyla söz konusu dönemlerde yerleşimlerdeki yaşam tarzı, ekonomideki değişimlerin mimaride meydana getirdiği zorunlu değişimler ve ada yerleşimleri incelenir. *F.V. Kilise Mimarisi*'nde ise Lykia ve Pamphylia şehirlerindeki kiliseler mimari özelliklerine göre sınıflandırılarak ayrıntılı biçimde betimlenir. Bu bölümün son alt başlığını ise *F.VI. Savunma Yapıları* oluşturmaktadır. *G. Yol Ağı bölümü, G.I. Yollar ve G.II Deniz Ulaşımı* alt başlıklarıyla iki kısım halinde incelenmiştir. Burada önce, oldukça ayrıntılı bir yol ağı çiziminden sonra Augustus'tan Valentinianus III'e kadar imparatorların yol inşaa faaliyetlerinin dökümü verilir. Buna ek olarak her iki bölgedeki yolların çıkış noktaları, uğradığı istasyonlar ve varış noktaları, yerleşim isimleri baz alınarak sıralanır. Bunlara ek olarak, kıyıyı izleyen ve buralardan ayrılarak iç bölgelere geçit veren yollar da ele alınır. Son olarak deniz ulaşımı, izlenen rotalar, korsanlık ve önemli limanlar anlatılır.

I. Ciltte Lykia ve Pamphylia'nın tarihi coğrafya ölçütlerine göre yukarıda anlatılan tüm özellikleri incelendikten sonra, Lemmata (Maddeler) başlığı altında yerleşimlerle ilgili bilgilerin verildiği bölüme geçilir. Bu kısmın I. Ciltte yer alan I. Bölümünde, her iki bölgenin metropolis şehirleri olan Attaleia, Myra, Perge, Side ve Syllaion (Sillyon)'un Osmanlı Yönetimi sonuna kadar tarihleri, nekropolisleri de dahil olmak üzere şehir yapıları, bu şehirler hakkında yayınlanmış hemen tüm önemli kaynaklar referans alınarak anlatılır. I. Cildin sonunda, Ek olarak Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde, Eyaletlerdeki Memuriyetler ile Kibyrraioton Theması'nın Memuriyetlerini içeren listeler bulunmaktadır.

Kitabın II. Cildi, *II. Yer Tanımları* başlığı altında metropolisler dışında Lykia ve Pamphylia'daki bilinen tüm yerleşimlerin maddeler halinde tanımlarını içermektedir. Alfabetik sırayla anlatılan yerleşimlerin önce coğrafi konumları tanımlanır, kesin lokalizasyonları yapılamayan yerleşimler ayrıca belirtilmiştir. Daha sonra ise yerleşimlerin antik ve modern kaynaklara dayanılarak tarihleri anlatılır ve buralarda bulunan kalıntılardan bahsedilir. Bahsedilen yerleşimlerden antik adı bilinenler orijinal adıyla anılır ve parantez içinde bunların Yunancası verilir. Antik adı bilinmeyen yerleşimler ise modern adlarıyla belirtilmişlerdir. Bu bölüm altında ayrıca, TIB 4 (Galatia ve Lykaonia), TIB 5 (Kilikia ve Isauria) ile TIB 7 (Phrygia ve Pisidia)'da yer almayan bazı yerleşimlerde alfabetik sıra içinde ele alınmıştır.

III. Cilt tamamen dizinlerden oluşur ve bunlar *Konu, Coğrafik ve Kişi Dizinlerini* kapsar. Daha sonra levhalar halinde metne ait resimler yer alır. Cildin sonunda Orta Lykia, Kuzeybatı Lykia ve Patara'dan Antiphellos'a Batı Lykia kıyılarının ölçekli haritaları ile kitabın arkasında ek olarak Lykia ve Pamphylia'nın 1:800.000 ölçeğindeki renkli tematik haritası eklenmiştir.

Tabula Imperii Byzantini'nin daha önce yayınlanmış çalışmalarında olduğu gibi, Lykia ve Pamphylia'yı içeren ciltleri oldukça ayrıntılı, uzun soluklu ve titiz bir araştırmanın sonucunda tamamlanmıştır. Eskiçağ disiplininin tarihi coğrafya dalının yöntemleri, bu kitapta örnek oluşturacak şekilde gözler önüne serilmiştir. Tarihi coğrafya araştırmalarının temelini oluşturan yazılı kaynaklar, arkeolojik kaynaklar, onomastik kanıtlar ve ek olarak coğrafi araştırmalar söz konusu çalışmada dengeli biçimde bir arada kullanılmış ve her iki bölgenin eskiçağdaki durumları çeşitli yönleriyle okuyucuya sunulmuştur. Kitabın özellikle Bizans Dönemi üzerine yoğunlaşması, daha önceki dönemlerin dışarıda bırakılmasına yol açmamış, aksine tarihi ve arkeolojik çerçevede her iki bölgenin tüm dönemlerine gerektiği ölçüde değinilmiştir. Antik kaynakların yanı sıra, yayınlanmış modern kaynakların hemen hepsinin referans alınması, kitabı Lykia ve Pamphylia üzerine çalışacak bilim insanları için güvenilir bir başvuru kaynağı yapmaktadır.

Aşkın Özdzibay

Casabonne, O., *La Cilicie à l'époque achéménide, De Boccard, Paris, 2004.*

Kitap esas olarak dört ana bölüm olarak kurgulanmıştır. Birinci bölümde Kilikia'nın coğrafi durumu ve topoğrafyası ele alınırken, ikinci bölümde bu coğrafyada yaşayan halklar ve kültürleri işlenmektedir. Üçüncü bölümde, bölgedeki yerleşimler filolojik, nümismatik, epigrafik ve arkeolojik kaynakların ışığında ele alınmaktadır; bir anlamda bölge ile ilgili kaynaklar gözden geçirilmektedir. Dördüncü bölüm daha ziyade Kilikia'ya ilişkin problemlere ayrılmış görülmektedir. Bu bölüm Büyük İskender'in bölgeye geliş ve Pers ülkesini fethi ile ilgili bilgilerle son bulmaktadır.

Burada tanıtacağımız Olivier Casabonne'un kitabı geçtiğimiz yıl Paris'te yayımlanmış olup, Anadolu'nun eskiçağ tarihine önemli katkılar sağlamaktadır. Yazar yaklaşık 10 yıldır, bugünkü Adana ve Mersin illerinin kapladığı bölgede,

yani Antik Kilikia Bölgesi'nde araştırmalar yapmaktadır. Kitap, onun doktora tezi çerçevesinde yürüttüğü araştırmaların bir sonucudur. Perslerin bir zamanlar Anadolu topraklarında 200 yıl boyunca egemen oldukları düşünülürse, kitabın Anadolu tarihine olan katkıları açıktır.

Büyük Pers İmparatorluğu'nun temelleri günümüzden yaklaşık 2600 yıl önce bugünkü İran topraklarında atılmıştı. M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlayan Perslerin ilk kralları hakkında, adları dışında, pek fazla bilgimiz yoktur. Ancak, "Büyük" lakaplı Pers kralı Kyros (M.Ö. 559-529), Med Devleti'ne son vererek, Pers Krallığı'nın M.Ö. 6. yüzyılda Önasya'nın en büyük gücü olmasını sağlamıştır. Nitekim onun zamanında Persler, M.Ö. 546'da Lydia Kralı Kroisos'u yenilgiye uğratarak, krallığın başkenti Sardeis'i ele geçirmiştir. Böylece Anadolu 200 yıl kadar sürecek olan Pers egemenliği altına girmiştir.

Ancak, Kilikia, batıdan ziyade Pers ülkesine yakın olması nedeniyle, o sıra zaten Pers nüfuzu altında bulunuyordu. Antik kaynaklardan öğrendiğimize göre; Persler, burada, egemenlik altında tuttıkları diğer bölgelerde olduğu gibi, bir satraplık oluşturdular ve başına bir satrap (vali) atadılar; satraplığın merkezlerinden en önemlisi Tarsos idi. Syennesis adını ya da unvanını taşıyan bu satrapların Pers İmparatorluğu'nun yıkılmasına değin görevde oldukları anlaşılıyor. Ancak Büyük İskender bölgeye vardığında, orada Arsames adlı bir kişinin satrap olduğunu biliyoruz. Bildiğimiz ilk Syennesis, M.Ö. 585'te Alyattes ile Kysaksares arasındaki savaşta arabuluculuk yapmıştı. Bir Syennesis de M.Ö. c. 494'te kızını Karia satrabı Mausollos'un oğlu Piksodaros'a gelin vermişti. M.Ö. 480'te Pers Kralı Kserkses'in Yunanistan seferine, yine Syennesis adlı bir Kilikia Kralı'nın 100 savaş gemisiyle katıldığını ama Salamis açıklarındaki bir deniz muharebesinde öldüğünü biliyoruz. Kızını Piksodaros'a gelin veren Syennesis ile Salamis Deniz Savaşı'nda ölen Syennesis, aradaki zaman farkının kısa olması nedeniyle aynı kişi olabilir.

Herodotos, Kilikia'lıların Pers Büyük Kralı'na günde bir taneye denk gelmek üzere yıllık 360 beyaz at ile 140'ı, orada konuşlanmış olan garnizona verilmek üzere, 500 talanton gümüş ödediğini söylemektedir. Dareios M.Ö. 497/6'da Kıbrıs'a yaptığı seferde Kilikia'yı üs olarak kullanmıştı. Bu nedenle Kilikia, Persler'in Akdeniz'deki faaliyetlerinde ve batıyla olan ilişkilerinde stratejik öneme sahip bir bölgeydi. Nitekim, İonia Ayaklanması'nda başı geçen Miletos'a karşı yürütülen mücadelede, M.Ö. 494'te, Lade Adası açıklarındaki savaşa Pers gemilerinin yanı sıra Kilikia gemileri de katılmıştı. M.Ö. 492'de Mardonios, donanmasını Kilikia'da toplamış ve ordusunu da Kilikia'dan batıya doğru ilerletmişti. Kyros'un, ağabeyi Artakserkses'e karşı yaptığı sefer sırasında yine Syennesis adlı Kilikia Kralı'nın Epyaksa adlı karısının M.Ö. 401'de Kyros'a maddi yardımda bulunduğunu biliyoruz. Büyük İskender'in Persler'e karşı yaptığı sefer sırasında Arsames adlı bir satrap görevdeydi. İskender'in yaklaştığını öğrenen Arsames, Pers Büyük Kralı III. Dareios'un yanına kaçmak zorunda kalmıştı. Keza M.Ö. 386'da Büyük Pers Kralı III. Artakserkses, Salamisli Evagoras'a karşı yürüttüğü savaşta, Sardeis satrabı Tiribazos'u görevlendirmişti. Satrap da Kilikia'yı üs olarak kullanmıştır.

Görüldüğü üzere Kilikia Bölgesi Pers yönetimi altındayken, Anadolu'nun diğer bölgelerine göre daha yoğun bir Pers etkisi altındaydı. Ancak Persler'den günümüze kalan maddi kalıntılar çok azdır. Sikkeler dışında Pers etkisinin görüldüğü bazı kalıntılar arasında Kelenderis'te ele geçen ve bir Pers'i gösteren pişmiş topraktan bir figürin ile (M.Ö. 4. yy), bir zamanlar Pers garnizonunun konuşlanmış olduğu Meydancikkale'de (Kirşu) bulunan iki ortostat üzerinde alçak kabartma olarak betimlenmiş sakallı, tiaralı ve Pers giyimli erkek figürlerden oluşan bir prosesyon sahnesini (M.Ö. 5. yy) sayabiliriz.

Anadolu'nun en bakir köşelerinden birinin Pers Dönemi'ne ışık tutan bu çalışma, gerçekten genel Anadolu Pers tarihi için de önemli bir kaynaktır.

Oğuz Tekin

Bilgi, Ö. (Ed.), Anadolu Dökümün Beşiği/Anatolia Cradle of Castings. Döktaş, İstanbul, 2004. 305 sayfa, 3 harita, 2 tablo.

2004 yılında İstanbul'da düzenlenen 66. Dünya Döküm Kongresi için hazırlanmış olan bu kitapta, Anadolu topraklarında başlayan ve binlerce yıllık süreçte gelişmiş olan metal döküm sanatının tarihçesi örneklerle okuyucuya sunulmaktadır. Editörlüğünü Prof. Dr. Önder Bilgi'nin yapmış olduğu bu eser, alanlarında uzman bilim adamlarının hazırlamış olduğu yazılardan oluşmaktadır.

Türkçe-İngilizce çift dilli olarak kaleme alınmış olan kitapta 6 bölüm bulunmaktadır; "Bakır-Tunç Döküm Sanatı" başlıklı birinci bölümde Önder Bilgi, Hadi Özbal ve Ünsal Yalçın'ın, "Klasik Çağ Öncesi" ile "Klasik Çağ" başlıklarını taşıyan ikinci ve üçüncü bölümlerde Önder Bilgi'nin, "Klasik Çağ Sonrası" başlıklı dördüncü bölümde Hülya Bilgi'nin 'Bizans Dönemi', Fulya Eruz'un 'Selçuklu Dönemi' ile 'Osmanlı Dönemi' konulu yazıları, "Demir Döküm Sanatı" başlığını taşıyan beşinci bölümde Ünsal Yalçın'ın 'Eskiçağ Demir Teknolojisi', Oktay Belli'nin 'İslam Öncesi', Fulya Eruz'un 'İslami Dönem', "Türkiye Sanayi Çağı" başlıklı altıncı ve son bölümde ise Yaylalı Günay'ın yazıları yer almaktadır. Kitapta bunlar dışında Yaylalı Günay'ın "Önsöz", Önder Bilgi'nin "Sunuş" ve "Bitirirken" yazıları ile "Anadolu Uygurlukları Tablosu", "Seçilmiş Kaynakça", "Haritalar" ve "Çağlar Boyu Döküm Eser Gelişimi Tablosu" bulunmaktadır.

"Bakır-Tunç Döküm Sanatı" başlığını taşıyan birinci bölümde, Anadolu'da geliştirilen bilimsel kazılarla ilk defa bu topraklarda ortaya çıktığı anlaşılan ve insanlık tarihinin kültürel gelişiminde çok önemli rol oynayan madencilik doğuşu ve gelişim aşamaları anlatılmaktadır.

"Klasik Çağ Öncesi" başlıklı ikinci bölümde, Geç Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'nın sonuna kadar olan süreç içerisinde metal işleme ve döküm sanatı teknolojisinde görülen gelişmeler örneklerle sunulmaktadır.

"Klasik Çağ" başlıklı üçüncü bölümde, Orientalizan, Arkaik, Klasik İon-Hellen, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait döküm eserleri ile özellikle Hellenistik ve Roma Çağlarında döküm sanatının ulaştığı düzey yine birbirinden güzel fotoğraflarla desteklenerek anlatılmaktadır.

“Klasik Çağ Sonrası” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, ilk olarak Bizans Dönemi döküm eserleri görülmektedir. Bu dönemde Hristiyanlığı benimsemiş olan Anadolu’da özellikle dini ağırlıklı eserler üretildiğine dikkat çekilmektedir. Takip eden Selçuklu Dönemi’nde ise Türkler’in Anadolu’ya girmesi ve İslam Dini’nin yayılması ile birlikte dini düşüncelerin yol açtığı yasaklamalar sonucu döküm sanatının özellikle heykelticilik alanında tamamen gerilediği, daha çok mutfak araç-gereçleri, aydınlatma araçları gibi eşyaların yapımında kullanıldığı, Osmanlı Dönemi’nde de özellikle top dökümcülüğünde kendini gösterdiği ve bu dönemde özel atölyelerin yanısıra kamuya ait araç-gereçler üreten döküm fabrikalarının ortaya çıktığı anlatılmaktadır.

“Demir Döküm Sanatı” başlıklı beşinci bölümde, demir madenin ilk ortaya çıkışı, demir metalurjisinin zaman içerisinde gelişimi İslam Öncesi ve İslam Sonrası olmak üzere 2 döneme ayrılarak değerlendirilmektedir.

Takip eden “Türkiye Sanayi Çağı” başlıklı altıncı bölümde ise, 19. ve 20. yüzyıl döküm sanayinin tarihsel gelişiminin öyküsü gözler önüne serilmektedir.

“Bitirirken” başlığını taşıyan son kısımda ise, çok zengin maden yataklarına sahip olan Anadolu’da yapılan bilimsel kazılarda ele geçen çok sayıda metal eserin kanıtlandığı gibi, dökümcülüğün başlangıç ve gelişiminin bu topraklarda gerçekleştiği ve zamanla babadan oğula geçen deneme-yanılma yolu ile metal dökümcülüğüne dönüşerek günümüze kadar devam ettiği anlatılmaktadır.

Sadece içeriği ile değil, aynı zamanda görsel açıdan da oldukça çarpıcı nitelikteki bu eser, döküm teknolojisinin geçirdiği aşamaları, tarihsel perspektif içinde izleyebilmemizi sağlayan bir başucu kitabı olma özelliği taşımaktadır.

Aslıhan Yurtsever

Bumke, H., *Statuarische Gruppen in der frühen griechischen Kunst. Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts*, 32. Ergänzungsheft, Berlin, 2004. 204 sayfa, 36 levha.

Kitap, yazarı tarafından Fachbereich Altertumswissenschaften der Freien Universität’de 1997 İlkbahar yarı yılı döneminde kabul edilen *Frei aufgestellte Gruppen in der griechischen Kunst von der geometrischen Epoche bis zum Ende der frühklassischen Zeit* (=Geometrik Dönem’den Erken Klasik Dönem’e Kadar Geçen Süreçte Hellen Sanatında Serbest Plastik Gruplar) isimli doktora tezinin kısaltılmış ve üzerinde çalışma yapılarak yeniden değerlendirilmiş halde baskısıdır.

Erken dönem Hellen resim sanatında sosyal, tarihsel ve mitolojiden seçilmiş konuların öykücü üslupta anlatımı, şimdiye kadar çok sayıda çalışmada değerlendirilmiştir. Heykeltraşide ise bu konu şimdiye kadar yeterince araştırılmamıştır. Arkeoloji literatüründe bilinen erken dönem Hellen heykeltraşisi ile ilgili çalışmalarda grup betimlerinin incelenmesi, genellikle kabartmalardan seçilmiş konuları irdelemiştir. Tam plastik gruplara tek başına yeterince değinilmemiştir.

H. Bumke, hazırladığı bu çalışmada erken dönem Hellen heykel sanatı ile ilgili yukarıda değinilen önemli eksiği tamamlamıştır. Konusu Hellen Geometrik ve Erken Klasik Dönemleri arasında geçen süreçte, Hellen grup heykellerinde görülen değişimler/gelişimler ile sınırlanmış bu kitapta, erken dönem Hellen sanatında serbest plastik heykelticik ve heykellerin üslup ve tipolojik açıdan genel bir değerlendirmesi sunulmuştur.

Kitabın Kuruluşu: İç kapaklar ve içindekiler listesini kitap ile ilgili açıklamalar ve yazarın teşekkürlerinin yer aldığı Önsöz, metin içerisinde kullanılan kısaltmaların listesi ve Giriş bölümleri izler. Okuyucuya kitabın kapsamı ve çalışmanın amacının kısaca açıklandığı giriş bölümünün ardından üç ana bölüme yer verilmiştir:

I. Geometrik Dönemde grup betimleri, II. İÖ 6. yüzyılın son çeyreğine kadar Arkaik gruplar, III. Geç Arkaik ve Erken Klasik gruplar.

Bu bölümlerin her birinin sonunda bulunan ara sonuçlarda elde edilen bilgiler ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır. Metin bölümünün arkasına indeks, levhaların listesi ve levhalar eklenmiştir.

Sonuç: Burada değerlendirilen kitaptan elde edilen bilgiler, Roma İmparatorluk Dönemi’nde olgunlaşan öykücü üslupta betimlenmiş heykel sanatının kökenini Geometrik Dönem’den itibaren başlayan Hellen grup betimlerinde aramanın gerekliliğini ortaya koymuştur. H. Bumke’nin tespitleri bu hususta ilk adım niteliğindedir. Erken Klasik Dönem’den itibaren heykel sanatında grup betimlerinin gelişimi/değişimi ise yeni çalışmaları ve bunların sonuçlarını beklemektedir.

Serbest plastik figürler, Geometrik Dönem’den itibaren hikayeci üslupta bir grup oluşturacak biçimde betimlenmiştir. Geometrik Dönem grupları, hieroglyph yazı tarzında birbirinden bağımsız figürlerin yan yana sıralanmasından ibarettir. Gruptaki figürlerin birbiriyle teması yoktur. İleri uzanmış kollar karşısındaki ile temas eden yegâne uzuvlarıdır. Betimlerde karşılıklı mücadele konuları sevilmiştir. Bu gruplarda genellikle Homeros’tan seçilmiş kompozisyonlara yer verilmiştir. Grubu oluşturan figürlerin vücut öğeleri ve bunların hareketlerinde doğallık söz konusu değildir. Figürler arasındaki ilişki birlikte yer almalarından ibarettir; bunlar gruptan ayrı tek başına bir anlam ifade etmemektedir.

İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğine kadar tarihlenmiş Arkaik döneme ait tam plastik grup betimlerinde birbirinin benzeri heykel veya heykelticiklerin kombinasyonları söz konusudur. Geometrik Dönem’in organik hareketlerindeki tekdüzelik ve tutukluk, Arkaik Dönem’de grup kompozisyonu ile sınırlandırılmıştır. Tek durduklarında da anlam taşıyan bağımsız figürler, gruplaştırıldıklarında öykücü ifade taşımıştır. Bu figürler bir kaide üzerine baş veya vücudun herhangi bir ögesi temas etmeden sıralanmıştır. Bunlar arasında belirli bir simetriye dikkat edilmiştir. Merkezi figürün çevresinde eşit ağırlıklı heykel tiplerine yer verilmiştir. Dolayısıyla kapalı bir tekdüzelik oluşturulmuştur.

Geç Arkaik dönemde betimlerin ilgi alanının değiştiği görülür. İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğine kadar figürlerin hareketleri belirlenmiş katı kurallara uydurulmuştur. Bu dönemde ise figürler kendine özgü, değişkenlik gösteren serbestlik kazanmıştır. Vücut hareketlerinde karşılıklı uyuma özen gösterilmiştir. Mücadele kompozisyonları önceki dönemlerde olduğu gibi tercih edilen konular olmuştur.

Erken Klasik Dönem'e ulaşıldığında insan vücudunun hareketlerinde kontrapost görülmeye başlamıştır. Figürler ait olduğu grubun ayrılmaz bir parçasıdır. Erken Klasik savaşı grupları birbiriyle gerçek uyuma kavuşmuştur.

Yukarıda ayrıntılı biçimde değerlendirilen H. Bumke tarafından hazırlanmış çalışmada, Hellen sanatında serbest plastik betimlerin oluşturduğu grupların gelişimi/değişimi konusu Geometrik Dönem'den Erken Klasik Dönem'e kadar geniş bir zaman diliminde incelenmiştir. Bu kitapta sunulan bilgiler, Hellen ve Roma dünyasında farklı bölgelerde sürdürülen kazı çalışmalarında açığa çıkarılmış/çıkarılacak bulun-

tuların tanımlanmasına, yayınlanmamış ve/veya yeni ele geçmiş eserlerin tarihlenmesine yardımcı olacak niteliktedir. Erken Klasik Dönem'den itibaren heykel sanatında grup betimlerinin gelişimi/değişimi konusu ise yeni çalışmaları ve bunların sonuçlarını beklemektedir.

Turgut H. Zeyrek

Enstitü üyelerimizden Prof. Dr. Mehmet Özdoğan *Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi* üyeliğine seçildi. Ondört ülkeden, onyedi yabancı bilimadamı arasına girmeyi başaran Prof. Özdoğan'ı Enstitü olarak tebrik ederiz.

Arkeoloji Dünyasından

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi 2004-2005 Kış Dönemi Yıllık Konferansları

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi tarafından organize edilen yıllık konferansların 2004-2005 döneminin ilk konuğu Dr. Vinzenz Brinkmann idi. 18 Kasım 2004 tarihinde verdiği "Renkli Tanrılar: Antik Heykel ve Plastik Sanatlarının Renkliliği Üzerine" başlıklı konferansın içeriği şu şekilde özetlenebilir: Geçtiğimiz kış Münih Heykel Müzesi'nde açılan "Bunte Götter" (Renkli Tanrılar) Sergisi, Kopenhag ve Roma gibi Avrupa kentlerinde sergilenmiştir. Mimari ve heykelticiliğe ilişkin antik ressamlık ve renk verme konularıyla yoğun olarak ilgilenilmeye ilk olarak, 60'lı yılların sonunda, İstanbul'da korunan İskender Lahti'nin araştırılmasıyla başlamıştır. Sonrasında değişik kaynak ve çağlara ait heykel, rölyef ve mezar stelleri ile ilgili çok sayıda proje itinalı bir şekilde araştırılmıştır. Çıplak gözle orijinal boya kalıntılarını görmek mümkün olmadığından, pek çok durumda özel olarak araştırma için geliştirilen fototeknik yöntemleri kullanmak ve uyarlamak gerekmiştir. Antik yüzeylerin mikroskop altında incelenmesinin yanında, UV, kızılötesi gibi ışınlar veya yandan verilen çok sert ışık uygulamaları da, yalnız genel renklendirme ile ilgili bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda çoğu kez ancak renkle verilebilen pek çok detayı da açığa çıkarmıştır. M.Ö. 6. yy'ın arkaik heykel sanatı renkli olduğundan ve pek çok beklenmedik detay barındırdığından, konferansta ilk olarak başlangıç dönemi anlatılmıştır. Ayrıca, Erken Klasik, Klasik, Geç Klasik ve Hellenistik Dönemlere ait rekonstrüksiyonların nasıl meydana getirilebildiğiyle ilgili bazı örnekler gösterilerek, açıklanmıştır.

25 Kasım 2004 tarihindeki ikinci konferans, Dr. Jürgen Seeher tarafından, "Boğazköy/Hattuşa'da Son Çalışmalar: Yukarı Batı Şehir Kazıları ve Şehir Surunun Rekonstrüksiyonu" başlığı altında verilmiştir. Konferansın ilk bölümünde, Hititler'in başkenti Hattuşa'da (M.Ö. 1650-1200) halen sürdürülen kazı çalışmaları anlatılmıştır. 2001 yılında başlanan yeni kazı programında Yukarı Şehrin daha evvel hiç kazılmamış olan batı bölgelerinin araştırılması hedef alınmıştır. Bu aşamada elde edilen sonuçlara göre bu bölgenin ilk yerleşimi en geç M.Ö. 15. yy'a tarihlenmektedir. İlk kullanımı kare planlı, iç düzeni birbirinin aynı yan yana iki yapı ile askeri amaçlı olabilir. Her iki yapıda da taban üzerinde bronz kama, kolcuklu balta, ok ve mızrak uçları gibi küçük buluntular, olağan Hitit çanak çömleğinin yanı sıra Hitit olmayan el yapımı birkaç kap çıkarılmıştır. Konferansın ikinci bölümü, Hattuşa'daki yeni rekonstrüksiyon projesine ayrılmıştır: Kent surununun Aşağı Şehirde yer alan yaklaşık 60 m'lik kısmı orijinal Hitit teknikleri kullanarak ayağa kaldırılacaktır. Ayağa kaldırılacak kesimde iki kule ve üç sur gövdesi vardır. Gerekli olan 50.000 kerpiç tuğlanın 40.000 tanesi üretilmiş ve kerpiç duvar örme işleminin yarısından fazlası tamamlanmıştır. İlk sur bedeni, mazgal dişleri de dahil olmak üzere son yüksekliğine kadar örülmüştür. Projenin amacı mümkün olduğunca orijinale uygun çalışılarak, deneysel arkeoloji yoluyla Hitit Dönemi'nde kullanılmış malzemeler ve teknikler konusunda yeni bilgilere ulaşmaktır.

Dr. Klaus Schmidt tarafından, 9 Aralık 2004 tarihinde verilen "Göbekli Tepe: M.Ö. 9000'lere Ait Neolitik Bir Dağ Tapınağı" başlıklı konferansın içeriği şu şekildedir: Neolitik Göbekli Tepe ile beraber, şimdiye

kadar bilinmeyen ve arkeolojik araştırma açısından hiç beklenmeyen bir bilgi kaynağı kazanılmıştır. Göbekli Tepe, köylü ve yerleşik kültürlerin başlangıcının ilkel olduğuna ilişkin görüşü kesin olarak değiştirmiştir. 15 m tabaka kalınlığıyla muazzam, tamamıyla Neolitik Dönem'e ait höyük, Yukarı Mezopotamya Erken Neolitik'inde şüphesiz seçkin bir yer alır. M.Ö. 9000 civarına tarihlenen anıtsal dairesel planlı yapılar çarpıcıdır. Yapılar büyük heykeller ve megalitik T biçimli dikilitaşlarla donatılmıştır. Bu dikilitaşların ana hatları ve bazen betimlenen kol ve eller bunları insan biçimli varlıklar olarak yorumlamaya sebep olmaktadır. Göbekli Tepe yapı topluluğuna hakim olan anıtsallık, sadece ona uygun bir toplumsal örgütlenme biçimiyle mümkündür. Bu dönemde insanlar henüz öncelikle avcı ve toplayıcıydılar, besin üretimi daha başlangıç evresindeydi. Ancak Yukarı Mezopotamya'nın, M.Ö. 10. ve 9. bin yıllarda küçük ve birbirinden izole hareket eden gruplar tarafından iskân edilmediği de açıktır. Göbekli Tepe, geniş bir alana yayılmış ve kısmen yerleşik avcı bir halka ait, iletişim platformu olarak da kullanılan dinî bir merkez görünümündedir. Toplum yapısı şimdiye kadar sanıldığından oldukça farklıdır. Erken Neolitik'e ait fakat aslında avcı olan bu *Hochkultur*'un (gelişkin kültür) ortaya çıkışı kadar, birdenbire sona erişe de çok şaşırtıcıdır. Takip eden bin yılların köy yerleşmelerinde anıtsal yapılar görülmez; 'avcılığın altın çağı' kapanmış, sembol dünyası kaybolmuştur.

27 Ocak 2005'de yıllık konferansların dördüncüsü Dr. Stephan Westphalen tarafından verildi. "Sanat Tarihi Açısından Suriye'nin Batısındaki Hıristiyan Azınlıklar: Yakubilere ve Melkilere ait 13. yy Duvar Resimlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" başlığını taşıyan bu ilginç konferans, duvar resimleri aracılığıyla iki Hıristiyan azınlığı ve onların kültürel kimlikleri konusunu incelemiştir: Bir yanda Süryani Ortodoks Yakubiler'in monofizit kilisesini, diğer yanda Bizans İmparatoru'na olan yakınlıkları nedeniyle Melkiler olarak anılan Rum Ortodoks yönü. Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün de Kara'daki Yakup Manastırı'nda (Deir Mar Yakub) bir restorasyon projesiyle katıldığı, Qalamun Dağları bölgesinde yürütülen duvar resimlerini araştırma çalışmaları, son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Konferansta ayrıca Lübnan'daki Amiun ve Bahdeidat ile Suriye'deki Deir Mar Musa ve Macarrat Saydnaya gibi karşılaştırılabilir anıtlar tanıtılmıştır.

17 Şubat 2005'de, Dr. Felix Pirson tarafından "Casa dei Postumii ve Çevresi: Pompei Merkezinde Yerleşim Arkeolojisi ve Mimarlık Tarihi" adlı konferans verildi. Casa dei Postumii VIII 4, 4. 49 ve onu çevreleyen yapılar, Pompei'nin merkezinde, Stabian kaplıcası ile Foro Triangolare arasında bulunur. Yapı

kompleksi kuzeyde, şehrin en işlek caddeleri arasında sayılan Via dell' Abbondanza ile sınırlanır. Pompei'deki Casa dei Postumii kompleksinde 1997'den 2002'ye kadar Alman Arkeoloji Enstitüsü Roma Şubesi tarafından arkeolojik araştırmalar ile mimarlık tarihi araştırmaları yürütülmüştür. Konferanç Dr. Pirson ile Dr. Jens-Arne Dickmann (Heidelberg Üniversitesi) tarafından ortak yönetilen girişimin amacı, çeşitli standartlardaki konutların yanı sıra, dükkânları ve atölyeleri de kapsayan şehir içindeki büyük bir yapı kompleksinin yapım, gelişim ve işlevlerinin ayrıntılı bir planına ulaşmaktı. Buradaki çalışmaların bitirilmesinden sonra, projenin değerlendirilmesine halen devam edilmektedir. Yapılan araştırma sonunda ortaya çıkan mimari kompleks, şu ana evrelerden oluşmaktadır: M.Ö. 6.-5. yy'lara ait yapı kütesinin üzerine M.Ö. 3. yy'da veya 2. yy'ın başında peristilli bir bina inşa edildi. M.Ö. 2. yy'ın sonunda veya 1. yy'da bu yapının yerini, daha o zamandan Via dell' Abbondanza'ya doğru yönlendirilmiş basit bir çiftlik evi aldı. Casa dei Postumii ilk olarak, Erken İmparatorluk Dönemi'nde güneye doğru sade bir bahçe etrafında genişleyen bir Atrium ev olarak ortaya çıkar. M.S. 62'deki depremden dolayı ev, batıya ve güneye doğru genişlemiştir ve batı tarafında bir dizi dükkânın bulunduğu tek bir peristile sahiptir. Barınmak ve çalışmak burada, Erken İmparatorluk Dönemi Atrium evinde benzer biçimde kendini gösteren önemli bir senteze varmıştır. Çevresel arkeoloji araştırmaları, bu olguyu eski beslenme alışkanlıklarıyla ilgili yeni bilgiler edinmek amacıyla genişletmektedir. Araştırma bölgesinin güney bölümünde, pleistosen kadar uzanan jeoarkeolojik tabakalanmanın yanı sıra, M.Ö. 7. yy'a tarihlenen yerleşim kalıntıları bulunmuştur. Bu yerleşim kalıntıları kent sınırları içindeki tabakalanmış en eski kalıntılar arasında sayılmaktadır. Tüm bölgenin ekonomik çekiciliğinin nedeninin, Casa dei Postumii'nin doğu tarafından geçen ve atık maddelerin uzaklaştırılmasında kullanılan büyük bir kanal olduğu açıktır. Bu kanalın yapımında, Stabian kaplıcası içine doğru devam ettiği belirlenen, olasılıkla eski bir hendekten yararlanıldığı saptanmıştır. Buranın, Pompei'nin eski şehir olarak adlandırılan kısmına ait bir tahkimat yapısı kalıntısı olması söz konusudur.

3 Mart 2005 tarihinde yapılan bir diğer konferans, Prof. Dr. Mustafa H. Sayar tarafından verildi. "Toroslar ile Ova Arasında İki Nehrin Suladığı Topraklarda Yapılan Yeni Araştırmaların Sonuçları" başlıklı konferans, 15 yıldan beri Dr. Sayar başkanlığında sürdürülen Kilikya Bölgesi yüzey araştırmalarının sonuçlarını içermektedir. Araştırmanın amacı Dağlık ve Ovalık Kilikya yerleşimlerinin karşılaştırmalı olarak tarihi-coğrafya yönünden incelenmesidir. Bu amaçla sadece antik kentler üzerinde durulmamış, aynı zamanda bu kentlerin çevresinde bulunan köy ve çiftlik yerleşmeleri de

yerleşim coğrafyası yönünden incelenmiştir. Bu araştırmalar sırasında düzinelerle köy ve çiftlik yerleşmesi ile binlerce eski Yunanca ve Latince yazıt bulunmuştur. Bu araştırma projesi kapsamında bugüne kadar, bir antik kentin yazıtlar katalogu, çeşitli buluntu grupları üzerinde 50'den fazla makale yayınlanmıştır. Halen İstanbul Üniversitesi'nin bir projesi olarak sürdürülen bu araştırmaların, Doğu Kilikya'daki bölümü son iki yıldır, Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nin katkılarıyla disiplinlerarası bir çalışmaya dönüşerek daha kapsamlı sonuçların alınmasını sağlamaktadır. Bu konferans kapsamında 2004 yılı çalışmalarından bazı önemli buluntular ve buluntu yerleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Orta Dağlık Kilikya'da 2004 yılında daha çok Lamas (Limonlu) ve Göksu (Kalykadnos) nehirleri arasındaki alanda çalışılmış olup 130 km uzunluğundaki Limonlu Vadisi'ndeki kültür varlıklarının belgelenmesine başlanmıştır. Cennet-Cehennem olarak anılan obrukların başındaki kilisenin yapı taşlarının üzerindeki rahip isimleri listesi içeren yazıtların birkaç km kuzeydeki Zeus Tapınağı'ndan sökülerek, burada devşirme malzeme olarak kullanıldıkları anlaşılmıştır. Ayrıca Korykos antik kenti içi ve çevresinde çalışılmış ve önemli buluntular elde edilmiştir. Roma Devri eyalet başkenti Tarsos'un kuzeyindeki arazisinde tarihi-coğrafya çalışmaları sürdürülmüştür. Claudiopolis (Mut) ve Seleukeia (Silifke) antik kentleri yazıt çalışmalarına devam edilmiştir. Doğu Kilikya'da ise Karasis Dağı üzerindeki Hellenistik Devir askeri yapılarında Prof. Dr. Hoffmann başkanlığındaki çalışmalar sürdürülmüştür. Anazarbos antik kentinde ise Dr. Posamentir ile birlikte kentin planının çıkarılması çalışmalarına ve Alakapı isimli tak onarım projesine başlanmıştır. Mallos ve Magarsos antik yerleşmelerinin bulunduğu Karataş'ta, Aigeai liman kentinin bulunduğu Yumurtalık'ta ve Mopsuestia'da (Misis) yazıtlar katalogu çalışmaları ve tarihi-coğrafya araştırmaları sürdürülmüştür.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün bu yılki yedinci konferansçısı Prof. Dr. Horst Steible idi. Kendisi 10 Mart 2005 tarihinde "Şuruppak/Fara Şehrinin Mezopotamya'nın Sümer Tarihindeki Rolü" başlıklı bir konferans verdi. Bugüne kadar yalnızca yüzeysel olarak kazılmış bulunan Fara, eski adıyla Şuruppak adlı höyükten, Erken Hanedan II ile IIIa arkeolojik dönemleri arasındaki dönüm noktasına (yak. M.Ö. 2700-2650) tarihlenen eski Sümerce 1300'den fazla metin çıkarılmıştır. Bu metinler, kabaca "okul metinleri" ve "ekonomi metinleri" olarak ayrılabilir. Özellikle ekonomi metinleri, M.Ö. 2650 yıllarında Mezopotamya'da Şuruppak şehrinin oynadığı rol üzerine önemli bilgiler içerir. Metinler, şehrin gelişimindeki toplumsal yapıyı ve aynı zamanda, Sümerlerin kendi dini inançlarını Mezopotamya halkına giderek nasıl empoze ettiklerini göstermektedir. Konferansın ilk bölümünde, içinde

Uruk-Kulab, Lagaş, Umma, Adab, Keşi, Nippur ve Kiş gibi şehirlerden belirli işler için getirilen yabancı işçilerin yanında *ğuruş*-işçiler ve normal vatandaşların da bulunduğu kişi listelerinden söz edilmiştir. İkinci bölümün ağırlık noktasında ise Sümer panteonunun oluşumu yer almaktadır.

Prof. Dr. M. Zimmermann tarafından, 17 Mart 2005 tarihinde "Antik Çağ İnsanı ve Doğal Çevresi: Tarihi Coğrafya Araştırmalarına Getirilen Yeni Bakış Açıları" konferansı sunuldu. Konferansta, antik uygarlığın anlaşılmasında kırsal kesimdeki arkeolojik kalıntıların bilimsel olarak değerlendirilmesinin vaat ettiği bakış açısı ele alınmış, Akdeniz Dünyası'nın antik dönem tarım ekonomisinin özelliğini ortaya koyan değişik modern teoriler etraflıca tanıtılmıştır. Antik dönemdeki doğal coğrafyanın şimdiye kadar hiç tahmin edilmeyen kültürel özelliği, son yirmi yılda yapılan saha araştırmaları sayesinde açıklığa kavuşturulabilmiştir. Antik dönemde Akdeniz Dünyası'nın tüm bölgelerinde toprağın olağanüstü yoğun bir şekilde kullanıldığına saptanması, son yılların en önemli arkeolojik araştırma sonuçlarından biridir. Türkiye'nin güneyindeki Üçağz/Kekova bölgesinde yürütülen saha araştırmaları aracılığıyla, küçük şehirler ve onlara ait küçük bölgelerdeki yüzey araştırmalarının sunacağı ayrıntılar somut olarak gösterilebilecektir.

7 Nisan 2005'de, Prof. Dr. Kay Kohlmeyer tarafından "Halep Kalesi Kazıları" hakkında bir konferans verildi. Bu konferans da şu şekilde özetlenebilir: 2004 yılında sona eren kazılarda, bugünkü yüzeyden 7-8 m kadar derinlikte, İslam ve Hellenistik kültür tabakaları altında Hava Tanrısı'nın tapınağı bulunmuştur. Tapınağın M.Ö. 3. bin yıla kadar uzandığı, arkeolojik kalıntılarından anlaşılmaktadır. Adda, Addu, Teşub, Tarhunta ve Hadad olarak adlandırılan Hava Tanrısı'nın, Önasya'da bölgeyi aşan önemli bir rolü vardı. Tapınak ve kabartmaları da buna uygun bir görkeme sahipti. Tanrılar, Anadolu veya Suriye geleneğindedir. Karışık yaratıklar ise bariz bir biçimde Mezopotamya etkisindedir. Üzerinde bir dağ tanrısı ve adım atan, aslan vücutlu karışık yaratıklar betimlenmiş olan, yaklaşık üç yüz yıl daha eski öncül bir duvara ait üç blok koruna gelmiştir. Bunlar, Büyük Hitit İmparatorluğu Bölgesi'nin, Kuzey Suriye'deki yerel bir yansıması sayılabilir. Burada ortaya çıkarılan Cella'nın doğusunda ve güneyinde de 2003 ve 2004 yıllarında in situ kabartmalar bulunmuştur: yalancı pencere ve kolları yukarı kalkık boğa-insan betimlemeleri ile iki metreden yüksek Hava Tanrısı ve onun tam karşısında Taitas adında bir kral. Taitas, Uzunca bir Luwi hiyroglifi yazıtı sayesinde, Büyük Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonraki ve kaynaklarla belgelenemeyen, 'Karanlık Çağ' denilen M.Ö. 1100 yıllarına tarihlenmektedir.

14 Nisan 2005 tarihinde Prof. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından Zeyrek Camii'ndeki Restorasyon Çalışmaları (Pantokrator Manastır Kilisesi)'nin 1997-1998, 2001-2005 dönemi anlatılmıştır. İstanbul'un önemli Ortaçağ anıtlarından biri olan Zeyrek Camii, Osmanlı Dönemi'nde, birkaç deprem ve yangın sebebiyle zarar görmüş ve burada önemli tamirler yapılmıştır. Vakıflar tarafından yapılan son restorasyon 1960'larda gerçekleştirilmiştir. 1990'ların ortalarında, anıt harap bir vaziyettedir. 1995'te, Vakıflar'ın izniyle, bir restorasyon projesi başlatıldı. 1997'de, Metropolitan Belediyesi, çatı onarımı için fon sağlamıştır. Çatıda yürütülen çalışmalar 2001-2005 yılları arasında Illinois Üniversitesi Araştırma Fonu'nun maddi desteğiyle devam etmiş, çatlak duvar onarılmış, tonozlar kurşunla kaplanmış, yeni camlar takılmıştır. Mart 2004'ten beri, Mezarlık Şapeli'nin doğu cephesinde ve Kuzey Kilise'de UNESCO desteğiyle, çalışmalar devam etmektedir.

Son olarak 28 Nisan 2005 tarihinde Enstitü Müdürü Prof. Dr. Adolf Hoffmann tarafından, Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nin 2004 Yılı Çalışmaları değerlendirilmiştir. 2004 yılı Enstitüsü için, hem başarılı araştırma projelerinin gerçekleştiği, hem de 75. yıldönümünü sadece bir törenle değil aynı zamanda bir dizi özel bilimsel kolokyumla kutladığı bir yıl olmuştur. Pergamon'da, Wolfgang Radt'ın ayrılışına bir dizi olağanüstü etkinlik eşlik etmiş, Boğazköy/Hattuşa'da devam eden araştırma çalışmalarının yanı sıra sur duvarının bir bölümünün rekonstrüksiyonu yapılmış ve heyecan uyandırmıştır. Ayrıca, Göbekli Tepe'de veya Karasis'te, Anazarbos'ta veya Çengelköy'de – bu anılan yer adları, çalışma yapılan yerlerden yalnızca birkaçıdır – araştırmalar devam etmiş veya yeni projelere başlanmıştır. Kısmen yerel olarak kısmen de Alman Üniversiteleri ile işbirliği içinde düzenlenen başka araştırma projeleri, burada yalnızca ismen anılabilecek olan Heybelitepe/Dedecik'te, Latmos Dağları'nda, Priene'de, Milet'te, Didyma'da, Aizonoi ve Trakya/Vize'de yürütülmüştür.

Banu Doğan-Ali Akkaya

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı-5

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı'nın beşincisi 18-20 Nisan tarihleri arasında, önceki toplantılarda başlayan geleneğe uyularak bu sene de eskiçağ tarihine ve arkeolojiye gönül vermiş bir "duayen" in, Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın anısına düzenlendi. Özellikle ilginç ve üzücü olan ortak bir sorun, kazı ve yüzey araştırmalarını yöneten öğretim üyelerimizin de vurguladığı üzere, ciddi boyutlara varan tahribat ve kaçak kazılardı.

Günün ilk konuşmacısı Prof. Dr. Önder Bilgi, Prof. Alkım'ın arkeoloji dünyasına kazandırdığı ve kendisinin başkanlığını yürüttüğü İkiztepe kazıları hakkında, bugüne kadar ortaya çıkan sonuçları değerlendiren bir konuşma yaptı. Özellikle İTÇ I, II, ve III'te tipik özellikleriyle karşımıza çıkan İkiztepe'nin gelişmiş metal endüstrisinden bahsetti. İkiztepe halkının Proto Hint-Avrupalı ve Hititler'in atası olabileceği yönündeki görüşünü yineledi. İkinci konuşmacı Prof. Dr. Mehmet Özsait, 20 yıldan beri Samsun ve Amasya'da yürüttüğü yüzey araştırmalarının 2004 yılı sonuçlarını paylaştı. Bugüne kadar bölgede yüzlerce yerleşme yeri tespit eden Prof. Özsait, Kalkolitik'ten Roma Dönemi'ne kadar uzanan bir zaman dilimi içinde iskân görmüş yeni yerleşme yerlerini tanıttı. Ardından, Yrd. Doç. Dr. Şevket Dönmez Samsun-Akalan ve yakın çevresinde 2004 yılında yürüttüğü yüzey araştırmaları hakkında bilgiler verdi. Oldukça tahrip edilmiş Akalan'da restorasyon amacıyla çizim, rölöve, temizlik çalışmaları yapıldığını belirtti. Dr. Dönmez Vezirköprü'nün 15 km güneybatısında bulunan Zindankaya'daki araştırmalarında, geniş bir yerleşmenin varlığına işaret edebilecek bazı izlere rastladığını, yüzeyde İTÇ ve genelde Demirçağı ve Hellenistik Dönem'e ait keramik buluntuları topladığını bildirdi. Bulduğu pişmiş toprak kaplama levhalarının çevre bölgelerle olan ilişkiler açısından önemine dikkat çekti. Prof. Dr. Mehmet Özdoğan hem 2004 yılında Kırklareli'nde yapılan kazı çalışmalarının sonuçlarını, hem de Aşağıpınar ve Kanlıgeçit gibi, Neolitik Dönem Balkanlar-Anadolu ilişkilerini daha iyi anlamamıza yardım edebilecek merkezler için hazırladıkları koruma ve Açık Hava Müzesi projelerini anlattı. Benzer girişimler için örnek teşkil edebilecek bu projelerde, Neolitik Dönem'e ait nispeten alçakgönlü kalıntıların, birebir ölçekle yaratılmış prehistorik köy modelleri, yaz okulları, deneysel arkeoloji atölyeleri gibi öğelerle nasıl cazip hâle getirilebileceğine dair kendi kazılarından somut örnekler gösterdi. Trakya'da yapılacak araştırma ve kazılar için bir üs görevi göreceğ bir arşiv ve araştırma merkezinin artık işler durumda olduğu haberi, ülkemizin diğer bölgelerine kıyasla geçmişi daha az bilinen Trakya ile ilgilenen araştırmacılar için önemliydi. Ardından gelen konuşmacı Yrd. Doç. Dr. Aslı Erim Özdoğan ise, Menekşe Çatağı 2004 yılı kazılarında yapılan çalışmalar hakkında bilgi verdi. Prof. Dr. Mustafa H. Sayar 2004 yılında Tekirdağ ve çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarının sonuçlarını sundu. Karadeniz sahilinde yer alan Ağacli mevkiinde, yapılmış mermer parçaları bulan Prof. Sayar, bunların Bulgaristan veya Romanya'daki şehirlerin verdiği siparişler olabileceğini söyledi. Terkos'ta bir Erken-Orta Bizans Dönemi yapısının kalıntılarına, Tekirdağ-Muratlı'da geniş alana yayılmış bir Roma-Bizans yerleşimine ait izlere rastlandığını da ekledi. Bunun yanı sıra Tekirdağ-Şarköy'den bir mezar steli ve Çanakkale-

Bolayır (Lysimakheia)'dan, şehrin başka bir şehirle olan homonia yazıtı hakkında bilgi verdi. Günün son oturumunda Prof. Dr. Sait Başaran, başkanlığını yaptığı Ainos kazılarının 2004 yılı sonuçlarını sundu. Kaleiçi'nde yapılan kazılarda ana kayanın işlenmesiyle oluşturulmuş işliklerin altında üç odalı mahzenle karşılaşıldığını aktaran Prof. Başaran, burada çoğunluğunu Thasos damgalı amphoraların oluşturduğu keramik buluntularıyla karşılaşıldığını söyledi. Enez'in 2 km doğusundaki Çakıllık nekropolünde yapılan kazılarda ise ilk kez mezar içinde yakma geleneğine rastlandı. Diğer bir ilginç gömü de, iki blok taşın oyularak içine yerleştirilmiş bir tunç hydriadan meydana gelen örnekti. Enez Ayasofyası'nda bu sene taban döşemesi restore edildi ve Kale'nin çevre düzenlemesi yapıldı. Günün son konuşmasında ise, Prof. Dr. Ara Altun İznik Çini Fırınları Kazısı 2004 yılı çalışmalarından bahsetti. Kazı alanındaki dört çini fırınının temizliğinin yapıldığını ve bunlarında yanında bir seramik çöplüğü bulunduğunu, ayrıca tütek olması muhtemel bir mimarinin izlerine rastladıklarını ekledi.

Sempozyumun ikinci gününde, sabah oturumunun ilk iki bildirisi Enez ile ilgiliydi. Arş. Gör. Ebru Gürpınar, yüksek lisans tezinin konusunu oluşturan "Ainos Antik Kenti Cam Buluntularının Teknolojisi, Koruma ve Onarım Sorunları" hakkındaki; Yrd. Doç. Dr. Ahmet Güleç "Enez Ayasofyası Harç ve Sıva Analizleri" başlıklı bildirisini sundu. Ardından Araş. Gör. Dr. Turgut H. Zeyrek, Nikomedia'da ortaya çıkarılmış bir kabartma grubunu tanıttı. Üzerinde tanrıça Roma, Victoria ve cornucopialı Genius; erkek yetişkinlerden meydana gelen gruplar; ellerinde rulolarla barış elçileri gibi tasvirlerin bulunduğu kabartmaların Romalılar'ın doğuda kazandığı bir zaferi tasvir edebileceğini, belki de yapının Septimius Severus'a adanmış olduğunu ekledi. Günün ikinci oturumunda Prof. Dr. Turan Efe Küllüoba 2004 yılı kazılarında elde edilen sonuçlardan bahsetti ve yerleşmenin Anadolu prehistoryasındaki yerine değindi. Batı Anadolu'nun İTÇ kronolojisi veren birkaç merkezinden biri olan Küllüoba'nın bu açıdan, bölgenin önemli yerleşmelerinden biri olduğunu vurgulayan Prof. Efe, 2004 yılında höyüğün doğu kesiminde yoğunlaşan kazı çalışmalarında bir kapı (KD kapısı) ve eğimli bir rampayla ulaşılan bir megaronun gün ışığına çıkarıldığını belirtti. Doktora tezinin konusunu oluşturan "Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Dağlı Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları" hakkında bir bildiri sunan Araş. Gör. R. Eser Kortanoğlu, incelediği 1000'in üzerinde mezar sayesinde bölgedeki mezar kronolojisi ve mezar tiplerini saptamanın asıl amacı olduğunu ve alt gruplarına ayırdığı üç ana mezar tipini tespit ettiğini aktardı. Prof. Dr. Elif Tül Tulunay ise, yakında kazılara başlamayı düşündüğü Nif (Olympos) Dağı'nda 2004 yılında yaptığı yüzey araştırması hakkın-

da bilgi verdi. Burada kısa dromoslu bir kaya mezarı, Savan Dağı'nın zirvesinde de bir kale keşfedildiğini belirten Prof. Tulunay, dağın batısındaki Kaynakka- le'de sondaj ve kazı çalışmalarına başlayacağını müjdesini verdi. Kalamaktepe'de yapılan jeofizik araştırmalarında, büyük bir yapının da varlığı saptandı. Prof. Tulunay'dan sonraki konuşmacı Y. Doç. Dr. E. Emine Dönmez, "Tavas ve Çevresi Cami Araştırmaları" başlıklı bildirisinde, Menteşe Sancığı'na bağlı olan Tavas ve yakın çevresindeki camileri tespit etmek ve durum değerlendirmesi amacıyla yaptığı araştırmaların sonuçlarını paylaştı. Gevher Paşa Camii, Menteşoğulları'nın ikâmet ettiği Hırkaköy'deki Hırkaköy Camii gibi camilerin mimarî özellikleri ve tarihini aktardı. Sonraki oturumda Prof. Dr. Gülsün Umurtak Bademağacı kazılarının 2004 yılı kazı sonuçlarını sundu. Bademağacı'nda yeni ortaya çıkartılan İTÇ II'ye ait megaronların içerisinde çeşitli çanak çömlek ve küçük buluntular ele geçirildi. Bu buluntular arasında gaga ağızlı testicikler, rhyton, mühürler ve çeşitli formlara ait çanak çömlek yer almaktadır. Ayrıca Neolitik Dönem'e ait silolar, dönemin küçük buluntuları arasında da en yakın benzerleri Hacılar'da görülen yassı idol ve bir pintadera ile çeşitli çanak çömlek formları ele geçmiştir. Ardından Prof. Dr. Mehmet Özsait Göller Bölgesi'nde yaptığı yüzey araştırmalarının 2004 yılı sonuçlarını anlattı. Sempozyum düzenlemek kurulu başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu Perge'de 2004 yılında yapılan kazı ve onarım çalışmalarını aktardı. Akropolis kazılarının sonuçları ile ilgili çalışmalarının ikinci cildinin yakında çıkacağı müjdesini veren Prof. Abbasoğlu, nekropoliste basit toprak gömülerin ortaya çıkarıldığını ve Sütunlu Caddede'nde kazı ve restorasyon çalışmalarının sürdürüldüğünü aktardı. Günün son oturumunda ise, Araş. Gör. Sencan Özbilge "Sikkelerin Işığında Anadolu'da Irmak Tanrıları" bildirisi ile, Anadolu şehirlerinin sikkelerinde yer alan yetmişin üzerinde ırmak tanrısı betimini ikonografik yönden inceledi, yaygın tipleri, dağılımlarını ve atribülerini ele aldı. Günün son konuşmasında Prof. Dr. Mustafa H. Sayar 2004 yılında Kilikia'da yaptığı araştırmaların sonuçlarını sundu.

Son günün ilk oturumu Okt. Savaş Harmanakaya'nın "Başlangıcından İTÇ Sonuna Kadar Anadolu Ölü Gömme Gelenekleri" başlıklı bildirisi ile açıldı. Harmanakaya, söz konusu zaman aralığında görülen gömme geleneklerine dair genel bir bakış açısı sundu. Okt. Oğuz Tanındı "TAY Evanterinde Coğrafi Bilgi sistemi (GIS) Teknolojileri" başlıklı bildirisiyle, TAY projesinin yeni bir yüzünü tanıttı. Coğrafya ve arkeolojinin vazgeçilmez birlikteliğini bilgisayar ortamına taşıyan ve herkesin kullanımına açık olması planlanan proje ile, TAY'ın envanterini yaptığı yerleşmeler bir Türkiye haritası üzerinde görülebilecek ve bunlar hakkındaki

bilgilere ulaşılabilecek. Bütün bu yerleşmeler, nehirler ve karayolları gibi referans noktalarına göre yerleştirilecek. Araş. Gör. İshak Keskin ise, “Yazılı Belgeler Işığında Eskiçağda Arşivsel Düzenleme Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı bildirisinde Eskiçağ uygarlıklarında arşivciliğin tarihçesi, arşivlerin kullanım amaçları, mimarileri ile ilgili bilgiler verdi. İkinci oturum Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı’nın “Kaletpe Paleolitik Dönem Çalışmaları” başlıklı bildirisi ile başladı. Zengin bir obsidyen yatağı keşfeden Prof. Balkan-Atlı, burasının düz bir yerleşmeden ziyade bir kaya sığınağı olabileceğini söyledi. Paleolitik buluntu açısından zengin olan yerleşmede Kuzey Afrika’ya özgü “nacak” isimi verilen bir alet de bulduklarını ekledi. Prof. Balkan-Atlı’nın ardından, Tepecik-Çiftlik’te yapılan 2004 yılı çalışmaları hakkında bilgi veren Yrd. Doç. Dr. Erhan Bıçakçı, ağırlıklı İlk ve Son Neolitik tabakalarında çalışıldığını ve önemli bulgular elde edildiğini aktardı. Doç. Dr. Sevil Gülçür 2004 yılında Güvercinkayası’nda yaptıkları çalışmalarda ortaya çıkan balık sırtı örgülü duvarın yeni yerleşmeciler ait olabileceğini söyledi ve Güvercinkayası’nın Anadolu tarzındaki yerleşme modelinin ilk işaretlerinden biri olabileceğini de ekledi. Araş. Gör. Metin Alparşlan doktora tezi çerçevesinde Hitit imparatoru II. Murşili’nin tarih yazıcılığına değindi. Yıllıkları, mektupları ve diğer belgeler ışığında imparatorun bir portresini çizen Alparşlan, II. Murşili’nin tarihçiliğinde diğer Hitit İmparatorlarında farklı olan noktalara dikkati çekti. Araş. Gör. Selim Pullu doktora tezinin de konusu olan Urartu-Tabal ilişkileri hakkında bir bildiriyle sempozyuma katıldı. Merkezi Kayseri olan Tabal’ın, daha sonra Urartu’yla Assur’a karşı güçlü bir ittifak oluşturduğunu belirten Pullu, Tabal’ın dönemin en güçlü devletlerinden biri olduğunu ve önemli ekonomik kaynakları yönettiğini vurguladı. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Turoğlu-Araş. Gör. Hasan Özdemir “Yoncatepe Kalesi ve Yakın Çevresinde Urartular’ın Araziden Yararlanma Yöntemleri” başlıklı bildiriyle, bu ve benzeri yerleşmelerde gözetilen coğrafi özellikler, arazinin asıl kullanıldığı gibi sorulara cevap aradılar ve Urartular’ın araziye kendi amaçları doğrultusunda çok verimli değerlendirdiklerini belirttiler. Günün ve sempozyumun son oturumunun ilk konuşmacısı Araş. Gör. Dr. Erkan Konyar, Van Gölü Havzası’nda bulunan yivli çanak çömleklerin ışığında, bölgedeki Demir Çağı kronolojisinin sorunlarına değindi. Sadece keramik buluntularının bölgedeki Yoncatepe, Dilkaya ve Karagündüz gibi merkezlerin Erken Demir Çağı’na tarihlendirilmesi için yeterli kriter olmadığını savundu ve özellikle stratigrafi veren höyüklerin çanak çömlekle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini, keramiklerle bulunan fibulaların önemli ipuçları verdiğini vurgulayarak bu ve benzeri yerleşmelerin daha geçte çekilmesi gerektiğini ileri sürdü. Prof.

Dr. Oktay Belli 2004 yılında Yoncatepe Kalesi ve nekropolünde yapılan çalışmalara hakkında bilgi verdi. Yoncatepe’de dokuma atölyesi olduğu düşünülen bir mekân ve bu mekânda kumaş parçaları bulunduğunu aktaran Prof. Belli, bunun yanında depo odası olması muhtemel başka bir mekâna rastlandığını da ekledi. Giriş kapısının sarayın kuzeydoğu köşesinde bulunduğu da bu yılki kazılarla kesinleşmiş oldu. Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kalelerindeki 2004 yılı çalışmalarında ise tapınağa giden koridorların açılmasına devam edildi. Önceki yıllarda bulunan tabletteki envanterleri doğrulayan ok uçları ve hançerler gibi buluntulara ulaşıldı.

Bildirilerin yanı sıra, posterler de sempozyuma renk kattı. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin çalışmaları hakkında bilgi edinmek mümkün oldu: “Musular-Batı Kappadokia Bölgesi” (M. Özbaşaran-T. Ölgür); “Merkezi Kubbe-Eyvan İlişkisinin Esas Olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi Tarikat Yapıları” (S. Parlak); Mezra Teleilat Tarak Baskı Çanak Çömleğinin Yayılımı ve Akdeniz Kültürüne Etkileri” (E. Güldoğan); “Karia Bölgesi Kültür Varlıkları Envanteri” (M. Asken); “Pisidia Bölgesi Kültür Varlıkları Envanteri (S. Özden); “Perge Kazı Sikkeleri 1989-2004” (A. Erol-H. Köker); “Linear B Tabletlerinde Anadolu Kadınları” (G. Ergin). Bildirileri sunulan araştırma ve kazı sonuçları da ayrıca posterlerle tanıtıldı.

Üç gün süren sempozyum, Düzenleme Komitesi Başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’nun kapanış ve teşekkür konuşmasıyla sona erdi.

Gürkan Ergin

Arkeolojide Yerleşim Çalışmaları: “Yerleşim Çalışmalarında Arkeolojik Materyal Kullanımı Workshop”ı

Mersin Üniversitesi, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi’nin (KAAM) 7-9 Nisan 2005 tarihlerinde düzenlediği “Arkeolojide Yerleşim Çalışmaları: Yerleşim Çalışmalarında Arkeolojik Materyal Kullanımı” başlıklı workshop çalışması, Mersin Üniversitesi (MÜ) Fen Edebiyat Fakültesi’nin Çiftlikköy Kampüsü toplantı salonunda yapılmıştır. Açılış konuşmaları, MÜ Arkeoloji Bölüm Başkanı ve KAAM Müdürü Prof. Dr. Serra Durugönül ile Üniversite Rektör Yardımcısı ve Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tamer Gök tarafından yapılan Workshop, üç ana başlık altında toplanan, yedi oturum halinde gerçekleştirilmiştir.

Birinci günün *Bölgesel Yerleşim Düzenlenmesi Çalışmaları* başlıklı ilk oturumunda Prof. Dr. Ersin Doğer “İzmir-Yamanlar Dağı (Güney Sipylos) Yüzeysel Araştırması. Geç Roma Dönemi İskânları Üzerine Gözlemler ve Sorunlar” ile Doç. Dr. Winfried Held “Loryma

ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi" konulu bildirimlerini sunmuşlardır. İkinci oturumda, Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy "Ephesos'un Doğu Territoriumunda Kırsal Yerleşim Alanları" ve Yrd. Doç. Dr. Ümit Aydınoglu; "Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi" konulu bildirimlerini vermişlerdir. Birinci günün son oturumunda Yrd. Doç. Dr. Hatice Pamir "Amik Ovası ve Ası Deltası Arkeoloji Projeleri: İçsel Bölge ve Kıyusal Bölge Yerleşim Biçimlerinin Sorgulanması" ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe Gül Akalın "Hellenistik Dönemde Bir Yerleşim Kurma Şekli 'Synoikismos'" konulu bildirimlerini sunmuşlardır. Günün sonunda MÜ, Arkeoloji Topluluğunun (MART) hazırlamış olduğu "Taşlık Kilikia" konulu dia gösterisiyle oldukça ilgi çekici görüntüler eşliğinde, Kilikia Bölgesi'nin antik merkezlerinde bir gezinti yapılmıştır.

Workshop'ın ikinci gününde, *Yerleşim Çalışmalarında Arkeolojik Materyal Kullanımı* başlıklı dördüncü oturumda Yrd.Doç.Dr. Kaan Şenol "Antik Dönem Ekonomisinin Kurgusunda Seramik Buluntuların Yeri, Sorunlar" ve Yrd. Doç. Dr. Gonca Şenol "Amphora Mühürlerinin Köken ve Sosyal Statünün Belirlenmesindeki Etkileri ve Kent Lokalizasyonun Tespitine Katkıları" başlıklı konuşmalarından sonra, beşinci oturumda Elif Koparal, M.A. "Göç Olgusunun Arkeolojik Materyal İle Tanımlanması: İonia Göçleri Örneği" ve Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Tanrıver; "Epigrafik Buluntular ve Tarihi Coğrafya" konulu bildirimlerini sunmuşlardır. *Kent ve Kavram* başlıklı altıncı oturumda Dr. Bilge Hürmüzlü "İonia'da Nekropolis-Kent İlişkisi" ve Fikret Özbay, M.A. "M.Ö. 4. Yüzyıl Klazomenai Prostatlı Evleri" başlıklı bildirimlerini vermişlerdir. Son oturumda Yrd. Doç. Dr. Ayşe Gül Akalın tarafından verilen "Antik Grekler'de Yerleşim Kavramları" ve Fahri Dikkaya, M.A. tarafından verilen "Arkeolojide Yerleşimi Adlandırmak" başlıklı bildirimlerden sonra, kapanış konuşmasını yapan Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ersin Doğer, konuşmasında bir değerlendirme de yapılmıştır.

Workshop'ta sunulan bildirimler MÜ, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi'nin yayını olan *OLBA Dergisinin* Kasım 2005 tarihli, on ikinci sayısında yayınlanacaktır.

Workshop kapsamında son gün MÜ, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ümit Aydınoglu rehberliğinde "Dağlık Kilikia Gezisi" düzenlenmiştir. Bu gezide Kilikia Bölgesi'nin sahil ve iç bölgelerdeki yerleşimleri gezilmiş, incelemelerde bulunulmuştur.

Mersin'de düzenlenen bu Workshop ile, antik dönemde kent çalışmaları ve arkeolojik buluntulardan yola çıkarak kent yerleşimlerini inceleyen araştırmacıları bir araya gelmiştir. Farklı bölgelerde yapılan yerleşim

modellerinin anlaşılmasına yönelik araştırmaların sonuçlarının tartışılması ve "kent, kentleşme süreci" kavramlarının irdelenmesi açısından oldukça önemli sonuçları ortaya koyan Workshop'ın, iki yıl sonra tekrarlanması planlanmaktadır.

Bilge Hürmüzlü

Klasik Filoloji Seminerleri 2005

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı tarafından 2003 yılından beri düzenlenen Klasik Filoloji Seminerleri'nde bu yıl müzik konusu işlendi. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2003 ve 2004 yıllarında yapılan konuşmaları, *Klasik Filoloji Seminerleri I - II* adı altında, iki kitap olarak yayımlamıştı.

2005 yılının ilk konuşmasını 'Eski Önasya'da Müzik Aletleri' başlığıyla Prof. Dr. Belkıs Dinçol, 22 Şubat 2005 tarihinde yaptı. Prof. Dinçol, Eski Önasya çalgılarını ses üretme yöntemlerine göre sınıflandırarak, zengin görsel malzeme eşliğinde tanıttı. Bu seminer ile telli çalgılardan olan arp ve lir, özellikle organolojisi ilgilendiren, şekil, tel sayısı ve üretimde kullanılan malzeme bakımından, farklarıyla ele alındı.

İkinci konuşmayı 22 Mart 2005'te, 'Antik Yunan Vazo Resimlerinde Müzik Aletleri' başlıklı konuşmasıyla Araş. Gör. Dr. Sedef Çokay yaptı. Dr. Çokay, özellikle siyah desenli Antik Yunan Vazoları üzerindeki müzik sahnelerini inceleyerek, aulos, kithara, lyra gibi çalgıları tanıttı. Yine vazo resimlerinden yola çıkarak, bu çalgıların çalınış tekniklerine değindi. Geometrik desenli Yunan Vazolarından da örnekler gösterip, müziği, müziğin yardımcı unsur olarak yer aldığı farklı etkinlikleri ve Antik Yunan'ın müziğe ilişkin söylencelerini ele aldı.

Yılın üçüncü ve son konuşması da 26 Nisan 2005 tarihinde 'Antikçağ Müzik Sanatı Üzerine' başlığı altında Araş. Gör. Ekin Öyken tarafından sunuldu. Öyken, Antikçağ Yunan Kültürü'ndeki tanımıyla müzik sanatını ele alarak, müziğin diğer sanat dallarıyla ilişkisine değindi. Günümüzde Antikçağ Müziği araştırmalarının geldiği noktadan söz ettikten sonra çalgılar, nota sistemi, müziğe ilişkin söylenceler, söz-müzik ve müzik ile felsefe ilişkisi gibi konulara değinerek, aslına uygun şekilde yeniden yapılmış Yunan çalgılarının kullanıldığı Antik Yunan Müziği yorumlarından örnekler dinletti.

Düzenlenen bu seminerler, birer makale halinde, *Klasik Filoloji Seminerleri-III* kitabında, diğerleri gibi Sayın İbrahim Koral'ın katkılarıyla yayınlanacaktır.

Ekin Öyken

Rei Cretariae Romanae Fautores'in (RCRF) 24. Uluslararası Toplantısı

Rei Cretariae Romanae Fautores'in (RCRF) her iki yılda bir (biannual) yapılan uluslararası toplantısının 24.sü 27 Eylül-3 Ekim 2004 tarihleri arasında, Belçika'nın Namur ve Leuven kentlerinde yapıldı. Toplantının ev sahipliğini Leuven Üniversiteleri (Eski ve Yeni) üstlendi. RCRF'nin Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelen üyeleri ve diğer katılımcılar, beş gün boyunca Roma coğrafyasının belirli bölgelerindeki seramik üretimleri ve bu üretimlerin birbirleriyle olan ilişkileri hakkında konuşmalar yaptılar. Ayrıca, kongrenin poster bölümünde de, özellikle genç araştırmacıların sunumları büyük ilgi gördü.

Bu yılki toplantının ana teması Geç Roma Seramiği olmakla birlikte, ilk gün Erken Roma Seramiği hakkında, özellikle Almanya'nın Ren Bölgesi'nden ve İtalya'dan yeni örneklerin sunulduğu konuşmalar yapıldı. Bizim gibi Anadolu coğrafyasında Roma Seramiği'ni çalışanlar açısından önemli olan durum, kongrenin bir gününün, ülkemizde yapılan çalışmalarda elde edilen Roma Seramiği ile ilgili verilerin sunumlarına ayrılmış olmasıydı.

Ülkemizdeki araştırmacılar arasında Roma Seramiği'ne duyulan ilgi, dünden bugüne giderek artmaktadır. Son yıllarda bu konuda, özellikle genç meslektaşlarımız arasında bir ilginin oluştuğunu görmek sevindirici bir durumdur. Bu bağlamda Üniversitelerimizde Roma Seramiği ile ilgili çeşitli tezlerin ve yayınların çoğalması, bunun en iyi göstergelerinden biridir. Avrupa'da Roma Seramiği üzerindeki çalışmaların geçmişinin, neredeyse 150 yıl öncesine gidiyor olmasını dikkate alacak olursak, bu alanda oldukça zaman yitirdiğimiz kolayca anlaşılır. Bu bakımdan meslektaşlarımızın ve öğrencilerimizin bu bakir konuda çalışmalarının çoğalmasında ve RCRF'inkine benzer toplantılara katılmasında ve varsa malzemelerini sunmalarında yarar görüyoruz.

Enstitümüz bünyesinde kurulan SERAMİK KOMİSYONU, meslektaşlarımıza ve öğrencilere her türlü yardımcı yapmaya ve bilgi vermeye hazırdır. Bu arada, RCRF'nin gelecek toplantısının Arnavutluk'ta yapılacağını da duyurmak isteriz.

Levent Zoroğlu

Hellenistik Seramik Kongresi (4-9 Nisan 2005)

Yunanlı meslektaşlarımızın ortalama 3 veya 4 yılda bir düzenlediği Hellenistik Seramik Kongresi'nin 7'incisi, 4-9 Nisan 2005 tarihleri arasında Peloponez Yarımadası'nda yer alan, Achaia Bölgesi'ndeki eski Aigion (şimdi Egio) kentinde yapıldı.

Burada düzenlenen her toplantıda olduğu gibi, öncelikle kongrenin yapıldığı coğrafyadaki Hellenistik Seramiği'nin üretim ve kronoloji sorunları üzerinde duruldu. Ayrıca Karadeniz Bölgesi'nden İtalya'ya, hatta Balkanlar'a kadar olan coğrafyadaki, diğer Hellenistik seramik üretimleri ve Grek Seramiği ile olan ilişkileri değerlendirildi.

Levent Zoroğlu

Anadolu'nun En Büyük İnsan Biçimli Taş Heykeli Oltu'da Bulundu

Erzurum'un doğusunda Oltu ilçesinde bulunan bir taş heykel, Anadolu'da bugüne değin bilinen taş heykellerin en anıtsalını oluşturmaktadır. Taş heykel, 1998 yılında definciler tarafından bulunduğu yerden çıkarılmış ve kırılıp içinde altın olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Ancak heykel parçalanmadan defincilerin elinden Yrd. Doç. Dr. Tahsin Parlak tarafından alınarak, Alay Komutanlığı'nın da katkısı ve yardımlarıyla Atatürk Üniversitesi'ne bağlı Oltu Meslek Yüksek Okulu batı bahçe duvarının dışına yatay bir biçimde konulmuştur. 2004 yılında Oltu Bölgesi'nde yaptığımız araştırma sırasında gördüğümüz, daha önce İskitler'e ait olduğu öne sürülen bu anıtsal heykelin, Neolitik Çağ'a ait olabileceğine inanmaktayız.

Koyu kahverengi bir görünüme sahip heykel, bölgedeki yerel taş yataklarından çıkarılarak işlenmiştir. 5.20 m uzunluğunda olan heykel, ortalama 1m genişliğinde ve 60-70 cm yüksekliğindedir. Kabaca dikdörtgen biçimli olan heykelin bu haliyle, 5-6 ton arasında değişen bir ağırlığa sahip olduğu sanılmaktadır. Oldukça sert bir bileşime sahip olan taşın kabaca çıkıntılarının düzeltilmiş ve nispeten yuvarlatılmış bir şekil verildiği görülmüştür. Gövdeye yuvarlak bir biçim verilmesinde, taşın özenli bir şekilde zımparalandığı anlaşılmaktadır.

Taş oldukça sert bir bileşime sahip olduğu için, heykel tam plastik biçimde işlenememiştir. Gövdenin kemerdenden sonraki üst kısmı, aşağıya kıyasla 20-30 cm daha geniştir. Bu haliyle taş, tıpkı bir kama gibi yapılarak yere dikilmiştir; alt kısmı hem çok dar, hem de sivri biçimde sonuçlanmaktadır. Heykelin baş kısmı ve gövde ayrıntıları, taşın çok sert olması yüzünden yalnızca bir kabartma olarak işlenmiştir. Taşın uzun süre açıkta kalması yüzünden de, kabartma olarak işlenen ayrıntılar aşınarak silinmiştir. Heykelin baş kısmına yuvarlak değil, taşın doğal biçimine uygun olarak dikdörtgen bir şekil verilmiştir. Baş alından itibaren düz ve kesikmiş gibi görünmektedir. Başın üst kısmının kırık olup olmadığı belli olmuyorsa da, çok büyük bir olasılıkla bunun kırık olduğu anlaşılmaktadır. Taşın en uç kısmındaki ön yüzüne iki büyük göz kabartma olarak işlenmiştir. Ortalama 35 cm çapındaki

büyük gözler, erkek heykelinin en belirleyici özelliğini oluşturmaktadır. Göz halkalarının kalınlığı 3 cm'dir. Gözlerin üzerinde kaşların işlenmediği anlaşılmaktadır. İki gözün arasına işlenen küçük burun, gözlerin büyüklüğü ile çelişki oluşturmaktadır. Bunun hemen altına yayvan olarak işlenen etli dudaklar, ağzın açık olduğunu göstermektedir. Çene kısmında sakalın olup olmadığı belli olmamaktadır.

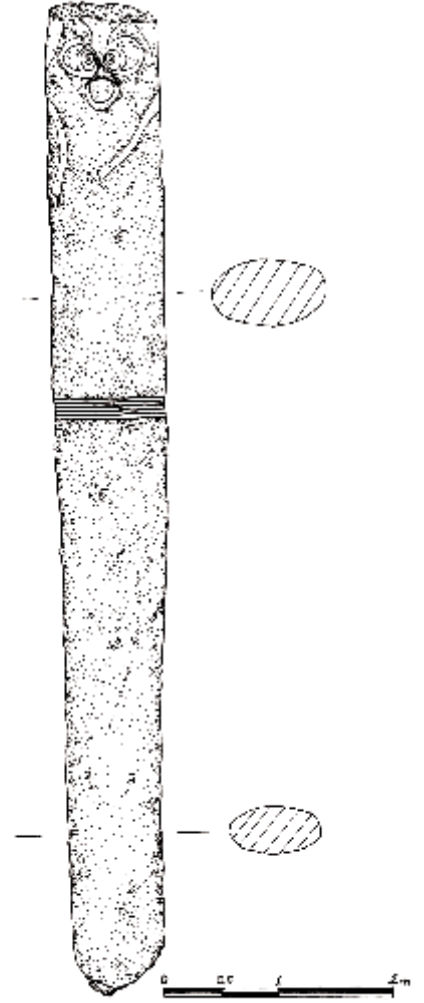
Erkek heykelinin vücudundaki diğer ayrıntıların işlenişi, başa kıyasla çok daha orantısızdır. Örneğin her iki yanda gösterilen kollar, tıpkı yüz hatları gibi kabartma tekniği ile yapılmıştır. Sağ ve sol kol, kalın ve kıvrımlı bir halat gibi aşağıya doğru inmektedir. Başa kadar uzanan sağ kol yan tarafta gösterilirken, sol koldaki elin parmakları karnın üzerine getirilmiştir. Her iki elde de parmakların büyük bir özenle işlenişi, kıvrımlı bir halat gibi gösterilen kolların biçimi ile çelişki oluşturmaktadır. Bunun dışında erkeğin giymiş olduğu giysi ile ilgili en küçük bir detay işlenmemiştir. Bel kısmında 12 cm genişliğindeki kemer, beş kalın yatay çizgi halinde büyük bir özenle gösterilmiştir. Kemerin deriden değil, sanki yan yana yatay olarak dizilen halatlardan oluştuğu sanılmaktadır, ancak toka kısmı belirtilmemiştir.

Heykelin baş kısmından belki de kemere kadar olan uzunluğu 2.20 m iken, kemerden alt kısma kadar olan uzunluğu 3 m'dir. Kemerden aşağıda uç kısma kadar yine herhangi bir giysi ayrıntısı işlenmemiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki, alt kısım en azından 1-1.5 m derinliğinde bir kama gibi toprağa gömülmüş olmalıdır. O zaman erkek heykelinin gövdesinin orantılı olarak yapıldığı görülmektedir.

Avrasya Arkeoloji Projesi çerçevesinde Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardan, Moğolistan topraklarının sonuna değin uzanan geniş coğrafi bölgede bulunan binlerce insan biçimli taş heykel ve balbalı incelemiş bulunmaktayız. Türklerin "Ata Kültü"nü yansıtan bu heykeller, M.S. 6.-13. yy'lar arasında yoğun olarak kült merkezlerinin çevresine ve kurganların üzerine dikilmiştir. Orta Asya'dan batıya göç eden Türkler, bu özgün inanç geleneğini Anadolu'nun içlerine kadar yaymışlardır. Ancak İslam dininin Türkler arasında yaygınlaşması ile birlikte, bu gelenek yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır.

Bu anıtsal heykelin, Türklerin kutsal olarak kabul ettiği ve "taş baba", "taş nine" ya da "saymalıtış" olarak adlandırdığı taş heykellerden ayrılan en önemli özelliği, elinde içinde ölümsüzlüğü simgeleyen Bengisu'nun bulunduğu bir kupa ile sol eliyle kemere asılı olan bir silahı tutmaması gelmektedir.

Buna karşın taş heykelin işleniş biçimi, günümüzden 11.000 yıl öncesi Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a ait Nevali Çori'de kutsal alanda dikili olan "T" biçimli

insan stellerine benzemektedir. Ortalama 3 m yüksekliğindeki Nevali Çori insan biçimli stellerinin hiçbirinde, kafa ayrıntısı işlenmemiştir. Buna karşın stilize edilen ve karnının üzerinde birleştirilen kollar ve ellerindeki parmaklar, özenli bir biçimde işlenmiştir. Ayrıca gövdenin alt kısmı, Şanlıurfa'da Balıklı Göl'ün kuzeyinde bulunan ve günümüzden 11.000 yıl öncesine tarihlenen kalker taşından yapılmış erkek heykelinin alt kısmı ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Taş heykelin Nevali Çori heykellerinden ayrılan en önemli özelliği, yüzünde abartılarak gösterilen iri gözleriyle, küçük burnu ve ağzı gelmektedir.

Gelecek yıl Oltu çevresinde, özellikle taş heykelin bulunduğu yerde yapılacak ayrıntılı yüzey araştırması sonucunda, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a ait yerleşim merkezinin bulunacağını ve taş heykelin kesin olarak tarihlenebileceğini ummaktayız.

Eğer gerçekten anıtsal heykel Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a ait ise, o zaman birçok meslektaşımın da belirttiği gibi, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşim merkezleri yalnızca Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde değil, bunun kuzeyindeki yüksek yaylalarda da aranmalıdır.

Oktay Belli

Soloi Pompeiopolis Heykelleri 2000-2004 Yılı Çalışmaları

Kilikia Pedias'ın antik liman kentlerinden, Mersin'in 11 km batısındaki Soloi Pompeiopolis'te, 1999 yılında başlayan kazılarda (bkz. R. Yağcı, *HABERLER* 9, 2000, s.16), Sütunlu Cadde'de, 2000-2004 yıllarında, toplam altı adet mermer heykel ile bunlara ve daha başkalarına ait çok sayıda parça gün ışığına çıkarılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile çalışmakta olduğum Mersin Müzesi'ndeki bu yapıtlardan 2000 yılı buluntusu biri kadın ikisi erkek üç heykele (bkz. R. Yağcı, *HABERLER* 12, 2001, s.15-16) ilişkin görüşlerimi, dergimizin geçen yılki Ocak sayısında (bkz. E.T. Tulunay, *HABERLER* 17, 2004, s.13) okurlarla paylaşmıştım. Daha sonra, 19 Nisan 2004'te İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları 4. Toplantısı'nda; 27 Mayıs 2004'te 26. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu kapsamında ilk kez 2004 yılında düzenlenen Müze Araştırmaları Toplantısı'nda ve 13 Aralık 2004'te Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nde yapılan Hauskolloquium çerçevesinde değerli meslektaşlarımın eleştirisine sunma olanağı bulduğum bu ve diğer heykellere ilişkin yorumlarımın beğeniyle kabul görmesine dayanarak, Soloi Pompeiopolis Sütunlu Caddesi'nin şimdiye dek irdelediğim tüm heykellerini özetle tanıtmak istiyorum:

Hygieia-Asklepios-Telesphoros Grubu: Giysi üzerindeki baş ve kuyruk izlerine göre, bileğin üst kısmından kırılmış sağ eliyle bir yılan tuttuğu anlaşılan, vücudunun üst kısmı eksik kadın figürü, tanrıça Hygieia'nın, en yaygın rastlanan "Broadlands-Miletos Tipi"ndedir. Bu tipin orijinali, genellikle Praksiteles'in oğulları Genç Kephisodotos ile Timarkhos tarafından, Kos'taki Asklepieion için M.Ö. 320'lerde yapılan mermer kült grubuna bağlanır. Hem durdukları yerin hem de heykeltıraşlarının ünü nedeniyle, Hygieia ve Asklepios'tan oluşan bu gruba ait heykellerin, birlikte veya tek tek çok sayıda kopya edildiği ileri sürülmektedir. Kos orijinaline bağlanan Münih, Vatikan, Moskova ve Beaune gruplarında, Hygieia hep heykelimizle benzer tiptedir. Bunlardan Münih örneği, olasılıkla Adana/Kilikia kökenlidir. M.S. 238'e tarihlenen bir Aigeai/Kilikia sikkesinde de aynı tipte bir Hygieia ile sol elinde rulo tutan bir Asklepios'tan oluşan, aralarında Telesphoros'un durduğu bir grup betimlenmiştir. Şüphesiz, kopya yapımındaki mahallî ve zamansal üslûp farklılıkları ile ara orijinaler ve çeşitlemeler (kumaş kıvrımlarının düzeni, bacakların ayna aksi konumlandırılması vb.), özgün gruptaki heykellerin zamanla değişik görünüm kazanmasında etken olmuştur.

Soloi Pompeiopolis'te 2003 yılında bulunan, sol bacağının yanında küçük bir figür duran, göğüs hizasından

kırılmış, alt tarafı mevcut yarı giyimli erkek heykeli ile Moskova ve özellikle Münih grubundaki Asklepios çok benzerdir. Heykelimizdeki küçük figür, Asklepios'un oğlu ve yardımcısı Telesphoros olmalıdır. Ayrıca heykel parçaları arasında bulduğumuz rulo tutan sol el parçasını da, heykelimize kırık kırığa oturttuk. Asklepios için, tıp alanındaki bilgeliğini belirten bu olağan belirteç, Sütunlu Cadde'nin diğer erkek heykellerinde de (elde ya da demet halinde yan tarafta yerde) mevcuttur. Ayrıca, heykelimizle birlikte iki parça halinde bulunan sakallı bir baş da Asklepios başları tipine uymakta; yılan dolanmış ağaç parçalarının varlığı, hem Hygieia-Asklepios grubuna hem de Soloi Pompeiopolis Sütunlu Cadde'nin, buluntularına göre düşündüğüm tasvir programına uymaktadır. Bu bağlamda, Asklepios ve Hygieia heykelleri, belki bir kireç kuyusu yakınına çekilmek istendiklerinden, Sütunlu Cadde'de birbirinden biraz uzakta bulunmalarına karşın, aynı gruba ait olmalıdırlar.

Nemesis Heykeli: 2003 buluntusu, doğal boydan küçük kolsuz ve başsız, giyimli kadın heykelini hem sağ eliyle yakasını tutan tipik Nemesis jestini anımsatan göğüs üzerindeki diagonal kırık, hem de sağ yanında yer alan tekerlek nedeniyle Nemesis olarak yorumladım. 2004 yılında bu heykelin boynuna kırık kırığa oturan başı da bulunmuştur. Bu baş da aslında, Agorakritos'un M.Ö. 5. yy'da yaptığı ünlü Rhamnus Nemesis kült heykelinin başı tipindedir, fakat yöresel karakterde ve oldukça farklı oranda şematize edilmiş; ayrıca, heykelin narin vücut yapısına pek uymayan büyüklükte ve giysi kıvrımlarına göre daha özensiz üslûpta işlenmiştir. Bu heykel hem küçük boyutu hem de arkasındaki kenet deliği nedeniyle belki bir sütun konsolu üzerinde duruyordu.

Dionysos Heykeli: Solundaki küçük boyutlu Pan ve sağındaki panter ile üçlü bir grup oluşturan, nebrisli, çizmeli Dionysos heykelinin, sağ bacağı taşıyıcı, sol bacağı serbest olup, sağ koltuk altından sol omuzdan doğru gövdeyi çaprazlama kateden nebrisinin sol omuzdan sarkan ön kısmında kabartma bir keçi başı görülür. Dionysos'un başı hafifçe sağına doğru dönüktür; saçlar, ortadan ayrılmış, muntazam dalgalar halinde yanlara ve geriye taranmış, önde göğüslere dek bukleler halinde düşmüştür. Saçların üzerinde, tepede büyük sarmaşık yapraklarıyla çiçekler ve yüzün iki yanına sarkmış üzüm salkımlarından oluşan bir taç yer almaktadır. Başını Dionysos'a doğru yukarı kaldırmış, uzun saç-sakal ve bıyıklı, keçi bacaklı Pan, sol kolunu ve sırtını örten bir manto giymiş olup, sağ eliyle sol omzuna dayadığı bir lagobolon tutmaktadır. Art ayakları üzerine oturmuş, sol ön patisini yukarı kaldırmış olan panterin, sadece gövdesi mevcuttur; kuyruğu da Dionysos'un sağ bacağını destekleyen ağaç üzerinde yukarı doğru kıvrık olarak plastik belirtilmiştir.

Grubumuzun, bildiğim kadarıyla tam bir repliği yoktur. Dionysos, “Kyrene-Woburn” tipi ve “Kopenhag Grubu” çevresinde değerlendirilebilir; bu konudaki çalışmalarım halen devam etmekte, ayrıca henüz parçalar halindeki heykelin tümlenmesi ve kazıda yeni parçalar bulunması beklenmektedir. (Resim, bilgisayar ortamında sanal olarak tümlenmiştir.)

Balbinus ve Başsız Erkek Heykeli: 2000 yılı kazısında birbirine yakın yerde gün ışığına çıkan Himation ve Khiton giyimli iki erkek heykeli, büyüklük, duruş, oran, üslup ve özellikle göğüs uçlarını birbirine bağlayan U ya da V şeklinde kıvrımlar yönünden birbiriy-le çok benzer. Erkek figürlerinde pek görülmeyen bu tekdüze kıvrım düzeni, muhtemelen yerel gelenektir. Taşıyıcı sol bacakları yanında destek olarak, demet şeklinde bağlanmış, karesel işlenmiş rulolar bulunan bu heykellerden, başı haricinde kaidesiyle birlikte tüm koruna gelmiş olanı, sol elinde de bir rulo tutmaktadır. Başı gövdeye kırık kırığa uyan, yüzü oldukça aşınmış, fakat portre hatları algılanabilen diğer heykel ise, sol eliyle, bel hizasında, sol omzuna atılmış Himation’un kıvrımlarından bir kısmını avuçlamıştır.

İlk bulunduğu bir filozofu temsil ettiği düşünülen (bkz. R. Yağcı, HABERLER 12, 2001, s. 16) başlı erkek heykelinin, tarafımdan ileri sürüldüğü üzere Roma İmparatorlarından Decimus Caelius Calvinus BALBINUS’un portre hatlarını taşıdığı, bu imparatorun sikke resimleri ve özellikle Peiraieus’taki heykelinin başı ile yaptığım görsel karşılaştırma sonucu, çehre hatlarında açıkça görülen uyum bağıntısı ve benzerlik nedeniyle kabul edilmiştir. Yani Soloi Pompeiopolis ve Peiraieus’ta bulunan Balbinus heykellerinin başları, birbirlerinin repliğidir.

Bilindiği üzere, imparator heykelleri, imparatorun şahsen bulunmadığı zamanda ve yerde, imparatoru temsil ediyorlardı ve halkın gözünde en az imparatorun kendisi kadar kudrete sahiptiler. Bu nedenle iktidara geçer geçmez, imparatorların ilk işi, portrelerini imparatorluğun her köşesine ulaştırmaktı. Bunun

en güzel örneğini de bize, sanırım, sadece 99 gün iktidarda kaldığı halde, Peiraieus’taki ve burada, Soloi Pompeiopolis’teki portre heykelleriyle imparator Balbinus vermektedir. Böyle doğal boydan büyük taş bir heykelin tamamlanması dahi, üç aydan fazla zaman alacağından, Burada, Roma’dan doğuya sadece başın gönderildiği ve yarı işlenmiş bir heykele çabucak kopyalandığı anlaşılmaktadır. Zaten hem Peiraieus hem de Soloi Pompeiopolis başlarının farklı tipte heykel gövdelerinde bulunması da bunu kanıtlamaktadır.

Heykellerimizi bir arada değerlendirirsek, Hygieia ve Asklepios’un İmparator heykeli yakınında bulunması bize, özellikle doğu provinzlerinde yaygın olan örneğin, Side ya da Ephesos’taki gibi İmparator Salonlarında veya umuma açık alanlarda rastlanan tasvir programlarını anımsatmaktadır. Arrianos (M.S. 2. yy; Arr. 2,57), B. İskender’in M.Ö.333’te Soloi’de Asklepios’a kurban kestiğini bildirir. Yani burada Asklepios kültü oldukça eskidir. Yine Kilikia kentlerinden olan Aigeai’da ise, Severuslar Sülâlesi’nin son temsilcisi Severus Aleksander’in (M.S. 222-235) alışılmadık bir şekilde Asklepios baş rahibi olduğunu ve bir sikke üzerinde rahiplik diademi ve yılanlı bir sopa ile betimlendiğini de artık biliyoruz. Bu durum daha sonraki imparatorlar döneminde de, Valerianus (M.S. 253-260)’a dek devam etmiştir. İşte heykelimizin başındaki *corona tortilis* de, kanımca, Balbinus’un bir Asklepios rahibi olarak betimlendiğinin kanıtıdır.

Burada Hygieia, bölgeye özgü Asklepios kültündeki yeri yanı sıra, hem Salus Augusti olarak imparatorun kişisel sağlığını, hem de Salus Imperii olarak devletin bekasını, yani sağlıklı bir idareyi kastediyor olabilir. Halk, özellikle eyaletlerde, M.S. 3. yy’ın ilk yarısındaki huzursuzluklardan bıkmıştır. İki de birde imparatorlar ve buna bağlı olarak yönetim politikası değişmektedir. Özellikle, imparatorların öldürülüşü ve meydana gelen iç çatışmalar nedeniyle, devletin zayıflayacağı, yani sağlığının bozulacağı düşüncesiyle, Salus, imparatorların ve devletin koruyucusu olarak Roma’da olduğu kadar, eyaletlerde de giderek artan

boyutta önem kazanmıştır. Öte yandan, tanrıça Nemesis de, M.S. 3. yy'da imparatorların yanında, hem onu koruyucu hem de onun himayesinde olan sıklıkla betimlenmiş "oyunların hamisi" bir figürdür.

Sonuç olarak, ben, Soloi Pompeiopolis'te sütunlu caddeye, imparator Balbinus'un portre heykelinin, belli bir tasvir programı çerçevesinde, yüksek memur ve tanrılarla birlikte, dikildiğini ve Hygieia'nın hem imparatorun kişisel sağlığını, hem de Kilikia eyaletinin ve Roma Devleti'nin sağlığını koruyan bir sağlık personifikasyonu olduğunu düşünüyorum. Tabii, Hygieia heykelinin bir portre başını, örneğin, Balbinus'un eşinin portresini taşıması da mümkündür. Portrelerinden tanıdığımız, fakat adını dahi bilmediğimiz bu imparatoriçenin, bir Romalıdan çok, Suriyeli fizyonomisi taşıdığı ileri sürülmüştür. Belki o, bu yöreden biri dahi olabilir. Ne yazık ki, bu konuda kaynaklar suskundur ve düşüncelerimiz bir varsayımdan öteye gidemez. Fakat, hem 60 yaş üzeri olgunluğu, hem de Anadolu'da defalarca kanıtlandığı iyi idareci vasfına sahip, Balbinus'un, imparator olmasını memnuniyetle karşılayan ve bu görevde uzun süre kalarak imparatorluğun rahat bir nefes almasını dileyen kent halkının, böyle bir tasvir programını uygulamış olması çok

mantıklıdır. Bu arada, diğer başsız erkek heykelinde Balbinus'la tamamen eşit haklara sahip ortak imparator Pupienus'un portresi olması da mümkündür.

Üslûp kriterine göre M.S. 3. yy'ın ikinci çeyreği içine yerleştirebileceğimiz heykellerimizin, farklı sanatkarlarca bir tasvir programı çerçevesinde yapıldığı ve kanımca Balbinus'un imparatorluk dönemine göre, kesinlikle M.S. 238 yılının ilk altı ayı içine tarihlendirilebileceklerini düşünüyorum. Fakat, bunların (in situ bulunmadıkları varsayıldığından) Sütunlu Cadde'de, yerde kaideler üzerinde mi, yoksa sütunlardaki konsollar üzerinde mi durdukları ya da bir yapıyla ilişkili olup olmadıkları henüz kesin yanıtlanamamaktadır. Kazıda, mevcut heykellere eklenecek yeni parçaların ve tasvir programını zenginleştirecek ya da destekleyecek yeni heykellerin bulunmasını bekliyoruz.

Soloi Pompeiopolis heykellerini yayınlamama izin veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve bana bu ilginç yapıtları incelememi öneren kazı başkanı Doç. Dr. Remzi Yağcı'ya içtenlikle teşekkür ederim.

Elif Tül Tulunay

Kazı - Araştırma

Aktopraklık (Akçalar Sırtı) Çalışmaları - 2004

Anadolu'nun batısında, özellikle Kuzeybatı Anadolu'da tarihöncesi döneme ait kazı yerlerinin sayısı oldukça sınırlı ve çoğu yakın tarihlerde gerçekleşen çalışmalar niteliğindedir. Anadolu ile Avrupa arasında geçiş noktası niteliğinde olan Kuzeybatı Anadolu ve özellikle Trakya Bölgesi'nde yapılacak her yeni çalışma, buradaki tarihöncesi kültürlerin anlaşılmasına katkı sağlayacak niteliktedir. Diğer taraftan bölgede hızla büyüyen sanayileşmiş kentler, buradaki arkeolojik yerleşimlerin varlığını hızlı bir biçimde tehdit etmektedir. Aktopraklık (Akçalar Sırtı), söz konusu bu yerleşmelerden birisidir. Bursa ilinin 30 km kadar batısında, Akçalar Beldesi arazisindeki yerleşim yeri, buradaki sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşması ve Bursa ile İzmir illeri arasında bir otoyol çalışmasının başlatılmasına bağlı olarak, 2002 yılında bulunmuştur.

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca, 232/29042004 nolu proje kapsamında desteklenen çalışmaların 2004 yılı kazı sezonunda, birbirine yaklaşık 150 m uzaklıkta iki yerleşimin bulunduğunu göstermiştir. Ulubat Gölü'nün doğusunda, göle doğru alçalan bir teras üzerindeki yerleşimlerden kuzeydeki, Ulubat Gölü'ne doğru

uzanan iki dere yatağının arasında, doğal bir yükseltinin doğu yamacında yer alır. Diğeri ise, söz konusu yerleşimin güneyindeki dere yatağına doğru alçalan yamaçta bulunmaktadır.

Kazı çalışmalarının yanısıra alanda yapılan jeomanyetik ölçümler, bu iki yerleşimin varlığını doğrulamakta ve yerleşimlerle ilgili detaylı bilgi vermektedir. Buna göre kuzeyde 100 m çapında; güneyde ise yaklaşık 65 m çapında hendeklerle çevrili iki yerleşim bulunmaktadır. Güneydeki yerleşimin olasılıkla hendegin inşa edildiği dönemden sonra genişleyerek, hendek alanının dışında, özellikle batıya doğru büyüdüğü anlaşılır.

2004 yılı kazı çalışmaları ağırlıklı olarak kuzey kazı alanında sürdürülmüş ve 450 m²'lik bir alanda çalışılmıştır. Buradaki kazılar tarımsal uğraşlarla tahrip edilmiş bir tabakanın altında en az 2 tabakanın daha bulunduğunu ve arkeolojik dolgunun derine doğru devam ettiğini göstermektedir. Güneyde 10 x 2 m gibi sınırlı bir alanda yapılan çalışmalar hendek dolgusu içinde gerçekleşmiştir. Hendegin içi, duvar molozu niteliğinde olan yanık kerpiç parçalarıyla doldurulmuştur. Ana kayaya kadar inen hendek kesiti, hendegin en az 3 tabakalı bir yerleşimi çevrelediği ve buradaki ilk yerleşimin anakaya üzerine kurulduğunu gösterir.

Çalışmaların ilk yılı olmasına karşın Aktopraklık yerleşimleri, kuzeybatı Anadolu'da tarihöncesi döneme ilişkin bazı bilinmeyenleri açığa çıkaracak sonuçlar vermiştir. Bulunan çanak çömlekler arasında Neolitik ve İlk Kalkolitik karakterli belirgin tipler görülür. Kırmızı astarlı, monokrom, büyük tutamaklı kaplar, Anadolu Son Neolitik Çağ malzemesi ile yakından benzeşmekte, bu çanak çömleğin benzerleri Klasik Fikirtepe Evresi, Ilıpınar X-IX tabakalarından bilinmektedir. Kazı ve sokma bezekli, tırnak baskılı impresso türü çanak çömlekler ise Ilıpınar IX, Yarımburgaz 4-5 tabakalarından tanınan tipler arasındadır. Bunlarla birlikte Yarımburgaz 3-4, Demircihöyük (Ware E), Ilıpınar VIII tabakalarından tanıdığımız içi dolu zig-zag bezemeli kaplar, Anadolu Neolitik-İlk Kalkolitik Çağ geçiş dönemini yansıtır niteliktedir.

Necmi Karul - Öcal Özeren

Anazarbos Kazıları - 2004

Adana ili Kozan ilçesinin 25 km güneydoğusunda, Toros Dağları'nın yüksek bir uzantısının eteklerinde bulunan Kilikya kenti Anazarbos'ta, Alman Arkeoloji Enstitüsü ile İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa H. Sayar işbirliğinde 2004 yılı yazında arkeolojik bir yüzey araştırmasına başlanmıştır.

M.Ö. 1. yy'da kurulmuş olan kent, son 15 yılda Sayar'ın epigrafi ve yerleşim coğrafyası üzerine yaptığı araştırmalarla tanıtıldıysa da, bu geniş alanda şimdiye kadar tam bir topografik çalışma yapılmadığından, arkeologlar ve eskiçağ tarihçileri, M. Gough tarafından 50'li yıllarda oluşturulan eskizden yararlanmak zorunda kalmaktaydı. Bu çalışmalar kentle birlikte, doğal olarak nekropoller ve yakın çevreyi de kapsayacaktır. Önceleri Tarkondimotos adlı korsanlık ta yapmış olan yerel bir krala ait olan Anazarbos kenti, çok sayıdaki büyük yapıdan anlaşılacağı üzere, M.S. 2. ve 3. yy'larda stratejik konumu nedeniyle yüksek refah düzeyine ulaşmıştır. Günümüzde Dilekkaya da denilen Anazarbos, Pergamon, Kyzikos kentlerinin yanı sıra Anadolu'da tiyatrosu, amfitiyatrosu ve stadyumu olan yegâne kenttir. Bu büyük yapıların mimarlık tarihi açısından derlenmesi (sütunlu ve büyükçe iki cadde üzerinde iki kemer ile iki hamam kısmen koruna gelmiştir), bu çalışmamızın hedefidir. Doğal olarak, daha sonraki dönemler de çalışma kapsamındadır. İmparatorluk Dönemi kent bölgesi, Geç Antik, Bizans ve Arap Dönemlerindeki yerleşmenin ardından, 14. yy'da Ermeni Krallığı'nın dağılmasıyla birlikte terk edilir. Terk edilmesine kadar geçen zaman dilimi içerisinde, sürekli el değiştirmesi, kentin yapılarına ve imar dokusuna da doğal olarak yansımıştır. Antik kentte yerleşim yapılan yer, büyük kayalığın eteklerinde olup, yüksek yerler daha ziyade kutsal alanlar ve mezarlıklar

için kullanılmış, kent zamanla yukarılara doğru genişleyerek, Bizans ve sonrasındaki dönemlerde büyük bir kale yapılmıştır. Bizans Dönemi'ne ait sağlam kent surununun, Arap Dönemi'nde yenilenmiş olduğu, geçen araştırma mevsiminde saptanmıştır; Antik Dönem'de bir savunma yapısının olmadığı sanılmaktadır. Bu surlar yapılırken çok sayıda antik yapının malzemesi kullanılmış olmalıdır; bu yapıların taşları devşirme malzeme olmuştur. Bunların tam olarak saptanmasıyla, hangi çeşit antik anıtlara ait oldukları ortaya çıkacaktır. En güneyde tiyatro oturma sıralarından anlaşılacağı üzere, bunlar surlara en yakın yerde kullanılmış olmalıdır.

Bu çalışmalara paralel olarak, daha önce hazırlanan hava fotoğraflarından yararlanarak, kentin parsellere ayrılan kesimleri incelendi. Hava fotoğraflarında tanımlanabilen bütün yapı dokuları kontrol edildi. Gerek Antik Dönem'den in situ olarak kalan, gerekse Geç Antik Dönem'de yeniden kullanılan dokular, belgelendi. Mahallelerin yapılaşma yoğunluğunun anlaşılmasına ve özellikle farklı konumdaki imar planları ile dönemlerin aydınlatılmasına yarayacak ipuçları elde etmek için, kalıntılar tam olarak ölçülerek fişlere işlendi. Anazarbos'un bu kısmında en azından M.Ö. 1. yy'dan beri bu yerde yerleşim yapıldığından ve modern yerleşmenin alanın yalnız kenarıyla sınırlı olması bakımından, burada çeşitli dönemlerin farklı konumlarının ve özellikle Antik Dönem'den Geç Antik Dönem'e, Ortaçağ başlarına olan ilginç geçişin anlaşılacağı beklenmektedir.

*Richard Posamentir
(Almanca'dan Çeviren: Ali Akkaya)*

Baruthane Tümülüsleri Kazısı - 2004

Samsun ili Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı bulunan Kalkanca Mahallesi sınırları içinde yer alan Baruthane Tümülüsleri kazısı 9 Eylül-30 Ekim 2004 tarihleri arasında 52 gün süreyle gerçekleştirildi. Samsun Büyükşehir Belediyesinin maddi desteği ile Samsun Müzesi Müdürü Muhsin Endoğru başkanlığında yapılan kazılara heyet üyesi olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Sümer Atasoy (Bilimsel Danışman), Yrd. Doç. Dr. Şevket Dönmez, Yüksek Lisans öğrencisi Hüseyin Madenli ve Lisans öğrencisi Mehmet Sağır ile Samsun Müzesi araştırmacıları Necati Kodalak, Emine Yılmaz ve Salih Kurudere katıldı. Arkeolog Uğur Akyüz de kazıda bir süre görev yaptı.

Baruthane Tümülüsleri olarak anılan ve biri güneyde diğeri ise kuzeyde yer alan iki tümülüsün tepe noktalarının deniz seviyesinden yükseklikleri 85 m ve 75 m'dir. Tümülüslerden güneyde olanı (Tümülüs 1) yaklaşık 15 m yüksekliğinde 40 m çapında, daha

Baruthane Tümülüsleri'ndeki kazı sırasında bulunan kurşun kenetli blok taşlardan inşa edilmiş uzun bir duvar

küçük olan kuzeydeki tümülüs (Tümülüs 2) ise 8 m yüksekliğinde ve 30 m çapındadır.

Baruthane Tümülüsleri kazılarına başlamadan önce, 16-24 Ağustos 2004 tarihleri arasında 9 gün süreyle Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü'nden Araş. Gör. İrfan Akça ile Araş. Gör. N. Yıldırım Gündoğdu'nun; Doğru Akım Özdirenç yöntemiyle gerçekleştirmiş olduğu jeofizik çalışmalarla ilgili raporun incelenmesi sonucunda, söz konusu raporda bazı ölçüm yerlerinde olası arkeolojik kalıntılara ya da daha önce gerçekleştirilmiş bulunan yasadışı kazılara ait tüneller olabileceğine dair güçlü veriler olduğunun anlaşılması üzerine, bu verilerin en güçlü olduğu 73.22 m kotundaki KGK 3 işareti merkezde bırakacak şekilde Tümülüs 1'in kuzeydoğu eteklerinde bir açma (BT 1) açılmasına karar verildi. Kazıya başlanan yüzeyden -3.70 m seviyede açmanın kuzey kesiminde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan düzgün kesilmiş blok taşlardan inşa edilmiş uzun bir duvar ortaya çıkarıldı. Yapılan genişleme çalışmaları sonucu

duvarın uzunluğunun 21.70 m, yüksekliğinin 1.30 m, ortalama kalınlığının 0.35 m olduğu saptandı (bkz. Resim). Duvarın düzgün kesilmiş blok taşların tek sıra halinde birbirleri en yüksek yerde 3 sıra halinde konmasıyla inşa edilmiş olduğu gözlemlendi. Taş sıralarının bazen dikey bazen de yatay olarak konduğu ve böylece duvardan çıkıntılar yapıldığı gözlemlendi. Harçsız 3 sıra yontma taş duvarın bazı bloklarının kurşun kenetlerle birbirlerine bağlanmış oldukları in situ durumda ele geçen kurşun kenetlerden ve bu kurşun kenetlerin boşluklarından anlaşıldı.

Bu tümülüsteki ikinci açma (BT 2) doğu yamaçta açıldı. 68 m kotundaki ve 4x7 m boyutundaki BT 2 açmasında çalışılmasının en önemli nedeni, seçilen alanda yoğun olarak yasadışı kazılar yapılmış olması ve söz konusu bu yasadışı kazılar sonucunda da ortaya çıkarılmış olan işlenmemiş iri taşların bulunmasıydı. Bu açmada yapılan çalışmalar sonucunda tümülüsün çevre duvarı ortaya çıkarıldı. Çevre duvarının saptanmasından sonra bu alanda devam eden kazı çalışmaları sonucunda konglomeranın oyulması ile oluşturulmuş iki odalı bir mezar yapısına rastlandı. Konglomeranın doğu-batı doğrultusunda oyulmasıyla oluşturulmuş olan mezar yapısı birbirine bir iç kapıyla bağlanan iki odadan oluşmaktadır. Ön odadan arka odaya kumtaşından söve ve lentosu bulunan bir iç kapıyla ile girilmektedir. Bu iç kapının iki yanında, ön oda içinde yukarıda kuzey ve güneyinde iki adet niş bulunmaktadır. Mezarın tavanı tonoz şeklinde oyulmuştur, bezemesiz şekilde sıvanmıştır. Ön odanın kuzey ve güney duvarlarının önünde konglomeranın şekillendirilmesiyle oluşturulmuş iki adet sedir bulunmaktadır. Bu odanın tavanı, tabanı ve duvarları kaba sıva yapılarak düzleştirilmiş, bunun da üzerine perdah sıva yapılmıştır. Taş duvar görüntüsü vermek için sıva kazınarak 7 sıra taş dizisi görünümü yapılmış, sonra da kazıma çizgileri koyu lacivert boya ile doldurulmuştur. Oda duvarlarının üst tarafına birbirine paralel iki kırmızı yatay şerit-bant yapılmıştır. Bu yatay bantla aynı yükseklikte yer alan nişlerin iç yüzleri sarı renge boyanmıştır. Mezarın arka odasının tavanı yine ön oda gibi tonozlu olarak şekillendirilmiş olan arka odanın batı duvarının önünde bir kline yer almaktadır. Odanın bu kesimindeki konglomeranın şekillendirilmesi ile oluşturulmuş olan ve yasadışı kazılar sonucu büyük ölçüde tahrip edilmiş bulunan klinenin odaya bakan doğu tarafında yine boya ile taş sıraları yapılmıştır. 6 sahte taş sırası geniş ve dar olarak alternatifli sıralanmıştır. Sahte taş sıralarının üstünde siyah boya ile yumurta dizleri yapılmıştır. Odanın tavanı, tabanı ve duvarları krem renkli sıvalıdır. Sıvanın üzerine odayı çepeçevre dolanan yatay kırmızı bir bant yapılmıştır. Ayrıca sıvanın üzerine serpmeye noktalarıyla kırmızı bezeme yapılmıştır. Mezardaki temizlik çalışmaları sırasında ön

odada kırık parçalar halinde bir amphora, koku şişesi ile bronz 3 çivi ve kemik bir disk ele geçti.

Kazıda üçüncü açma (BT 3) Tümülüs 2'nin kuzey-doğu yamacında açıldı. 61 m kotundaki ve 4x4 m boyutundaki BT 3 açmasında çalışılmasının nedeni, çevre sakinleriyle yaptığımız görüşmelerde açma alanı olarak seçtiğimiz yerden yasadışı kazılar sonucunda Tümülüs 2'nin altına doğru girildiği ve bunun sonucunda da mezar odasına ulaşıldığı biçiminde bilgiler alınması oldu. Açmada yapılan derinleşme çalışmaları sonucunda yaklaşık -5.70 derinlikte girişi yasadışı kazıları yapanlar tarafından plaka saç ve el arabası ile kapatılmış, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve konglomeranın oyulması oluşturulmuş bir mezar girişine ulaşıldı. Konglomeraya oyulmuş iç içe 3 odadan oluşan mezara düzgün oyulmuş bir giriş kapısı ile ulaşılmaktadır. Tavanı tonozlu olarak şekillendirilmiş ön odanın duvarları düzdür. Bir iç kapıyla geçilen orta odanın duvarlarında simetrik olarak yerleştirilmiş 4'er adet yalancı sütun yer almaktadır. Bu odanın da tavanı tonozlu görünüm verecek biçimde şekillendirilmiştir. Orta odadan yine bir iç kapıyla geçilen üçüncü ve son oda olan arka odanın da tavanı diğer ikisi gibi tonoz görünümündedir. Odanın kuzey ve güney duvarlarında 4'er adet, doğu duvarında ise 2 adet olmak üzere toplam 10 adet yalancı sütun bulunmaktadır. Odanın batı duvarı içine 2.50 m uzunluğunda, 3.10 m genişliğinde ve 2.50 m yüksekliğinde bir büyük niş açılmış olduğu gözlemlendi. Toplam uzunluğu 20 m olan bu mezar içinde gerçekleştirilen ayrıntılı ve dikkatli temizlik çalışmaları sonucunda hiçbir arkeolojik buluntuya rastlanmadı.

İlk gözlemlerimize göre her iki mezarın da Helenistik Çağ özellikleri yansıtmaktadır. Kazı çalışmalarının geçici olarak durdurulmasından sonra Tümülüs 1'deki mezar odasında İÜ Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Başkanlığı denetiminde aynı bölümün elemanları tarafından restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca bu yörede yıllardan beri yapılan yasadışı kazılar sonucu pek çok mezar tahrip edilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nin diğer yörelerindeki çağdaş mezarlar ile karşılaştırma yaparak mezar tipleri ve ölü gömme adetleri hakkında bilgi edinmek amacıyla bu yöredeki mezarları bilimsel olarak araştırmak şart olduğu kanısındayız. Bu nedenle de Baruthane Tümülüsleri kazısına devam edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Kazı çalışmaları sırasında maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Yusuf Ziya Yılmaz ve aynı kurumdan Yüksek Mimar Oğuz Ölmez ile manevi desteklerini her zaman hissettiğimiz Valilik Makamına ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne teşekkürlerimizi sunarız.

Muhsin Endoğru - Sümer Atasoy - Şevket Dönmez

Burdur İli Yüzey Araştırmaları - 2004

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, Üniversitemiz Araştırma Fonu'nun maddi desteği (Proje No: 210/29042004) ve Vehbi Koç Vakfı'nın (AKMED) katkılarıyla bu yıl 2 – 18. Ağustos 2004 tarihleri arasında, Burdur İli'nin Merkez İlçe, Karamanlı, Tefenni, Yeşilova, Gölhisar, Çavdır ve Kemer ilçeleri, kasaba ve köylerinde arkeolojik yüzey araştırması yaptık. Başkanlığım altında sürdürülen araştırmalarda, Arkeolog Nesrin Özsait, Yrd. Doç. Dr. Özdemir Koçak, Dr. Guy Labarre, öğrencilerimizden Ö. Özdemir, P. Ercan, H. Oy, İ. Baytak, S. Kaymakçı'dan oluşan ekibimize Bakanlık Temsilcisi olarak Nevşehir Koruma Müdürlüğü'nden Hamza Çalışkan katılmıştır. Araştırmalarımızı destekleyen Üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği'ne, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yönetim Kurulu üyelerine, özveriyle çalışan ekibimize ve Sayın Çalışkan'a candan teşekkür ederim. Ayrıca, Burdur'daki araştırmalarımız sırasında bize değerli yardımda bulunan Valimiz Sayın Can Direkçi'ye, Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Seyit Erdoğan'a, Müze Müdürü Sayın H.Ali Ekinci'ye ve Karamanlı'da ekibimize her türlü kolaylığı sağlayan Belediye Başkanı Sayın İsmet Mergen'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Bu yılki yüzey araştırmalarımızı şöyle özetleyebiliriz: Önce, Karamanlı İlçesi'nin güneybatısındaki dağlık kesimde, Ardıçlık mevkiinde, önceki yıllardaki araştırmalarımızda gördüğümüz dört kaya mezarı bulunarak incelenmiştir. Gerek mezarlarının durumlarından ve gerekse çevrelerinde bulduğumuz keramiklerden bunların Roma Çağı (RÇ)'na ait olduğu anlaşılmaktadır.

Karamanlı'nın Cafer Mahallesi'ndeki Şeyh Salih Camii'nin bahçesindeki eski mescidin balkonunu taşıyan ahşap direklerin alt kaidesi olarak kullanılmış olan RÇ'na tarihleyebildiğimiz, Poseidon'a ait bir ithaf kitabesi bulunarak incelenmiştir. Türk ahşap mimari dokusunu taşıyan Mescidin, aslına uygun olarak restorasyonunu geçmişimize bir vefa borcu olarak görüyoruz.

Önceki araştırmalarımızda, Karamanlı Barajı'nın doğusunda, Veyselin Taşı ya da Gedikyapı olarak adlandırılan kayalığın baraja bakan alt kesiminde kayaya oyulmuş lahit tekneleri ve kayalığın üstünde de İlk Tunç Çağı (İTÇ) 2 ve RÇ yerleşmeleri tespit etmiştik. Şimdi bu kesimin 200 m kadar kuzeybatısında bir Kybele kült merkezinin kalıntılarını bulduk. Bölgede az görülen bu kutsal alan üzerindeki çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Karamanlı'nın 7 km kuzey-doğusunda yer alan Kağılcık Köyü ve yakın çevresi ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Burada önceden bilinen ve önemli ölçüde tahrip edilmiş olan Kağılcık Höyük (İTÇ+Demir Çağı (DÇ)+Roma ve Geç Antik Çağ) dışında, köyün kuzey-doğusunda Kalecik Altı (DÇ+Geç Roma Çağı) ve güneyinde Pazar Tepesi'nde (=Keşkek Tepesi) Tunç Çağı ve RÇ yerleşmeleri tespit ettik. Pazar Tepesi yerleşmesinin yer aldığı dağın kuzey eteklerinde Dibek Taşı adı da verilen kesiminde, ana kayalara oyulmuş, kırılmış lahit teknesi, sunu çukuru ve üst kısmı kırılmış, olasılıkla bir kartala ait iki ayak-pençe kalıntısı görülmüştür. Bunlar üzerinde çalışmalar sürdürülmektedir.

Tefenni İlçesi'nin yüzey araştırmalarında, Yuvalak Köyü ve çevresindeki kaya kabartmaları incelenmiş, ölçüleri alınmış ve resimleri çekilmiştir. Daha önce arkeoloji literatürüne geçmiş olan Yuvalak Köyü Kakasbos-Herakles kaya kabartmaları da görülmüştür. Köyün 1 km kadar kuzeybatısında bulunan Büyük ve Küçük Asar olarak bilinen yerler incelenmiş, bunlardan Büyük Asar üzerinde RÇ yerleşmesine ait keramikler görülmüştür. Aynı şekilde Tefenni çevresinde 19. yy'ın sonlarından beri bilinen Tefenni kaya kabartmaları da bulunarak incelenmiştir.

Tefenni'nin 15 km kadar güneydoğusunda yer alan Başpınar Köyü'nün 500 m kuzeydoğusunda bulunan Akin Dağı'nın eteklerinde, daha önceden tespit ettiğimiz bir kaya kabartmasının tahrip edilmiş olduğunu gördük.

Tefenni İlçesi'nin Çaylı Köyü Yellik Yaylası (1850 m) araştırılmıştır. Burada, bir RÇ yerleşmesi yanı sıra, çok geniş bir alana yayılmış olan bir Nekropol bulunmaktadır.

Burdur Merkez İlçe ve Yeşilova İlçesi arasında yer alan Yarışlı Gölü çevresi sistematik olarak araştırılmıştır. Burada 20. yy'ın başından beri bilinen ve aynı zamanda tescil de edilmiş olan Düğer Büyükada Tepe ve kaya mezarı ile Herakles'e ait kaya kabartması incelenmiş, önceki yıllardan bildiğimiz ikinci kabartmanın kırıldığı görülmüştür. Gölün kuzeyinde, önceki araştırmamızda Çallica (İTÇ) ve Yağlıyurt (İTÇ) yerleşmelerini tespit etmiştik. Bu yıl, Çallica Kayalığı'nın doğu ve kuzeydoğusunda, 1974 yılında bulduğumuz İTÇ mezarlığının tarım nedeniyle hayli tahrip edildiğini de gördük. Çallica Höyüğü'nün tahrip olan eteklerinde de, İTÇ keramikleri yanı sıra, M.Ö. II. binyılı yerleşmesine ait keramikler bulduk. Bunlar bize Burdur Müzesi'ne Yarışlı Gölü çevresinden geldiği söylenen M.Ö. II. binyılı testilerinin buradan gittiğini göstermektedir. Bu da bize, Çallica-Yağlıyurt mezarlığının, Harmanören mezarlığında olduğu gibi, İTÇ 2 ve Orta Tunç Çağı'nda kullanılan bir mezarlık olduğunu göstermektedir.

Yarışlı Gölü'nün güney kıyısında, Kocapınar Köyü'nün 1 km kadar kuzeybatısında, göle bakan kayalık sırt

üzerinde Hacılar tipi boyalı keramik veren bir İlk Kalkolitik Çağ ve RÇ yerleşmesi (Kocapınar Höyü-Küçük Asar) tespit etmiştik. Buradaki araştırmalarımız sırasında, Kocapınar yerleşmesinin hemen güneydoğusunda yükselen dağ üzerinde bir İTÇ ve RÇ yerleşmesi (Büyük Asar) daha bularak inceledik. Kocapınar Höyük tarım ve kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Büyük Asar da, açılmış olan mermer ocağının tehdidi altındadır.

Yarışlı Gölü-Sazak Köyü ve çevresinde yaptığımız araştırmalarda, köyün 3.5 km güneydoğusunda, Yarışlı Gölü'nün 1.5 km güneyinde ve Darmık Dağı'nın kuzey yamacında mevkiin adından dolayı Sazak-Köyü ismini verdiğimiz bir yerleşme bulduk. Oldukça geniş bir alana yayıldığını izlediğimiz yerleşmenin yüzeyinde iyi bir işçilik gösteren İTÇ 2 keramikleri gördük. Daha önceki yıllarda köy kahvesinin subasmanında kullanılmış yazıtın geldiği İnceburun mevkiini ve göl kıyısındaki tarlaları araştırmamızda mimari yapı elemanları, bir lahit kapağı ve kayaya oyulmuş lahit teknesi görülmüştür.

Yeşilova'nın Karaatlı Köyü sınırları içinde, daha önceden tespit ettiğimiz Düden Höyük Halkalı (Sarıca) ve Çuvallı höyükleri yeniden incelenmiştir. Düden ve Halkalı höyüklerinin tarım nedeniyle, kayalık bir zemin üzerinde kurulmuş olan Çuvallı Höyük'ün de mermer çıkarmak amacıyla hemen hemen tümüyle tahrip edildiğini gördük.

Karaatlı Köyü'nün 1 km doğusunda, Çuvallı Köyü'nün ise 3.5 km kuzeybatısında, Samut Mevkii olarak bilinen kesimde bir İTÇ yerleşmesi tespit ettik. Bugün de suyu bol olan bir kaynağın kuzeyinde yer alan yerleşme, tarım nedeniyle çok tahrip edilmiştir.

Samut Höyüğü'nün 800 m kadar doğusunda, Bayırbaşı Köyü'nün güneydoğusundaki dağlık sırta, Köyü denilen mevkide yine bir İTÇ yerleşmesi tespit ettik. Geniş bir alanda, fakat çok dağınık olarak bulduğumuz keramiklerden, bugün fundalık olan bu yerleşmenin de, zaman içinde, çokça tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda işaret edildiği gibi, Yassıgüme, Çamur, Hüyükköy, Karamusa, Hacılar, Mürseller-Bademli, Çaltepe ve Çaltepe Örenyeri, Gençali, Mancar, Uylupınar, Yarıköy, Çavdır, Olbasa Örenyeri, Şeref, Yakalar-Telli Höyük, Beyköy, Gölde, Aziziye gibi höyükler Karaevli, Karaatlı gibi tümülüsler ziyaret edilerek son durumlarını belirlemek amacıyla fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca, bu kabil araştırmalara süreklilik kazandırabilmek amacıyla, bu güzel yerler, ekibimizde yer alan genç elemanlara da tanıtılmıştır.

Mehmet Özseit

Doğu Trakya Yüzey Araştırmaları - 2004

2004 yılı Temmuz ayında yapılan Doğu Trakya Araştırmaları sırasında bir ören yeri ile ikisi arkeolojik biri epigrafik nitelikli olmak üzere üç adet taşınır kültür varlığı saptanmıştır. 2004 yılı çalışmalarının illere göre dağılımı şöyledir:

Tekirdağ İli Çalışmaları:

Her yıl olduğu gibi Perinthos (=Marmara Ereğlisi), Apri (=Kermeyan Köyü, Malkara), Bisanthe (=Barbaros) antik kentlerinde tarihi-coğrafya gözlemleri yapılmıştır.

Tekirdağ ili Muratlı ilçesinin İnanlı Köyü'nün Örenlik mevkiinde bulunduktan sonra köy camiine getirilen Latince yazıtlı bir mezar sunağının incelenmesi sonucunda bu civarda bir Roma İmparatorluk Devri yerleşimi bulunduğu anlaşıldı. Söz konusu sunak Roma İmparatorluk Devri'ne tarihlenmekte olup sunağı diken aile fertleri isimlerinden anlaşıldığına göre Trakya'ya yerleştirilmiş olan Roma vatandaşlarındandırlar. Bu sunağın buluntu yeri olan Örenlik mevkiinde yapılan incelemede Kurbantepe ismi verilen bir tepede antik devir yapılarının temelleri olduğu sanılan kalıntılar görüldü. Bu tepenin doğusundaki düzlükte ise Geç Roma ve Bizans Devri keramik buluntular gözlenmiştir. Kurbantepe'nin birkaç yüz metre batısında bulunan bir tümülüs ise buranın Millattan Önceki yüzyıllardan beri ve Traklar Dönemi'nden beri kullanılmakta olan bir yerleşme yeri olduğunu, Roma İmparatorluk Devri ve Bizans Devirlerinde sürekli iskân gören bir ören yeri olduğunu göstermektedir. İnanlı tarım işletmesinin içinde bulunan göletin güneybatısındaki yamaçlardan birinde, Hoca Aydın Merası olarak bilinen mevkiide, yerdeki ana kayaya oyulmuş bir kaya mezarı görüldü. Kayanın üzerinde oyularak yapılmış Eski Yunanca "Khi" ve "Eta" harfleri ile kayaya oyularak yapılmış olan açık bir el betimlemesi görülmektedir. Yandaki kayanın altında da mezar odası olduğu düşünülerek kaçak bir kazı teşebbüsünde bulunulduğu gözlenmiştir. Söz konusu ören yerinin korunması gerekli alan olarak tescilinin gerekip gerekmediğinin anlaşılması için, daha ayrıntılı arkeolojik incelemelerin yapılması yerinde olacaktır. Şarköy ilçesinde bulunan bir dükkânda tanrıça Artemis'e adanmış bir adet, altı kırık mermerden adak steli incelenmiştir. Kesin buluntu yeri bilinmeyen bu stelin Tekirdağ il sınırları içindeki bir kutsal alanda bulunmuş olma ihtimali kuvvetlidir. Daha önceki yıllarda Şarköy'ün İğdebağları Köyü'nde görmüş olduğumuz Bizans Devri'ne tarihlenen yazıtlı bir sunağın yerinden oynatılarak çalınmak istendiği anlaşılmaktadır.

İstanbul İli Çalışmaları:

İstanbul ili Eyüp ilçesine bağlı Ağaçlı Köyü sahilinde kömür madeni işleten bir firma tarafından denizden

çıkarılarak köy parkına getirilen on üç adet yarı işli mimarî parça ve sunak incelendi. Söz konusu eserler, Marmara Adası mermerinden yapılmış olup büyük bir olasılıkla Batı Karadeniz Sahili'ndeki bir Roma İmparatorluk Devri yapısının inşasında kullanılmak üzere sevk edilirken, Ağaçlı Köyü civarında karaya oturan ya da batan bir geminin yükünden arta kalanlardı. Aynı bölgede bulunan Ortaçağ'a tarihlenen iki adet demirden top namlusu ve bir gemi çıpası da yukarıda değinilen eserlerle birlikte Ağaçlı köyü parkında koruma altına alınmıştır.

Çatalca ilçesine bağlı Durusu beldesinin bir yarımada şeklinde göl içine uzanan Kaleiçi mahallesindeki Sur sokak bitiminde Ayazma mevki olarak tanımlanan ve Terkos=Durusu Gölü kenarında bulunan Bizans Devri sur duvarı kalıntıları incelenmiştir. Kaçak kazılar sonucunda tahrip edilmiş olduğu görülen, birkaç sıra tuğladan oluşan ve kireç harç tekniği ile yapılmış olan sur duvarının, gölün su seviyesine kadar inşa edilmiş olduğu görülmüştür. İstanbul'un batısındaki kırsal kesim yerleşmelerinin Bizans Devri'nde nasıl korunmuş olduklarını gösteren ender örneklerden biri olan bu sur kalıntısının planının tüm ayrıntılarıyla araştırılması bilimsel yönden önemli kazanımlar sağlayacaktır. Aynı sokağın başlangıcında bir bahçe içinde bulunan sur duvarının da göl içine doğru uzandığı görülmüştür. Bu duvarın yukarıda değinilen duvardan daha geç bir döneme tarihlenebileceği ve Geç Bizans Dönemi'nde inşa edilmiş olması muhtemeldir. Söz konusu yarımadanın üzerinde görülen Bizans Devri buluntuları nedeniyle Terkos Gölü'nün kenarında bulunduğu antik kaynaklar ve yazıtlar sayesinde bilinen Roma Devri yerleşmesi olan Delkos Köyü'nün de yeri olabileceği göz önüne alınarak, en azından şimdilik yarımadanın taşınmaz kültür varlığı görülen ve insan ve doğa tarafından sürekli tahribata uğrayan bölümlerinin korunması gerekli tarihi ve doğal sit olarak tescilinin yararlı olacağı izlenimi edinilmiştir. Terkos Gölü'nün batı sahili yakınlarında bulunan Örencik Köyü civarında bir evde ezme taşı görülmesi bu civarda Roma ve Bizans Devri'nde köy ve çiftlik yerleşmeleri olabileceğini göstermektedir. Ayrıca Örencik Köyü'nün Kurtköy ve Saraçköy mevkilerinin 19. yy'a kadar iskân edildiği toprak üstündeki keramik buluntulardan, duvar kalıntılarından ve metruk yapılardan anlaşılmaktadır. Çatalca ilçesine bağlı Binkılıç Köyü'nün Dırgos mevkiinde ise, bir tarlanın içinde bulunan yaklaşık yüz metre uzunluğundaki su yolu kalıntısının birkaç ay önce imha edilmiş olduğu saptanmıştır. Su yolunun yok edildiğini havadan gören bir helikopter pilotunun ihbarı üzerine ortaya çıkan bu tahribat bölge jandarma karakolu tarafından da tahkikât konusu yapılmıştır. İTÜ eski öğretim üyelerinden merhum Prof. Dr. Kazım Çeçen ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile yıllardır İstanbul'un su yollarını

inceleyen Dr. James Crow tarafından da belgelenmiş olma olasılığı kuvvetli olan su yolunun bu bölümünün ortadan kaldırılması ile İstanbul'un geç antik devir tarihi-coğrafyasının önemli bir belgesi de yok olmuştur. Su yolunun yerinden sökülen kalıntıları halen olay yerinde bulunmakta olup, delil niteliği taşıdıklarından ivedilikle yerinde belgelenmeleri gerektiği izlenimi edinilmiştir. Bu su yolunun birkaç yüz metre uzağında bulunan derenin üzerinde de Bulgar Köprüsü adı verilen bir köprünün ayaklarının kalıntıları görülmüştür. Silivri ilçesine bağlı Kınalıköprü mevkiinde bulunan tek kemerli antik köprü, büyük bir olasılıkla Roma Devri'nde Ordu Yolu olarak bilinen ve Belgrad ile İstanbul'u birbirine bağlayan antik yolun üzerinde bulunmaktadır. Etrafındaki sanayi tesislerinin yoğun tehdidi altında bulunan köprünün Ordu Yolu ile Via Egnatia'nın birleştiği yere yakın bir mevkide bulunduğu anlaşılmıştır. Silivri ilçe merkezinde bulunan Piramit isimli çay bahçesinin bahçesinde ise çeşitli devirlere ait dört adet mermerden sütun başlığı görülmüştür. Silivri ve Çatalca ilçeleri sınırları içinde yer yer Trakya tümülüslerine rastlanmış olup, bunların tarım ya da inşaat faaliyetleri nedeniyle tahrip edildikleri görülmektedir. Bunun örneklerinden biri geçen yıl Trakya çalışmaları raporunda da belirttiğim gibi Kınalıköprü mevki civarındaki Cambaztepe tümülüsü idi. İnsan eliyle yapılmış oldukları için her biri birer taşınmaz kültür varlığı olan ve İstanbul ilinin Trakya Bölgesi'nde Trak Kültürü'nün son kalıntıları olan bu anıtların mutlaka tescil edilerek koruma altına alınmaları yararlı olacaktır.

Çanakkale İli Çalışmaları:

Çanakkale ilinin Gelibolu ilçesine bağlı Bolayır beldesinde bir eve getirilmiş mermerden bir masa ayağı incelendi. Söz konusu eser antik Lysimakheia kentinin bulunduğu tahmin edilen Bolayır'ın doğusundaki bölgede tarla sürme sırasında topraktan çıkarılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bolayır'ın doğusundaki Maltepe mevkiinde dozer ile yapılmış çok büyük bir tahribatın geçen yıllarda saptadığımız izleri halen görülebilmektedir. Bolayır'ın batısında Saros Körfezi kıyısında Bakla Burnu üzerinde bulunan Kardia antik kentinde tarihi-coğrafya gözlemleri yapılarak Lysimakheia ile ilişkisi incelendi.

Edirne İli Çalışmaları:

Hadrianopolis antik kenti ile özdeş olan il merkezinin ve müzenin ziyaret edilmesinden sonra Edirne'nin güneyindeki Meriç ve İpsala Bölgelerinde tarihi-coğrafya gözlemleri yapılmıştır. İpsala ve Keşan ilçe merkezleri arasındaki yol üzerinde bulunan bir tümülüsün de büyük ölçüde tahrip edilmiş olduğu gözlenmiştir.

2004 yılı Doğu Trakya çalışmaları bölgenin tarihi-coğrafyasının incelenmesi ve bölgedeki antik kentlerin yazıtlarının bir araya getirilerek yayına hazırlanmaları

bakımından çok yararlı bir araştırma dönemi olmuştur. Çalışmalarına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, araştırmalarım her türlü desteği sağlayan Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve Çanakkale Müze Müdürlüklerine ve bu müzelerin çalışanlarına teşekkür ederim.

Mustafa Hamdi Sayar

Güvercinkayası Kazıları 1996-2004

Güvercinkayası Kazısı ve Çevre Araştırmaları, 1996 yılından beri üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri (Proje No.: 198/29042004) desteğinde, giderek artan uluslararası bir katılımı sürdürülmektedir.

Kazının ana sponsorluğunu Mercedes-Benz Türk A.Ş. üstlenmiştir. Bölge yerleşim stratejilerini mikro ve makro ölçeklerde anlayabilmek amacıyla, arkeolojik kazı çalışmaları, "Aksaray, Nevşehir, Niğde İleri Yüzey Araştırması" ile birlikte yürütülmüştür. Yüzey araştırmaları sırasında, Kalkolitik Dönem yerleşmelerinin, yüksek ve korunaklı alanlarda konumlandıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda akla gelen ilk soru da, yer seçimini etkileyen nedenlerdir.

Güvercinkayası mimarisi, yüksek kayalığın doğal yapısına uyacak biçimde ve önceden plânlanarak hayata geçirilmiş bir yapılanma modelini sergilemektedir. Bu

*İç kale savunma duvarı
dış sırası ve kule*

model, iç kale/akropol ve köy/aşağı yerleşme tarzında, toplum içi hiyerarşik düzeni gözetecek biçimde kurgulanmıştır. Kayalığın en korunaklı ve yüksek alanında yer alan binalar topluluğu, pek çok kez yenilendiği anlaşılan, bir savunma sistemiyle berkitilmiştir.

Köy ya da aşağı yerleşmedeyse, bugünün sosyal konutlarını anımsatan, her aileye neredeyse eşit pay edilmiş, bitişik düzende bir parselasyona gidilmiştir. Zamanla bu parselasyonda komşuların aleyhine ya da lehine yapılan değişimler, büyük olasılıkla, toplum içindeki devinimlerin, bir başka deyişle, sosyoekonomik farklılaşmanın göstergesidir. Bitişik düzende konutlar, doğal bir savunma sistemi yarattığı halde, bir süre sonra, ikinci bir savunma hattına, yerleşmeyi dışarıdan çevreleyen bir destek duvarına da ihtiyaç duyulmuştur. Gene bu savunma gereksinimi doğrultusunda, yerleşmeye girişleri sağlayan iki sokakta, doğrudan konutlara girilmesini olanaksız kılan önlemler alınmıştır.

Her evde bulunan kiler hücresi, silo üniteleri, in situ depolama kapları, öğütme taşlarıyla işlik alanları ve evcil hayvanlara ait kemikler, ana ekonominin tarım ve hayvancılığa dayandığını belgeler. Çanak çömlek üzerindeki stilize hayvan betimlemeleriyle, hayvancılığın toplum içindeki önemine işaret etmektedir.

Artı ürünün idaresi, kırsal Güvercinkayası ekonomisiyle bağlantılı bir diğer önemli bulgudur. İç kalenin en doğusunda, yüksek bir kaya çıkıntısının arkasına gizlenmiş silo alanı, artı ürünle hiyerarşik düzenin ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Güvercinkayası iç kale yapıları, ağır bir yangınla sonlanmıştır. Bu yangın tabakasının üzerine oturan balık sırtı duvar, taş mimarinin son evresini belirler. Bundan sonra yıkıntılarının üzerinde, bir süreliğine kerpiçten yapılar yükselir. Güvercinkayası'na yabancı bu yapı malzemesi, bölgeye dışarıdan sızan unsurları yansıtır.

Güvercinkayası, şimdilik kaydıyla, Orta Kalkolitik Çağ'ın en geniş kapsamlı araştırılan kaya üzeri yerleşmesidir. Bu ören yerinde gözlemlenen aşamalar, gücünü kuru tarım ekonomisinden alan hiyerarşik yapılaşma ve Anadolu tarzı kentleşmenin kökenine ışık tutabilecek niteliktedir.

Sevil Gülçür

Kelenderis Kazıları - 2004

Mersin ili, Aydıncık ilçesindeki Kelenderis antik kentindeki 2004 yılı çalışmalar, önceki yıllarda başlattığımız akropol, theatron ve agora bazilikası kazıları ile Yılanlıada yakınındaki su altı dalışlarından oluşmaktadır. Kazılarımıza Kültür Bakanlığı, DÖSİM, Selçuk Üniversitesi dışında, ODTÜ, Anadolu Üniversitesi ve TINA Vakfı katkılarında bulunmuştur.

Akropol çalışmalarının odağını, ilk izlerini 2002 yılında ortaya çıkardığımız tonoz ayağının iki yanının açılması oluşturmuştur ve çalışmalar tamamlandığında duvarın temellerinin Kelenderis limanının güneyini oluşturan yarım adanın asıl zemini olan ana kaya üzerine yapıldığı anlaşılmıştır. Diğer taraftan, Akropol kazıları sırasında asıl beklentilerimizden biri olan Demir Çağı ve öncesine ait malzeme elde etme umudumuza küçük de olsa bir kanıt olacak olan birkaç seramik parçası elde ettiğimizi belirtmeliyiz.

Çalışma alanlarımızdan bir diğerini oluşturan Kelenderis Theatronu'nda A. Çalık-Ross başkanlığında ve Anadolu Üniversitesi Araştırma Fonunun desteği ile sürdürülen çalışmalarda ise, yine son Osmanlı Dönemi'ne ait mezarlar ve asıl yapının mimarisine ait bölümler ortaya çıktı. Özellikle bulunan bu yeni kalıntılar yapının şimdi görünen bölümlerinden başka bir katının da olduğunu ortaya koymaktadır. Gelecekteki çalışmaların bu konuda yeni veriler sunmasını bekliyoruz. Diğer bir çalışma alanımız olan ve 2002 yılında Kelenderis Agorası'nda bulunan bazilikanın üzerindeki yaklaşık 0.60 m kalınlıktaki dolgu toprağının kaldırılması aşağı kentteki çalışmaların bir bölümünü oluşturmuştur.

Kelenderis açıklarındaki su altı araştırmaları 2004 yılının en verimli sonuçlarından bir diğerini oluşturmaktadır. ODTÜ SAT tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda V. Evrin yönetimindeki ekip daha önce tespiti yapılmış batık alanında çalıştı ve buradan birkaç taş çapa ile bir adet kurşundan yapılmış çipo, iki adet amphorayı su yüzüne çıkarttı.

Levent Zoroğlu

Kilikya Yüzey Araştırmaları - 2004

Ağustos ve Eylül aylarında Adana, Osmaniye, Hatay ve Mersin illeri ve müzelerinde yapılan yüzey araştırması sırasında 12 adet taşınmaz, Hellenistik ve Roma Devirlerine tarihlenen 92 adet arkeolojik ve epigrafik nitelikli taşınır kültür varlığı saptanmıştır.

Burada sadece Adana ve Mersin illerindeki çalışmaların sonuçlarına kısaca değinilebilmektedir.

Mersin İli Çalışmaları:

Bu ildeki çalışmalarımıza Silifke ilçesine bağlı Uzuncaburç beldesinde bulunan Diokaisareia antik kentindeki Hellenistik ve Roma Devri yazıtları üzerinde önceki yıllarda başlanmış olan çalışmalara devam edilmiştir. Özellikle Uzuncaburç'ta bulunan yazıtlar ile Erdemli ilçesine bağlı Cennet ve Cehennem obrukları civarındaki yapılarda bulunan yazıtlar karşılaştırılarak incelenmektedirler. Aynı amaçla Kız Kalesi'nin kuzeyindeki Adamkayalar mevkiinde bulunan nekropoldeki yazıtlar da Uzuncaburç'taki ve Cennet-Cehennem

mevkiindeki Hellenistik yazıtlarla karşılaştırılarak bölgede Hellenistik ve Roma Devri'nde yönetim mekanizmasını elinde bulunduran rahip ailelerinin prosopografik bağlantılarının saptanabilmesine çalışılmaktadır.

Mersin ilindeki çalışmalarımıza Korykos antik kenti ve çevresindeki incelemelerle devam ettik. Korykos özellikle M.S. 4. yy'dan itibaren gelişmeye başlayan bir antik kent olup, M.Ö. 1. yy sonlarında Doğu Kilikya'daki Kastabala antik kentinde hüküm süren Tarkondimotos'un arazisinde kalmaktaydı. Tarkondimotos denize açılabilmek için bugünkü İskenderun Körfezi kıyısında olduğu kadar, Orta Kilikya'daki sahil kesimlerini de kontrolü altında bulundurmaktaydı. Bu az araştırılmış tarihi olayın belgelerini aramak amacıyla Korykos'ta yaptığımız çalışmalar sırasında bazı Erken Devir Roma yapı ve yazıtlarını inceleme olanağı bulduk. Özellikle deniz kenarındaki Ortaçağ kalesinde devşirme malzeme olarak inşa edilmiş olan yazıtların incelenmesi sırasında kentin, Hellenistik ve Roma Devri tarihini aydınlatabilecek önemli saptamalarda bulunabildik.

Korykos antik kentinin kuzeyindeki arazisinde yaptığımız çalışmalar sırasında Silifke ile Erdemli ilçelerini birbirinden ayıran Limonlu Vadisi'nde bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının incelenmesine bu yıl da devam edilmiştir. Limonlu kanyonunun Sömek Köyü'nün doğusunda bulunan Efenk mevkiinde, Sömek Köyü'nün batısındaki Hüseyin alanı ve çevresi incelendi. Sömek Köyü'nün batısındaki bir antik devir yerleşmesinde, Limonlu Kanyonu civarında bulunan Kaleyakası yerleşmesinde ise Limonlu Vadisi'nde tespit edilen içinde yıldırım demeti kabartmaları ve dinleyen tanrıya adanmış yazıtlar bulunan bir kült mağarasında; Uzuncaburç'taki Zeus Olbios Tapınağı ile ilişkili çok sayıda kült işareti saptandı. Araştırmamızın devamında bölgenin birkaç kilometre batısında bulunan Güvere ile Limonlu Vadisi arasında bulunan antik Roma Yolu ve Taşköprü mevkiindeki Roma köprüsü ile civarındaki kaya yazıtları incelendi. Bu bölgede görülen ve araştırma yapılan yerler; Yanıkhan, Çatalkale, Eşkin, Deli Ali'dir. Adı geçen son iki mevkide iki antik yerleşme yeri saptandı. Bunlar genellikle Roma imparatorluk devrinde vadinin sağladığı savunma olanaklarından yararlanmak amacıyla kurulmuş köy yerleşmeleri olup geniş alanlara yayılmaktadırlar.

Mersin ilinde 2004 yılında yaptığımız çalışmaların son bölümünde, Tarsus ilçe merkezi ve çevresinde antik Tarsos'un Hellenistik ve Roma İmparatorluk Devri tarihi-coğrafyasını inceleme çalışmalarına devam edilmiştir. Bu çalışmalar sırasında Tarsus ilçe merkezindeki çalışmalar sırasında bulunmuş iki adet Erken Hristiyanlık Devri'ne tarihlenen mezar steli incelenmiştir.

Adana İli Çalışmaları:

Buradaki araştırmalara Kozan ilçesinin kuzeyindeki Karasis Dağı'nda araştırma heyeti başkanının, bölgede 1994 yılında yaptığı araştırmalar sırasında, varlığını saptadığı kalede yapılan çalışmalar ile başlanmıştır. 2003'de yapılan çalışmalar sırasında yazıta rastlanmadığı için antik devirdeki adını halen belirleyemediğimiz Karasis Dağı üzerindeki yapılar topluluğu, M.Ö. 3. yy başlarında Anadolu'ya doğru genişlemeye başlayan ve başkenti Antiokheia (=bugünkü Antakya) olan Seleukos İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında yapılmaya başlandığı sanılan bir askeri tesis niteliğindedir. Sivil kullanım amaçlı herhangi bir yapı kalıntısı görülmeyen bu garnizon dağın zirvesinin, jeolojik yapısına uygun olarak aşağı ve yukarı kale olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki yapı grubundan oluşmaktadır.

Yapı tarihi yönünden kalıntıların belgelenmelerinde Prof. Dr. Adolf Hoffmann'ın yönetiminde iki grup halinde çalışılmıştır. Deniz seviyesinden yaklaşık 950 metre kadar yüksekteki aşağı kalenin dört sur kulesinin pencerelerinin çok geniş ve yüksek olmaları bunların kulelerin içine yerleştirilmiş mancınıklarla dışarıya doğru taş güllerin atılabilmeleri için yapıldıklarını göstermektedir. Yapılarda sarnıçlar dışında kiremit bulunamamış olması, bu yapıların tamamlanıp hizmete girmeden terk edilmiş oldukları izlenimi vermektedir.

Karasis Dağı'nın zirvesindeki yapıların yanı sıra bunlarla doğrudan bağlantılı olan batı yamacındaki yapılarda da belgeleme çalışmaları yapılmaya başlandı. Bu çalışmalar Trento Üniversitesi'nden Prof. Dr. Marietta De Vos denetimindeki bir ekip tarafından yürütüldü. Özellikle Kozan Baraj Gölü'nde su seviyesinin çok düşük olması sonucunda ortaya çıkan bazı yapıların belgelenmeleri yapılırken, Roma İmparatorluk Devri başlarına tarihlenen üç mezar evi incelenmişlerdir.

Kozan ilçesine bağlı Dilekkaya Köyü'nde bulunan Anazarbos antik kentinde her yıl olduğu gibi 2004 yılında da yaptığımız çalışmalar sırasında bu kez Anazarbos'un ilk kez ölçekli planının çıkarılması çalışmalarına başlanmıştır. Dört hafta süren bu çalışmalar sırasında antik kentin Bizans ve Arap surları ile çevrili alanının içinde kalan alanın planı büyük ölçüde tamamlanabilmiştir. Geç Antik Devir'den Bizans devri'ne geçiş aşamalarının daha belirgin bir şekilde saptanmasını sağlayacak dijital taş kartları hazırlanmışlardır.

Bu çalışmalar sırasında elde edilen en önemli bilgi Anazarbos Dağı'nın kuzey ucunda bulunan Roma Devri mezar odası yapısının Tarkondimotos isimindeki yerel krala ya da oğlu Tarkondimotos Philopator'un mezarı olabileceği varsayımının kuvvetli bir olasılık

haline dönüşmesidir. 2005 yılında yapılması öngörülen çalışmalarla bu yapının işlevi kesinlik kazanacaktır. Anazarbos'a adını veren dağın zirvesine çıkan ikinci bir kaya merdiveni saptanarak incelenmiştir. Bizans surlarının güneydeki kesiminde devşirme malzeme olarak kullanılan heykel kaidelerinden ikisinin yazıtının okunabilmesi sonucunda bunlardan birinin imparator Caracalla için diktirilmiş bir onur yazıtı olduğu diğerinin de M.S. 2. yy sonlarına doğru Anazarbos stadyonunda çeşitli zaferler kazanmış olan bir atletin onuruna diktirilmiş bir atletin heykel kaidesi olduğu anlaşılmıştır. Surun aynı kesiminde bir de bir mezar yapısına ait yazıt incelenebilmiştir.

Ayrıca antik kentin güneyindeki Alakapı olarak bilinen tak yapısında fotogrametrik ölçüm çalışmalarına İTÜ, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Ana Bilim Dalından Doç. Dr. Yegan Kahya başkanlığındaki bir çalışma grubu tarafından başlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında söz konusu tak yapısının her an çökebilecek kadar ağır tahrip olduğu saptanmış, fotogrametrik ölçümler yapıldıktan sonra, statik ve zemin mekaniği uzmanı bilim adamlarının önerileri doğrultusunda ivedilikle iskeleye alınarak, restorasyon projesinin hazırlanmasına başlanmıştır.

Anazarbos'un kuzeyindeki Acarmantaş'ın güneyinde bulunan Kırıkkale mevkiinde geçen yıl varlığı saptanan bir kale yapısında incelemelerde bulunuldu. Bucak Ovası'na hakîm bir tepede inşa edilmiş olan bu kale büyük bir olasılıkla Çukurova'daki en erken tahkîmat yapılarından biri olma özelliğine sahiptir. Kozan'ın kuzeybatısındaki Kuytucak Köyü'nün Göltaş mevkiinde geniş bir alana yayılan bir Roma Devri yerleşme yeri saptandı. Burada Roma Devri'ne tarihlenen bir mezar yazıtı incelendi. Ören yerinde çok sayıda yapının temeli, mezar evleri zeytinyağı ve harap işlikleri görülmektedir. Kozan'ın kuzeybatısındaki Akdam Köyü'nün Ören mahallesinde bulunan ören yeri ve buradaki bir mezar evinin girişindeki mezar yazıtı incelendi Aynı bölgedeki Tepecikören'de ise bir Ortaçağ kalesinin kalıntısı bulunmaktadır. Kozan'ın batısındaki Çamlık köyü civarında bulunan Hamam tepesi ve civarında bir Roma Devri yerleşmesi olduğu saptanmıştır.

Adana il merkezinin kuzeyindeki Seyhan Baraj Gölü'nde su seviyesinin düşmesi sonucunda bu bölgede bulunan ve M.S. 1. yy'da kurulmuş olan Augusta antik kentinin nekropol alanında M.Ö. 4. yy'a ait bir Aramice yazıt saptandı. Bir stel üzerinde üç satırdan oluşan yazıt çevirisi yapılmak üzere Sorbonne Üniversitesinden Prof. Andre Lemaire'e gönderilmiştir.

Adana il merkezinin 40 km kadar doğusundaki Misis-Yakapınar beldesinde bulunan Mopsuestia ören yerinde 2004 yılında yaptığımız araştırmalar sırasında Ceyhan Nehri kenarında bulunan ören yerinin

karşısındaki Geçitli beldesinde bir evde belediye tarafından bulunarak Misis Mozaik Müzesi bahçesine taşıtılan yuvarlak granit bir sütun parçası üzerindeki Latince yazıt, burada M.S. 3. yy'da yaptırılmış olan köprü'nün, M.S. 4. yy'da tamir ettirilmiş olduğunu göstermektedir.

Roma İmparatorluk Devri'nde, Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olan Aigeai, bugün Yumurtalık ilçe merkezine lokalize edilmektedir. Bu yıl, Yumurtalık ilçe merkezindeki çalışmalarımız sırasında, 19. yy'dan kalma bir han yapısı yıkıntılarında, yapının kemerlerinden birinin ayaklarına inşa edilmiş durumda imparatorluk kültürünü belgeleyen yazıtlı bir sunak bulunmuştur.

Adana ili, Karataş ilçesi ve çevresindeki köylerde yaptığımız çalışmaların amacı, Karataş ve civarında bulunan Mallos ve Magarsos antik yerleşmelerine ait arkeolojik ve epigrafik belgelerini saptamaktır. Bu çalışmalar kapsamında gidilen Karataş ilçesinin kuzeyindeki Tanrıverdi Köyü'nde Roma İmparatorluk Devri'nden bir adak sunağı incelenmiştir. Ayrıca Magarsos yerleşmesinin lokalize edildiği Dört Direk mevkiinde bir tarlanın sınırında, bu tarlanın sürülmesi sırasında ortaya çıkarıldığı anlaşılan Roma İmparatorluk Devri başlarına tarihlenen yazıtlı bir heykel kaidesi saptanarak, gerekli belgeleme yapılmıştır. Bu heykel kaidesinin bulunduğu yerde buldozer ile bir hamam yapısının ortaya çıkarılarak içindeki toprağın yapının zeminine kadar dışarı atılıp yapının ağır tahribata uğradığı anlaşılmaktadır.

2004 yılı çalışmaları Hellenistik ve Roma İmparatorluk Devirlerinde Kilikya Bölgesi'nin tarihi yerleşim coğrafyasının incelenmesi için çok yararlı sonuçlar elde edilmesine, bölgenin antik devir yerleşim haritasının çıkarılması ve Kilikya antik kentlerinin yazıtlar kataloglarının tamamlanmaları için yeni belgelerin eklenmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmalara izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, bakanlık temsilcisi Mersin Müzesi Uzmanı Mehmet Sener'e, çalışmalarımıza büyük destek olan Adana ve Osmaniye Valilerine, Adana, Mersin ve Osmaniye İl Kültür Müdürlüklerine, Adana, Mersin, Silifke, Tarsus Müze Müdürlüklerine ve söz konusu dört ilin, il ve ilçe Jandarma Komutanlıklarına arazide bizlere verdikleri destek için teşekkür ederim.

Mustafa Hamdi Sayar

Küllüoba Höyüğü Kazıları - 2004

Eskişehir ili, Seyitgazi İlçesi sınırları içinde ve Yenikent Köyü'ne 1300 m uzaklıkta yer alan Küllüoba Höyüğü'nde, bu seneki kazılar da esas itibarıyla İTÇ II Dönemi yukarı şehir planının ortaya çıkarılmasına yönelik olarak yine höyüğün doğu kesiminde yoğunlaştırılmıştır.

Kuzey yamaçta iki evreli Yukarı Şehir suru ve bu sura bitişik evler kısmen ortaya çıkarılmıştır. İlk evrede, aynen doğu kapısı ve çevresinde daha önceki yıllarda saptandığı gibi, sur daha küçük taşlardan inşa edilmiştir. İkinci evrede bunun dışına rampa şeklinde ikinci duvar ilave edilmiştir. Kerpiç kısmı da kısmen korunmuş olan ve yaklaşık 3 m derinliğe kadar açılan sur, batıya doğru hafif kıvrılır ve dışa doğru kule şeklinde çıkıntı yapar. Sur bedeninin kuleye birleştiği kısımda 1 m genişliğinde dar bir kapı vardır. Buna “Kuzey Kapısı” adı verilmiştir. Bu alanın hemen güneyinde yapılan çalışmalarda ise Kompleks I’in önündeki avlu ile sur arasında yer alan ve arka kısımlarından bu sura dayandırılmış olan evlere ait duvarlar ortaya çıkarılmıştır. Burada avlu tarafındaki tek sıra odalarla, sura dayalı odalar arasında dar bir sokağın bulunduğu anlaşılmıştır. Girişleri bulunamayan bu odalara büyük olasılıkla bu sokaktan girilmektedir.

Güney yamacın batı kesiminde yapılan çalışmalar sonucunda Kompleks II’nin planı büyük oranda tamamlanabilmiştir. Ancak birçok mekânda henüz tabanlara ulaşılamamıştır. Dönemi için “anıtsal” olarak nitelendirilebilecek bu kompleks, 31 m uzunluğunda bir megaron ve ona kuzeyden bitleştirilmiş çok odalı bir müstemilattan oluşur. Megaron ortada, uzunluğu 8 m’ye varan büyük bir salon, önde bir ve arkada iki olmak üzere, daha küçük üç oda içerir. Salon ortasında büyük bir ocak yer alır. Megaron’a, üç ayrı evre içeren taş döşeli bir rampa ile ulaşılır. Arka iki odadan öndekinde bir fırın, geridekinde ise küçük bir ocak ortaya çıkarılmıştır. Megaron’un arka duvarının ortasında bir niş ve bunun önünde de bir taş döşeme yer alır.

Megaron’dan iki kapı ile müstemilata geçilebildiği gibi ayrıca bu kısmın, batıdan iki, doğudan bir olmak üzere üç bağımsız girişi de vardır. Müstemilatı oluşturan mekânlar içinde ocak, fırın ve silo gibi iç mimari öğeler söz konusudur. Koridor şeklindeki bir silo içinde in situ olarak 7 adet küp ortaya çıkarılmıştır. Bu kısımdaki mekanların tabanlarına henüz ulaşılamamıştır. Bu şekilde geniş bir alana yayılan Kompleks II, dört taraftan cadde ve boş alanlarla çevrilidir ve dolayısıyla bağımsız olarak inşa edilmiştir.

Küllüoba İTÇ II Dönemi’nde, etrafının sur ile çevrili olduğu yukarı şehrin varlığı ve içinde bağımsız olarak inşa edilmiş ve kamuya ait olabilecek iki büyük kompleksin yer alması, bölgede gerçek anlamda şehirciliğe doğru giden gelişmenin ilk işaretleri olarak değerlendirilebilir.

AA 19 açması ve yakın çevresinde yapılan çalışmalar sonucunda, höyüğün İTÇ III Dönemi stratigrafisi gayet açık bir şekilde saptanabilmiştir; güney bitişikteki AA 20 plan karesinde açılan açmada yapılan çalışmalar da bu stratigrafinin Kompleks II ile olan

ilişkisini ortaya koymuştur. Buna göre, Kompleks II üzerinde en azından 4.5 m kalınlığında bir dolguya denk gelen yedi evreli bir İTÇ III Dönemi söz konusudur. Bunların üstten dört evresi “Orta Tunç Çağı”na Geçiş Dönemi” malzemesi içerir.

Diğer taraftan, sonuçlarını yeni aldığımız C-14 tarihleri, Demircihüyük’de bulunanlar ve Küllüoba İTÇ stratigrafisi ile son derece uyumludur. Buna göre, söz konusu dönem Küllüoba’da mutlak olarak M.Ö. 2900-2000 yılları arasına tarihlenmektedir.

Turan Efe

Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: Yüzey Araştırması - 2004

“Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi”, İzmir’in hemen yanı başındaki Nif Dağı’nda Prehistorik Çağlar’dan Bizans Dönemi sonuna dek uzun bir zaman diliminde var olmuş kültürleri, kaçak kazılarla daha fazla dağıtılıp yok edilmeden, bilimsel metotlarla araştırmak ve belgelemek, arkeolojik kazılarla, belki de Batı Anadolu’nun henüz pek bilinmeyen dönemlerine (*Etrüskler, Lydialılar, Hititler ve çağdaşları toplumlar?*) ışık tutacak buluntuları gün ışığına çıkarmak, mevcut kale, yapı ve mağaraları koruma altına almak, bunları restore ederek turizmin hizmetine sunmak, böylece hem ülke ekonomisine katkıda bulunmak, hem de İstanbul Üniversitesi önderliğinde Türkiye Üniversitelerinden uzman bilim insanlarının birlikte yürüttüğü örnek bir araştırma projesi gerçekleştirmek ve en önemlisi kültür varlıklarımıza milletçe sahip çıkarak, bunları gelecek kuşaklara iletmemiz gerektiği bilincini geliştirmek amaçındadır.

Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi - 2004 yılı Yüzey Araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni (16. 08. 2004 - B.16.0.AMG.0.10.00.02/713.1 20259), İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği’nin desteği (Proje no: 238/29042004) ve Edebiyat Fakültesi’nin onayıyla, 01-18 Eylül 2004 tarihlerinde başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu yıl ekibimizde, toplam 22 kişi görev almıştır: *Klasik Arkeologlar:* Prof. Dr. E. T. Tulunay - *Proje Başkanı* (İÜ), Araş. Gör. M. Türkmen - *Doktora öğrencisi* (İÜ), D. Gogo - *Yüksek Lisans öğrencisi* (İÜ), G. Bektaş Arkeolog ve A. Gültekin, Y. Karaman, D. Öztekin - *Lisans öğrencileri* (İÜ); *Bizans Sanatı Uzmanları:* Prof. Dr. Z. Mercangöz (EÜ), Yrd. Doç. Dr. L. Doğer (EÜ), Araş. Gör. A. Tiryaki - *Doktora öğrencisi* (İÜ) ve İ. Altın - *Lisans öğrencisi* (İÜ); *Mimarlar:* Yrd. Doç. Dr. A. Öztürk - (MSGSÜ), Araş. Gör. H. M. Özgen - *Doktora Öğrencisi* (MSGSÜ - İÜ), Araş. Gör. T. Gürkaş - *Mimarlık Doktora Öğrencisi* (YTÜ) ve M. Demirli - *Lisans öğrencisi* (İTÜ),

Beşikkaya

Mühendisler: Doç. Dr. M. G. Drahor (DEÜ - *Uygulamalı Jeofizik*), Araş. Gör. B. Akpınar *Jeodezi ve Fotogrametri - Doktora Öğrencisi* (YTÜ), Araş. Gör. M. Berge *Uygulamalı Jeofizik - Doktora Öğrencisi* (DEÜ), Ö. Kurtuluş - *Uygulamalı Jeofizik Lisans öğrencisi* (DEÜ), D. Tulunay - *Metalurji ve Malzeme Lisans öğrencisi* (İÜ), *Dağcı*: S. ŞEVİK - *Manisa Dağcılık ve Arama Kurtarma Ekibi ve Bakanlık Temsilcisi*: M. Demirbilek (Ankara Etnoğrafya Müzesi). Ekibimin esirgemezlikle emek veren üyelerine içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca bize çok yardımcı olan Buca, Kemalpaşa ve Torbalı Kaymakamlarına, Kaynaklar Belediye Başkanı'na, İzmir Ticaret Odası (İZTO), İzmir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği (İESOB), Birlik Otel, Vestel Elektronik, İnci Holding, Akzo-Nobel Kemipol Kimya, Tetrapak Paketleme, Güzelyalı Rota-ract Kulübü ve İller Bankası yöneticilerine teşekkürlerimizi sunarım.

1999 yılından beri üzerinde çalıştığım bu projenin, "Ön İnceleme Gezileri"nde (bkz. *Elif Tül Tulunay, HABERLER 14, 2002, s.18-19*) gördüğümüz yerler yanı sıra, Nif Dağı'nın genelinde yürütmeyi planladığım ve ilkini "2004 Yılı Yüzeysel Araştırması" kapsamında gerçekleştirdiğimiz arazi çalışmalarını, üç ana başlık altında toplayabiliriz:

1 - Arkeolojik Dokümantasyon:

- Nif Dağı'ndaki kalıntıların saptanması, konumlarının GPS ile belirlenerek haritaya işlenmesi,

- Kalıntıların dijital fotoğraf, dia ve çizimlerle belgelenmesi,
- Tarihleme için yüzeysel keramik toplanması ve incelenmesi.

İÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği tarafından projemiz için alınan Garmin Etrex Vista GPS cihazı ve Kodak DX6490 Dijital Fotoğraf Makinesi kullanımıyla, saptanan tüm kalıntılarda alınan koordinatlar harita üzerine işlenmiş, çekilen dıalar ve dijital fotoğraflar bilgisayara aktararak düzenlenmiş, yüzeysel toplanan keramik, İzmir Müze Müdürlüğü'ne teslim edilip etüt için gerekli izin alındıktan sonra, temizlenerek sınıflandırılmış, bunların çizim ve fotoğraf çekimleri tamamlanmıştır. Bu yılki arazi çalışmalarımızda elde ettiğimiz verilerin değerlendirmesi, ön gezilerimizde toplanan bilgilerle karşılaştırılarak ve yayınlar taranarak yapılmaktadır.

2 - Mimarî Ölçüm ve Çizim:

- Nif Dağı'nın doğusundaki "Ballicaoluk Kalesi"nin ayrıntılı plan ve rölöve çizimi için ölçümler yapılması,
- Planın topografik haritaya işlenmesi.

Rölöve çalışmaları sırasında YTÜ Jeodezi ve Fotogrametri Bölümü'nden sağlanan Nikon "Total Station" kullanılmış, mimar raporuna göre "AutoCAD" ve "NetCAD" bilgisayar programlarından yararlanılmış, savunma duvarlarının 1/50 ölçekli taş rölövesi tamamlanmış, 1/200 ölçekli yerleşme planını çıkarmaya olanak sağlayacak noktaların ölçümleri yapılarak dijital ortama aktarılmıştır; fakat plan ve çizimler henüz tarafıma teslim edilmemiştir.

3 - Jeofiziksel Araştırma:

- "Karamattepe" nekropolünde Arkaik-Klâsik Döneme ait yoğun keramik bulunan bir alanın manyetik ölçümle incelenmesi,
- "Başpınar" mevkiindeki Bizans (Laskarisler) Dönemi büyük yapı kompleksinin güneybatısındaki alanın manyetik ölçümle incelenmesi.

Jeofizik veriler, DEÜ Sığ Jeofizik ve Arkeolojik Prospeksiyon Araştırma ve Uygulama Merkezi (SAMER) Jeofizik mühendisleri tarafından manyetik gradyent ölçüm tekniği ile toplanmıştır. Ölçümler, "Karamattepe" nekropolünde, sık meyve ağaçlarının bulunması nedeniyle araştırma açısından oldukça zor bir özelliğe sahip, yaklaşık 10 dönüm büyüklüğündeki bir alanda; "Başpınar" mevkiinde ise yaklaşık 2,5 dönümlük bir alan üzerinde, mühendis raporuna göre, 10x10 m grid karelerinden, hat aralığı 1 m ve ölçüm aralığı da 0,25 m olmak üzere, zikzak ölçüm düzeninde Geoscan FM-36 Fluxgate Gradyometresi ile yapılmıştır. Her iki araştırma alanında da yapı kalıntısı olabilecek belirtiler (anomaliler) saptanmıştır.

Nif Dağı'nda bu kapsamda bir bilimsel çalışma ilk kez gerçekleştirilmektedir. Dağda, geçmiş yıllara oranla daha fazla kaçak kazı gözlenmiş, 2001'den bu yana maalesef Karabel Anıtı'nın yüzeyinde bir delik açıldığı ve bir Bizans yapısının kepeyle tamamen yok edildiği saptanmıştır. Bu nedenle 2005 yılında, acilen kazı ve onarım çalışmalarına başlamak istiyoruz. Zira birçok kalıntı, belgelenmeden yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve kaçak kazılar yörenin henüz tam bilinmeyen kültür tarihine ışık tutması muhtemel buluntuları talan etmektedir.

2004 yılında saptadığımız ilginç kalıntılara bir örnek olarak, Beşikaya mevkiindeki mezarı (Resim) verebiliriz: 7,20x5,30 m boyutlarındaki, doğal kayaya oyulmuş, doğu-batı doğrultulu tek odalı, içinde iki ölü yatağı bulunan, semerdam tavanı oyma çerçeve içine taş levhalar yerleştirilerek kapatılmış dromoslu bu mezarın girişi önünde stel yuvası olabilecek bir oyuk ve çevredeki kayalarda taş kesme izleri görülmektedir. Burada bulunan çok az miktarda keramik parçası, Roma - Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Fakat bu yıl en fazla, Karamatpepe'de, Jeofizik araştırma önerdiğim alanın tam altında saptanan ve büyük bir dikdörtgen yapıya ait olması muhtemel belirtiler ilgimizi çekmiştir. Çünkü burası, çok önemli bir noktadadır; hem görkemli kalıntılarıyla "Ballicaoluk Kalesi", hem "Karabel Kabartması" hem de kaynaklara göre, Seha-Mira Ülkelerinin sınırı yakınındadır ve en ilginç olan, bugün de üç ilçe (Kemalpaşa-Buca-Torbali) sınırının yaklaşık bu noktada kesişmesidir. Yüzeiden toplanan oldukça aşınmış keramik Arkaik Dönem'e tarihlenmektedir. İzin aldığımız taktirde, 2005'te burada jeofizik çalışmalarımızı yoğunlaştırmayı ve kazı yapmayı düşünüyoruz.

Elif Tül Tulunay

Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları - 2004

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi tarafından 04.08-24.09.2004 tarihleri arasında yapılan Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖSİMM, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Yürütücü Sekreterliği, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü (AK-MED) ve Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı tarafından parasal yönden desteklenmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu, Türkiye Tüning ve Otomobil Kurumu, SAYKA İnşaat Mim. Müm ve Tic. Ltd. Şti. ve VASCO Turizm-Yatırım Tic. A.Ş.'nin sembolik katkıları olmuştur. Tüm bu kurum ve yetkililerine teşekkürlerimiz sonsuzdur.

Kazılar, Akropolis, Batı Nekropolis ve Sütunlu Cadde'de gerçekleştirilmiştir. Perge'nin Roma öncesini aydınlatmak amacıyla başlanan ve bu sene son kampanyası yapılan Akropolis çalışmalarında, Alan 1'de açılan 24 sondajla M.Ö. erken 7. yy'a tarihlenen Ev 4'ün ve M.Ö. 6. yy'a tarihlenen megaronun planları tamamlanabilmiş ve bu yapıların tarihlendirilmeleri kesinleştirilmiştir. Alanın ortasında yer alan iki kült yapısı güneye yönelik olup, Kutsal Alan'ın güney yönünde genişlediği fikrini vermektedir. Çok sayıda küçük sondaj yardımıyla yapılaşmanın, Doğu Yapısı'nın 4 ve 5. evresi ve M.Ö. 7. yy'a tarihlenen anıtsal kült sunağı ile ilgisi açıklanmıştır. Aynı zamanda, ilk yapı evresinin doğu duvarının Bronz Çağı'na tarihlenen sağlam bir duvar üzerine oturduğu tespit edilmiştir. Kült Yapısı keramikler yardımıyla en erken M.Ö. 9. yy'a tarihlenmiştir. Kült Yapısı 2'nin hafif eğimli açılı duvarıyla kült yapısı olduğu kesin olarak tanımlanmıştır. En geç M.Ö. 9 veya 8. yy'dan beri bu bölgede içi kül sunaklı ocaklar (Kült Yapısı 1) ve ocak (Kült Yapısı 2) bulunması ve burasının kutsal alan olarak açıklanması, önemli bir tespit olarak değerlendirilebilir. Alan 1'in kuzeybatısındaki megaron biçimli Ziyafet Evi alanında yapılan sondajlar, yapıyı M.Ö. 6. yy'a tarihlenmeye ve tanımlamaya yardımcı olmuştur. Yapının kuzey antesi yakınında bulunmuş ve üzerinde Grekçe olması muhtemel 6 harf kazınmış M.Ö. 6. yy'a tarihlenen bir kaseye ait parçalar, epikhorik Pamphylia dilinde yazılmış M.Ö. 6. yy'a tarihlenen diğer keramik parçayla birlikte, Arkaik Dönem'de Perge'de iki farklı dil grubunun var olduğunu öne sürmemize izin verir. Kutsal Alan'ın doğu kenarındaki (1/59) bir sondajda Pamphylia için ilk kez Bronz ve Erken Demir Çağı'na ait kesintisiz bir stratigrafi yakalanmıştır. Mevcut yüzey seviyesinin 1,80 m altında kısmen yıkılmış bir duvar altında kalmış keramik bir kaba ait çok sayıda parçayla hemen hemen tüm bir içki kabı bulunmuştur. Bu yılki kampanyada şimdiye dek saptanmış duvar kalıntılarının çoğu Erken Demir Çağı'ndan Geç Antik Dönem'e kadar tarihlenen yapılarla ilişkileri kurulabilmiştir.

Bronz Çağı'na tarihlenen sağlam duvarların yoğunluğu, Kıbrıs kökenli ithal Myken keramiği, Perge akropolisinde Kıbrıs ve Tarsus ile ticaret ilişkisi olan büyük bir yerleşimin söz konusu olduğunu gösterir. Bunlar Hitit Dönemi Parhası ve Perge arasındaki bağlantıyı destekler niteliktedir. Keramik buluntuların yardımıyla Geç Bronz Çağı'na kadar sadece Batı Anadolu'nun iç bölgeleriyle (Beycesultan, Alişar), sonraları Bronz Çağı'nın IIIC evresinden itibaren Tarsus ve Kıbrıs ile deniz ticareti ilişkisinin arttığı anlaşılmaktadır. M.Ö. 9-8. yy'dan itibaren yerel keramiği etkileyen ithal Kıbrıs keramiği ele geçmiştir. M.Ö. yak. 700'den itibaren Perge yeniden Batı Anadolu bölgesine (Sardes, Konya) ve özellikle Rhodos ağırlıklı

olmak üzere Ege'ye açılmıştır. Atina keramiği ilk olarak M.Ö. erken 5. yy'da söz edilebilir şekilde artmıştır ve Atinalılar'ın Persler'e karşı seferi ile bağlantılı olabilir. Çeşitli kültürel etkilere sahip keramik ve pişmiş toprak figürinlerin farklı yapı tipleriyle ilgisinin bulunması, bundan sonraki değerlendirmelerin amacı olacaktır. Ancak bugün için elimizdeki dil belgelerinin de dikkate alınmasıyla, Perge örneğinde Pamphylia kültürünün oluşumu hakkında ve akültürasyon sürecinde daha somut verilere sahip olunmakta ve bunların sonucu olarak Parha'nın varlığı fikri kuvvetlenmektedir.

Batı Nekropolis'te birinci çalışma, kazı alanının kuzeyinde M6 kodlu mezar yapısında gerçekleştirilmiştir. 2002 yılında ortaya çıkarılmış M6'nın kemer ayağının doğudaki karşılığı bulunmuş, güneyde ise mezar yapısının moloz taş, tuğla ve harçtan örülmüş peribolos duvarıyla karşılaşılmıştır. Peribolosun tamamını ortaya çıkartmak için yapılan çalışmalarda, duvarın sona erdiği kısımda Grekçe yazıtlı bir lentoya sahip M6.3 kodu verilen dikdörtgen planlı, kireçtaşı bloklardan inşa edilmiş, tabanı, çeşitli renklerde tuğlalarla kaplı mezar odasına rastlanmıştır. Bu mezar odasının buluntuları, çeşitli boyut ve şekillerde cam boncuklar, sikkeler ve unguentariumlardır. Kuzeye doğru devam eden çalışmalarda, M6 mezar yapısının 2002 kazı sezonunda bulunmuş M6.1 ve M6.2 kodlu odalarının devamında M6.4 kodu verilen yeni bir odaya rastlanmıştır. Mezar odasının, doğuda az bir kısmı koruna gelmiş tonozlu bir çatısı ve kuzey, doğu ve güney kenarlarında yer alan üç arcosoliumu vardır. Arcosoliumların içinde tuğladan örülmüş lahitlerin üçü de önceden soyulmuştur. Odada, bol sayıda boncuk, sikke ve unguentarium ile altın bir küpe bulunmuştur.

Batı Nekropolisi'nde diğer çalışma alanı 2003 yılında içinde 5 lahit bulunan anıtsal M9 mezar yapısıdır. Bu mezarın peribolos duvarının batısı açığa çıkartılmış ve bunun üç evre taşıdığı saptanmıştır. Mezar yapısının avlusu da bu yıl kazılarak temizlenmiş ve geometik motifli mozaik döşeme tamamen ortaya çıkarılmıştır.

Bu anıtsal mezar yapılarının dışında, M9'un kuzeydoğusundaki alanda yapılan çalışmada ise bir pişmiş toprak kap içinde kremasyon mezarla karşılaşılmıştır. Yine bu alanda, birarada toplam 11 adet toprağa gömü açığa çıkarılmıştır. Bazılarında hemen hiç buluntunun olmadığı bu gömülerin bir kısmında ise, bronz sikke, bronz ayna ve cam unguentariumlardan oluşan bir buluntu topluluğuna rastlanmıştır. Sadece ikisinde ikişer adet basit altın küpe in situ ele geçmiştir. Tüm bunlarla birlikte Batı Nekropolis'te bugüne dek gerçekleştirilen çalışmalarda gün yüzüne çıkmış tüm mezarlar Total Station ile dijital ortama geçirilerek, daha güvenilir ölçümlerle bir nekropolis planı oluşturulmuştur.

Sütunlu Cadde kazısı batıda J9-J10 sokakları arasındaki galeride, caddede ve su kanalında gerçekleştirilmiştir. Batı galeride sürdürülen çalışmalarda yaklaşık 13 m'lik bir alan açılmıştır. Ayrıca, Su kanalında yapılan çalışmalarda J9 sokağı ile aynı aksta yer alan köprü açığa çıkarılmıştır. Köprü'nün kuzeyinde, kanalın daha sonraki bir dönemde daraldığı görülmüştür. Kazı çalışmaları sırasında mermerden iki adet portre özelliği gösteren, bir adet Asklepios olması muhtemel toplam üç adet heykel başı ile, gene mermerden giyimli bir kadın torsosu (Hygeia) ve ayrıca anıtsal bir bronz heykele ait sol ayak bulunmuştur.

Kazı çalışmalarına paralel olarak yürütülen antropolojik çalışmalarda bu sene, Akropolis'te ve Batı Nekropolis'te bulunmuş toplam 114 bireye ait kemikler üzerine incelemeler yapılmış, bu çalışmalarda, bireylerin ortalama yaşam süresi, hangi sebeplerle öldükleri, ne tür hastalıkların yaygın olduğu ve bireyler arasındaki akrabalık ilişkileri üzerinde durulmuştur. Bu incelemelerin en ilginç sonucu, M6.4 mezar odasında bulunmuş bir kafatasında görülen 8 adet trepanasyon deliğinin bu şekliyle Anadolu'da tek örnek olmasıdır. Bu cerrahi müdahale sonrasında bireyin yaşamadığı veya müdahalenin bireyin ölümünden sonra gerçekleştirildiği düşünülmekte ve cerrahi müdahalenin eğitim amaçlı yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir.

2004 kazı sezonunda, Perge ve daha ileride bir Pamphylia mozaik corpusunu oluşturabilmek amacıyla, Agora'nın kuzeydoğu köşesi, batı kısmındaki dükkân önünde bulunan yazıtlı mozaik ve Güney Hamam Palaestrası mozaikleri yeniden açılmış, bunların birebir ve ölçekli çizimleri, bozulan kısımların konservasyonu yapılmıştır. Bu çalışmaların ardından söz konusu mozaikler geotekstil serilerek, dere kumuyla ve çakılla kapatılmıştır. Aynı hususlar Batı Nekropolis'teki M9 mezar yapısındaki mozaikler için de uygulanmıştır.

Koruma, Onarım ve Düzenleme Çalışmalarına ayrıca Hellenistik kulelerin güneybatısında yer alan ve Güney Hamam'a geçişi sağlayan Propylon ile sütunlu caddenin kavşağına yakın batı galerisinde anastylosis uygulamasıyla devam edilmiştir. Bu çalışmada toplam 16 adet sütun Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'nın "Bir Sütun da Sen Dik" kampanyası kapsamında yapıştırılıp fiber barlarla birleştirilerek, postamentlerinin üzerinde ayağa kaldırılmıştır. Bunların dışında Batı Nekropolis'teki M6 mezar yapısının üzeri, öncekiler gibi bir sundurma ile örtülmüştür. Kazı esnasında bulunmuş olan, pişmiş toprak, cam ve metal buluntular ile sikkeler yöntemlerine uygun olarak temizlenmiş ve gerekenler tümlenmiştir. 2004 kazısı sonunda Antalya Arkeoloji Müzesi'ne 57 adet envanterlik, 164 adet etüdütlük eser teslim edilmiştir.

Haluk Abbasoğlu

Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları - 2004

2004 yılı araştırmalarımızda Ağrı ili merkez, Patnos, Diyadin ve Doğubayazıt, Iğdır ili merkez ve Aralık, Van ili merkez ve Muradiye ilçeleri sınırları içinde yer alan 44 merkezde çalışılmıştır. Daha önceki araştırmalarımızda olduğu gibi çoğunluğu Erken/Orta Demir Çağı'na ait olmak üzere Geç Kalkolitik Dönem'den Geç Demir Çağı'na değin uzanan bir süreci kapsarlar.

Geç Kalkolitik Dönem:

Bu döneme ait Doğubayazıt'ta Sarıgül, Çimen Mevkii ve Çetenli, Van Gölü'nün doğu sahilindeki Aştepe ve Çolpan'da az sayıda olsa da malzemeye rastladık. Çanak çömlekler Aştepe'de Amuq E/F tipi 'Chaff-Faced ware' ve 'Geç Sioni', Çolpan'da Amuq E/F 'Chaff-Faced Ware', Sarıgül ve Çetenli'de 'Geç Sioni' türündedir. Aştepe ve Çimen Mevkii olasılıkla yarı-göçebe pastoral topluluklar tarafından kullanılmış mevsimlik yerleşimlerdir. Çetenli ve Sarıgül ise kayalıkların üzerinde yer alan yerleşimlerdir, bu tür yerler olasılıkla çadırdan çok, taş veya wattle-and-daub'dan yapılmış sürekli yerleşimler için daha uygundu. Bu dönemde bölgede en azından üç tip yerleşimin varlığı düşünülebilir: Yukarı Mezopotamya mevsimlik-geçici yerleşimleri (Aştepe ve Çimen Mevkii), olasılıkla Yukarı Mezopotamya sürekli yerleşimleri (Çolpan) ve olası Geç Sioni sürekli yerleşimleri (Sarıgül ve Çetenli). Kazı yapılmış merkezlerin yokluğu nedeniyle, kesin sonuçlara ulaşmak zordur, ancak farklı fonksiyonların ve kültürel originlerin bulunduğu kompleks bir yerleşim sisteminin varlığı açıktır.

İlk Tunç Çağı:

Yalnızca dört höyükte bu döneme ilişkin çanak çömlek toplanmıştır. Bu höyükler bir nehir kenarı ya da bir su kaynağı yanındadır, aynı zamanda küçük ya da büyük bir vadi geçişinde yer alırlar: Doğubayazıt'ta Cetenli ile Van Gölü'nün kuzeyindeki Köskköy, Üzerlik Tepe ve Zali. Hepsinden ele geçen çanak çömlek Kura-Aras 'Black/Red Burnished Ware' geleneğindedir. Daha önceki sonuçlarımızla paralel olarak Van Gölü havzasının kuzeyinde Kura-Aras çanak çömleği basit bir şekilde bezelidir. Araştırmamızda en zengin bezemeli çanak çömleğe Doğubayazıt ovasındaki tek Kura-Aras yerleşimi olan Çetenli'de rastladık. Bu merkezlerden toplanan çanak çömleğin çoğu M.Ö. 3. bin yılın sonuna, İTÇIII'e tarihlenir, bunların içinde sığ çanaklar veya çekik ağız kenarlı küçük çömlekler en sık rastlanan biçimlerdir. Ancak Nahçıvan kulbun varlığı aynı zamanda olası İTÇII tabakalarının varlığını gösterir.

Orta Tunç Çağı:

Daha önceki araştırmalarımızla paralel olarak bu döneme ait malzeme az sayıdadır. Bunun nedeni bu kültürün

düzlük alanlardan çok yüksek yaylalarda yer alması olmalıdır. Van Gölü havzasında Yalçinkaya kale ve nekropolü, Zali ve Üzerliktepe höyükleri ile Doğubayazıt ovasındaki Sarıgül ve Ziyarettepe (Sağlık-suyu) höyüklerinde bulduğumuz az sayıdaki çanak çömlek 'Aras Boyalıları' ve kazıma-baskı bezemeli gri-siyah açkılı mal gruplarına girer.

Araştırma alanımızda genel anlamda aynı özellikleri paylaşmakla birlikte malzemede kendisini gösteren Van Gölü havzası ve Ağrı-Iğdır olmak üzere iki ayrı kültür bölgesi görünür. Bölgede Orta Tunç Çağı'nı temsil eden 'Aras Boyalıları' çanak çömlek geleneği ve kronolojik olarak farklılık gösteren alt kültür bölgelerine sahiptir. Bunların içinde 'Van-Urmiye'de boyalıların kullanımı diğer bölgelere göre daha uzun Erken Demir Çağı başlangıcına M.Ö. 1300/1200'lere değin sürmüş görünür. Güney Kafkasya ile ortak bir kültürü paylaşmış görünen Ağrı-Iğdır bölgesi ise 'Sevan-Üzerlik' ve 'Tazekent (Karmir-Berd' kültür bölgeleri çanak çömlek geleneğine sahiptir. Bu bölgelerde boyalılar ve Erken Demir Çağ çanak çömleği arasında siyah açkılı malla temsil edilen Son Tunç Çağ yer alır.

Son Tunç/Erken Demir Çağ:

Ağrı-Iğdır bölgesinde Son Tunç/Erken Demir Çağ malzemesini çok yakın özellikler göstermesi ve bölgede tabakalı bir yerleşimin kazılmamış olması nedeniyle ayırmak zordur. Bu dönemlere ait malzemeye bölgede yoğun olarak karşımıza çıktığı gibi büyük çoğunlukla kale ve eteklerindeki nekropoller ile çok daha az miktarda birkaç parça halinde höyüklerde rastladık. Orta Tunç Çağı'nda olduğu gibi Son Tunç/Erken Demir Çağı'nda da düzlük ve alçak alanlarda yerleşime ait izler son derece zayıftır. Bu durum olasılıkla pastoral yaşamın devamlılığıyla ilişkilidir. Aras vadisinde Kırmızıtepe, Ağrı'da Harabepazar, Kohe Musa, Doğubayazıt'ta Eski Değirmen, Karaburun, Göze, Bulakbaşı, Karabacar, Ankon, Sazlıktepe ve Çetenli yerleşim-kale ve nekropollerini ile Ziyarettepe (Sağlık-suyu) höyüğünden bu döneme ait malzeme topladık. Kırmızıtepe ve Göze nekropollerini yalnızca Son Tunç/Erken Demir Çağı'nda kullanılmış görünür. Kırmızıtepe nekropolünde kaçak kazılar sonucu tahrip edilmiş bazı kurganlara göre son derece alçak yığma tepelerin altında basit toprak mezarlar vardı. Göze'de ise mezarlar tüm bölgede oldukça sık karşılaşılan taştan yapılmış yığma tepelere sahip alçak kurganlar şeklindedir. Bu kurganlarda yığma tepelerin altındaki mezarlar iri kapak taşlarıyla örtülmüş ve tek kişilik taş örgüdür. Ağrı-Iğdır bölgesi Son Tunç/Erken Demir Çağ çanak çömleği büyük oranda bu bölge ve tüm Güney Kafkasya'ya (Lçaşen-Metsamor kültürü) yayılmış bulunan gri-siyah açkılı maldan yapılmıştır.

Van Gölü havzasında ise Yalçinkaya, Aliler kale ve nekropollerini ile ve Üzerliktepe höyüğünde Erken Demir

Çağ çanak çömleğine rastladık. Van Gölü Havzası'nda Erken Demir Çağ çanak çömleği pembe-devetüyü malla temsil edilir. Aliler ve Yalçinkaya İlk Tunç Çağı'ndan Orta Demir Çağı'na kadar süreklilik gösteren malzemenin kalelerde bulunması açısından önemlidir. Çok sık karşılaşılmayan bu duruma Van Gölü'nün kuzey kıyısındaki Evditepe ve Gürpınar ovasındaki Eski Norgüh kalelerinde de rastlanmıştır.

Orta Demir Çağ:

Ağrı-Iğdır bölgesinde Harabepazar, Tutumlu, Ankon, Hasanbey, Eski Değirmen, Karaburun, Ziyarettepe, Gelesor, Çetenli, Kelket, Büvetli ve Bulakbaşı kale ve nekropoller, Tuzla Tepesi, Sarıgül ve Mezarlıktepe höyükleri ile Çimen, Sazlıktepe ve Kohe Musa yerleşimlerinde; Van Gölü havzasında ise Yalçinkaya, Aliler kale ve nekropoller ile Köşkköy, Üzerliktepe, Tuzla, Geletepe, Çolpan, Toptepe, Aştepe ve Tevekli höyük ve yerleşimlerinde bu döneme ait çanak çömleği oldukça fazla sayıda topladık. Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı bölgesinde Erken ve özellikle Orta Demir Çağı'nda yerleşim sayısı daha erken ve daha geç dönemlere kıyasla son derece yoğunlaşmıştır. İncelediğimiz tüm merkezlerde Orta Demir Çağı'na ait çanak çömlek bulunmuştur ve her tür arazi bu dönemde iskan edilmiştir: Alçak alanlarda vadiler ve ovalar, yüksek alanlarda otlaklar, kayalık tepeler ve dağ etekleri. Kayalık tepelerin bu dönemde özellikle kırsal alanların konstrüksiyonunda önemli bir rolü olduğu açıktır. Diğer dönemlerde bu şekilde özenli bir bölge planlaması ve kontrolü gösteren yerleşim sistemi uygulanmamıştır.

Çoğu Erken Demir Çağı'nda iskan edilmiş olan kale ve nekropoller ortak özellikler gösterir. Bölgeden iyi bildiğimiz şekilde yüksek bir tepe üzerinde yer alan kaleler yarı işlenmiş taşlardan yapılmış duvarlarla çevrilidir. Eteklerinde yer alan nekropoller ise alçak kurganlardan oluşur. Ankon'ta olduğu gibi bazı mezarlar kromleklerle çevrelenmiştir. Kromleklerin ya da dikdörtgen çevre duvarlarının içinde 2 ya da 4 mezarın yer aldığı örnekler de rastlanır. Bazı durumlarda Erken/Orta Demir Çağ malzemesinin birlikte bulunmuş olması nedeniyle bu kale ve nekropollerde her iki dönemin mimari özelliklerinde çanak çömlekte olduğu gibi kesin bir ayırım yapılamaz. Van Gölü havzasında ise alçak kurganlar pek görülmez, burada daha çok Yalçinkaya'da olduğu gibi birkaç sıralı taş örgü ya da basit toprak mezarlar vardır.

Urartu Krallığı sınırları içinde olmakla birlikte klasik Urartu mimarisi özelliğine sahip yerleşimlere ve çanak çömleğe bu bölgede sık rastlanmaz. Doğubayazıt Ovası'nda Kelket'teki oda mezarlar ile Ziyarettepe ve Çetenli kaleleri dışında Urartu özellikleri gösteren yerleşimlere rastlamadık. Ovanın güney ucundaki Çetenli'deki bazalt surlar burasının önemli bir Urartu merkezi olduğunu gösterir, Ziyarettepe ise büyük olasılıkla Van Gölü havzasına inen yolun üzerinde küçük bir istasyondur. Bunun dışında Tutumlu kalesinde Urartu çanak çömleği topladık. Aslında eyalet merkezleri

ve önemli yollar üzerindeki kalelerden tanınan klasik Urartu kırmızı açkılı malının, Tutumlu kalesindeki gibi Son Tunç/Erken Demir Çağı'ndan beri bölgede devam eden mimari geleneğe sahip kaleler ve eteklerindeki kurganlarda bulunmuş olması ilginçtir. Bu sonuçlara göre Iğdır-Doğubayazıt bölgesinde Urartu Krallığı'nın Karakoyunlu'daki büyük eyalet merkezi (Minuahinili) ile Çetenli ve Ziyarettepe dışında imar faaliyetinde bulunmadığını, yöresel karakterin mimaride ve çanak çömlekte devam ettiğini söyleyebiliriz.

Orta Demir Çağı'nda çanak çömlek daha homojen bir görünüm kazanmıştır, bölgesel ayırım pek görülmez. Bu parçalar büyük oranda kahve-kiremit maldan yapılmışlardır. Fazla sayıda olmamakla birlikte Urartu kırmızı açkılı malına da rastladık. Bunların dışında bir grup oldukça farklıdır. Çoğunlukla pembe ya da kiremit renkli hamurlu ve krem astarlı bu parçalar Geç Demir Çağ malıyla yakın özellikler gösterirler. Her iki dönemin mal ve profil özelliklerini birleştiren bu grup Orta Demir Çağı'nın geç evresini temsil ediyor olmalıdır.

Geç Demir Çağ:

Doğu Anadolu bölgesinin az bilinen bu dönemi için Ağrı-Iğdır bölgesinde Sazlıktepe, Çimen, Bulakbaşı, ve Çetenli'de, Van Gölü havzasında ise Yalçinkaya, Tuzla, Geletepe ve Toptepe'de malzemeye rastladık. Çanak çömlekler genellikle krem, pembe devetüyü renkli, krem astarlı ve boya bezemelidir. 'Tulip bowl' ya da 'triangle ware' denen çanaklar ve 'feestoon ware' gibi bu dönemin oldukça iyi bilinen mal grupları çoğunlukta.

Aynur Özfirat - Catherine Marro

Van-Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazısı - 2004

Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü, bugünkü modern Van kentinin 9 km güneydoğusunda yer almaktadır. Yoncatepe Kalesi, bölgede daha önce bilinen Urartu kalelerinin plan ve inşaa tasarımına benzememektedir.

I6 ve I7 Alanı:

2004 yılı kazı çalışmalarında I6 ve I7 alanlarında yaklaşık olarak 10x24 m ölçülerinde açılmış olduğumuz açmanın amacı, bu alanın batısında ve doğusunda yer alan avlu ve odalar topluluğu ile olan bağlantısının ortaya çıkarılması, hangi amaçla kullanıldığının saptanması ve akropole girişin hangi yönden yapıldığına ait kalıntıların ortaya çıkarılmasıdır. Akropole girişin kuzeydoğu kesimden olduğu anlaşılmaktadır.

J7I Alanı:

I-7 alanının doğusunda bulunan 1.60 m kalınlığında ve 28 m uzunluğundaki iri taşlardan sağlam bir şekilde yapılmış duvarın doğusunda, J-7 alanı yer almaktadır. Bu alanın ve duvarın hemen güneyinde yer alan

hücre planlı, küçük oda, ortalama 3.35x3.40 m büyüklüğünde, kare plan göstermektedir. Bu odanın hemen kuzeydoğusunda ve 28 m uzunluğundaki avlu duvarının doğu yüzüne yapılan oda hem daha büyük, hem de mimari yönden çok ilginçtir. Bu önemli odanın girişi kuzey kesimde olup, ana giriş kapısı ile yakın ilişki içindedir. Kapı girişinin hemen güneyinde ve aynı hizada, doğu- batı doğrultusunda uzanan havuza benzer bir yapı yapılmıştır. Ortalama 1.80x6 m büyüklüğünde dikdörtgen bir plan gösteren havuz, odanın kuzey duvarından 30 cm uzaklıktadır. Havuzun 40-45 cm yüksekliğindeki yan duvarları, küçük sal taşlarından özenli bir şekilde örülmüştür. Tabanı sal taşlarından döşeli olan havuzun içine ise batı yüzde, yani dar olan kısımdan bir basamak ile inilmektedir. Havuzun içinde yalnızca at kemikleri ortaya çıkarılmıştır.

Odanın ortasında ve tabanın üzerinde ise 1.38x1.40 m büyüklüğünde kare plan bir sunak bulunmaktadır. Batıdaki diğer sunak gibi, bu sunağın da su, şarap sunusu gibi libasyon amaçlı kullanıldığı sanılmaktadır.

H6I Alanı:

H7I alanındaki salona geçit veren kuzeydoğudaki küçük oda, aynı zamanda kuzey yönüne geçit vermektedir. Buraya doğu- batı doğrultusunda H6I odası yerleştirilmiştir. Ortalama 5x9.30 m ölçülerinde dikdörtgen bir plan gösteren bu odanın kuzeybatısında bir destek çıkıntısı bulunmaktadır.

Kuzeydoğu silo odası olarak adlandırdığımız bu odanın güney, batı ve kuzey duvarlarına yakın yere toplam 29 adet depolama kabı yerleştirilmiştir. Depolama kaplarının içinde, ağızlarına kadar dolu bir şekilde buğday ve diğer bakliyat türü bulunmaktadır. Bir kap içinde ise bulgur bulunmaktadır.

D6II Alanı:

E6I olarak adlandırdığımız büyük odanın girişi, 4 m'lik bir kapı açıklığı ile batıda yer alan odalar topluluğuna açılmaktadır. Bu duvarın kuzeyinde ve güneyinde 1.20 m genişliğinde ve 1.80 m derinliğindeki boşluk, aynı zamanda kuzeyde ve güneyde bulunan odalara girişi sağlamaktadır. Odaların batısına 2.60 m genişliğinde ve 18 m uzunluğunda anıtsal bir duvar daha örülmüştür. Bu iki anıtsal duvar, batı yönüne doğru dik ve eğimli bir şekilde uzanan arazide yapılan odalar topluluğunu sağlam bir platform olarak güçlendirdiği gibi, özellikle batıdan şiddetli bir şekilde esen sert ve soğuk rüzgarları da önlemektedir.

Kuzeybatıda D6II alanı olarak adlandırdığımız 3.90x4.15 m ölçülerindeki kare planlı oda, bir başka silo odasını oluşturmaktadır. Sekilerin üzerine yan yana ikişer sıra depolama kapları bırakılmıştır. Ortaya çıkardığımız depolama kaplarının sayısı şimdilik 19 adet ise de, bunların sayısının 28'den fazla olması gerekmektedir. Buradaki depolama kaplarının içinde herhangi bir bakliyat türünün bulunmayışı, kaplara şarap ya da susam yağı gibi sıvı yiyecek ve içeceklerin konulabileceğini de göstermektedir.

Ayrıca ikinci katın çökmesi sonucunda, çok sayıda tabak ve kase depolama kaplarının üzerine düşmüştür. 60'dan fazla olduğu sanılan tabak ve kaselerin büyük bir kısmı da, tabanın üzerine düşmüştür. Bu odada ikinci kattan düştüğü anlaşılan bronzdan yapılmış çok sayıda bronz kemer tokası, çekiç başlı demir balta, bronz kaplama levhaları ve özellikle çeşitli büyüklükte kalkan umboları bulunmuştur.

Oktay Belli

Enstitüden

Enstitü Kütüphanesinden Haberler

Kütüphanemizin kuruluş döneminde en büyük sorunumuz kitap alımı için enstitümüzde bir bütçenin ayrılmamış olması idi. Kitaplarımızı sponsorlar sayesinde ya da bağış yolu ile elde ediyorduk. O dönemde başlattığımız bir hareketle başka kurumlarla yayın takas yoluna gittik. Başında oldukça ağır işleyen ve ara ara hayal kırıklığı ile sonuçlanan girişimlerimiz bugün artık, farklı bir durumdadır. Bir yanda takas tekliflerimizi göndermeye devam ederken, diğer yanda artık teklif de almaktayız. Bunun son örneğini Almanya'nın Mainz kentinde bulunan *Akademie der Wissenschaften und der Literatur* adlı kurum ile yaşadık. Alınan teklif değerlendirildi, mailler gönderildi ve sonuç olarak takas listemize bir yeni kurum daha

eklendi. Böylece enstitümüzün süreli yayınlar bölümü önemli ölçüde gelişmiştir. Bu takasların artarak devam etmesi en büyük dileğimizdir.

Her zaman olduğu gibi bize bağışta bulunan tüm kuruluş ve şahıslara şükranlarımızı bildirmek istiyoruz. Özellikle başından beri, çıkardığı her yeni yayını bize hediye eden Ege Yayınları'na teşekkür etmek isteriz. Ayrıca şahıs olarak bize destek veren dostlarımıza da teşekkür ediyoruz: Prof. Dr. O. Belli, Prof. Dr. O. Bingöl, Prof. Dr. M. Darga, Prof. Dr. B. Dinçol, Prof. Dr. M. H. Sayar, Dr. T. H. Zeyrek, A. Akkaya, V. Donbaz, C. Mahruki, Ç. Maner, A.C. Üstüner.

Kütüphanemizde görüşmek üzere...

Monografiler

- Aslanapa, O. (Ed.), *X. Congrès International D'Etudes Byzantines*, İstanbul,1955.
- Bingöl, I., *Çocuk Gözüyle Magnesia*, İstanbul, 2004.
- Bingöl,O., *Arkeolojik Mimari'de Taş*, İstanbul, 2004.
- Bingöl,O., *Magnesia am Mäander*, Ankara, 1998.
- Bossert,. H.Th. – H. Çambel, *Karatepe Yeni Bir Eti Harabesi*, Ankara, 1946.
- Ender, C., *Abaka Han'ın Darp Aylan Yazılı Gümüş Sikkeleri*, İstanbul, 1989.
- Ender, C., *Başbakanlık Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivindeki Nümismatik İle İlgili Belgeler Kataloğu*, İstanbul, 1996.
- Van den Hout, T., *Der Ulmiteşup-Vertrag*, Wiesbaden, 1995.
- Karasu, T. (Ed.), *Alanya Gemileri/Ships*, Antalya, 2005.
- Klinger, J., *Untersuchungen zur Rekonstruktion der hattischen Kultschicht*, Wiesbaden, 1996.
- Machatschek A. – M. Schwarz, *Bauforschungen in Selge*, Wien, 1981.
- Maner, Ç. – C. Aykut, *Hititler*, İstanbul, 2004
- Perk, H.,-H. Öztürk, *Candaroğulları Beyliği Sikke Definesi*, İstanbul, 2003.
- Rüster, C. – E. Neu, *Deutsch-Sumerographisches Wörterverzeichnis*, Wiesbaden, 1991.
- Starke, F., *Untersuchungen zur Stammbildung des keilschrift-luwischen Nomens*, Wiesbaden, 1990.
- Takaoğlu, T., *Ethnoarchaeological Investigations In Rural Anatolia I*, İstanbul, 2004.
- Wilhelm, G., *Medizinische Omina aus Hattuša in akkadischer Sprache*, Wiesbaden, 1994.

Zeyrek, H. Turgut, *Nikomedeia (İ.Ö. 264/263-İ.S.358) Arkeolojik Açından Genel Bir Değerlendirme*, İstanbul, 2005.

Sürelî Yayınlar

- Anadolu Araştırmaları*, XII/2(2004).
- Anatolian Archaeology*, 10(2004).
- Anatolica*, 15(1988).
- Collection de la Masion de L'Orient et de la Méditerranée*, 32(2004).
- Epigraphica Anatolica*, 37(2004).
- Ergänzungshefte zu den Jahreshften des Österreichischen Archaologischen Institutes*, 7(2004).
- Istanbul Mitteilungen*, 54(2004).
- Keilschrifttexte aus Boghazköi*, 31(2000), 32(1990), 38(1996), 41(1999), 43(2002), 44(2003), 45(2003).
- La Cèramique Mycènienne de L'ègèe au Levant*, (TMO 41), (2004).
- L'imager et le dire, scripta Minor*, (CMO 32), (2004).
- Rei Cretariae Romanae Favtares*, 43(2001), 44(2002), 45(2003), 46(2004).
- Salvage Excavations Reports*, No: 1 (2004).
- Sanat Tarihi Defterleri*, 7(2003), 8(2004).
- Studia Aegeo-Anatolica*, (TMO 39) (2004).
- Tel Aviv*, 31/2 (2004).
- Travaux de la Maison de L'Orient et de la Méditerranée*, Vol: 39, Vol :41 (2004).
- Türk Nümismatik Derneği Bülteni*, 1-40 (1976-2003).

Metin Alparslan

2005 Yılı Olağan Genel Kurulumuzu Gerçekleştirdik!

2 Mayıs 2005 tarihinde İstanbul Üniversitesi Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nin ev sahipliğindeki Genel Kurul, Konya ve Ankara'dan gelen üyelerimiz ile geniş katılımlı olarak gerçekleşti.

Prof. Dr. M. Taner Tahran'ın Divan Başkanı ve Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken ile Doç. Dr. A. Vedat Çelgin'in Divan Başkan Yardımcısı olduğu Genel Kurul'da, Enstitü Başkanı Prof. Dr. Ali Dinçol, geride bırakılan bir yıllık dönem içerisinde yapılan faaliyetleri anlattı. Genel Kurul vesilesi ile Asil Üyeliğe yükseltilen Muhabir Üyemiz Prof. Dr. Mustafa H. Sayar, Muhabir Üyeliğe seçilen Doç. Dr. Yaşar Ersoy ve Yrd. Doç. Dr. Savaş Ö. Savaş; üyelik diplomalarını aldılar. Genel Kurul sırasında görüşülen konulardan biri, Enstitümüz bünyesinde daha evvel kurulan Seramik Komisyonu'nun Prof. Dr. Levent Zoroğlu başkanlığında, *Corpus Vasorum Antiquorum* Türkiye yayınının yapılmasına karar verilmesi ve Yaşar Ersoy'un sekreterliğinde çalışmalarına başlanmasıydı. Kurul'da yapılan görüşmeler sonucu, bu çalışma için artık hazırlık aşamasının sonuna geldiği anlaşılmıştır. Buna ilâveten Genel Kurul'da üç Komisyon'un daha oy birliği ile kurulmasına karar verildi:

Hitit Araştırmaları Komisyonu (Komisyon Başkanı: Prof. Dr. Belkıs Dinçol)

Epigrafya Komisyonu (Komisyon Başkanı: Prof. Dr. Mustafa H. Sayar)

Nümismatik Komisyonu (Komisyon Başkanı: Prof. Dr. Oğuz Tekin)

Bunlardan Nümismatik Komisyonu tarafından *Sylloge Numorum Antiquorum Türkiye* ve Epigrafya Komisyonu tarafından *Supplementum Epigraphicum Graecum* yayınları hazırlanacaktır.

Ayrıca Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Akademiler Birliği'nin Ankara'da yapacağı Genel Kurulu'na katılmak üzere proje yürütücüsü olarak Türk Tarih Kurumu tarafından davet edildi.

Sponsorlarımız ve Enstitüye Kazandırdıkları

Ahmet Ümit: Maddi yardım.

Atilla Doğrusoy: Konferansçılarımızın yurtdışından geliş masrafları.

Borusan: Nakit olarak enstitünün yıllık giderleri.

Bülent Eray: Eray Reklamcılık tarafından teşekkür plaketi ve ajandalarımızın yapılması.

Cengiz Üstüner: Maddi yardım.

Cevat Ekşi: Enstitü'ye faks alımı.

Eresin Taksim Otel: Uluslararası Akhaimenid Workshop'ı için salon tahsis.

Garanti Leasing: Enstitü kütüphanesinin giderleri için maddi destek ve bir çalışır masaüstü bilgisayar.

Hesmak (Semra Güngör): Canon marka bir projeksiyon makinası başışı.

İbrahim Koral: *Klasik Filoloji Seminerleri*'nin basım masrafları.

İş Yatırım: Maddi yardım.

Mahfi Eğilmez: Maddi yardım.

Mehmet Ali Yula: Aracılığıyla JTI Firması tarafından enstitü yayınlarının basım masrafları.

Mercedes Türk A.Ş. (Tülin Steinhäuser): Süreli yayınıımız *Colloquium Anatolicum*'un basım masrafları.

Naci Övünç: Konferansçılarımız geliş masrafları.

Rezzan Elbeyli: Maddi yardım.

Enstitü Yayınları

Popüler Dizi

Alp, S., *Hititler'in Mektuplaşmaları*, İstanbul 2001².

Anadolu (Usman), M., *Antik Çağda Et ve Balık Pazarları*, İstanbul, 2003.

Çete, İ., *Geçmişe Yolculuk Bir Gezi Rehberi*, Journey into the Past: A Short Guide, İstanbul, 1996.

Çokay, S., *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul, 2000².

Delemen, İ., *Antik Dönemde Beslenme*, İstanbul, 2003².

Demirş, B., *Eskiçağda Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002³.

Dinçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, 2003².

Dinçol, B., *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.

Dürüşken, Ç., *Eskiçağda Spor*, İstanbul, 1995, Sponsor: Efes Pilsen.

Dürüşken, Ç., *Roma Dini*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.

Eğilmez, M., *Hitit Ekonomisi*, İstanbul, 2005.

Fazlıoğlu, İ., *Eskiçağda Dokuma*, İstanbul, 2001².

Gülbay, O., *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, İstanbul, 2004.

Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, İstanbul, 2000³.

İren, K., *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çanak Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.

Köroğlu, G., *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, İstanbul, 2004.

Özdizbay, A., *Eski Yunan'da Tarım*, İstanbul, 2004.

Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağda Tıp*, İstanbul, 2002².

Tekin, O., *Eskiçağda Para, Antik Nüvizmatığa Giriş*, İstanbul, 1998³.

Tekin, O., *Byzas'tan I. Constantinus'a Kadar Eskiçağda İstanbul (Byzantion)*, İstanbul, 2001³.

Kazı Monografileri

Köroğlu, K. (Ed.), *5. Yılında Yumuktepe/The V. Anniversary of the Excavation at Yumuktepe (1993-1997)*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Dizi

Savaş, Ö. S., *Anadolu (Hitit-Luvi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları/Divine, Personal and Geographical Names in the Anatolian (Hittite-Luwian) Hieroglyphic Inscriptions*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Toplantılar Dizisi

Dinçol, Ali M. (Yayına Haz.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (5-7 Haziran 1996)/International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages (5-7 June 1996)*, İstanbul, 1999, Sponsor: Harun Yılmaz.

Fischer, B. – H. Genz – E. Jean – K. Köroğlu (Ed.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, İstanbul, 2003.

Süreli Yayın

Colloquium Anatolicum I, (Ed. M. Doğan-Alparslan – M. Alparslan), İstanbul, 2002, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.

Colloquium Anatolicum II, (Ed. M. Alparslan – M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2003, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.

Colloquium Anatolicum III, (Ed. M. Alparslan – M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2004, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.

Klasik Filoloji Seminerleri I, (Ed. O.F. Akyol) 2004, Sponsor: İbrahim Koral.

Klasik Filoloji Seminerleri II, (Ed. O.F. Akyol) 2005, Sponsor: İbrahim Koral.